ŽEMAIČIŲ žemė

2023 / 11 (129)

XVIII Tarptautiniame Mykolo Oginskio festivalyje Plungėje groja Lietuvos nacionalinis simfoninis orkestras. 2023 m. rugpjūčio 26 d.

Sauliaus Narkaus nuotrauka

XVIII Tarptautiniame Mykolo Oginskio festivalyje Plungėje koncertuoja Klaipėdos kamerinis orkestras (meno vadovas Mindaugas Bačkus) ir Ukrainos nacionalinės operos solistė Kseniyja Bakhritdinova. 2023 m. rugsėjo 2 d. Sauliaus Narkaus nuotrauka

XVIII Tarptautiniame Mykolo Oginskio festivalyje Plungėje groja Lietuvos simfoninis pučiamųjų orkestras (kolektyvo vadovas Antano Kučinskas). 2023 m. rugsėjo 9 d. Sauliaus Narkaus nuotrauka

SUKAKTYS
KULTŪRA
LITERATŪRA
MUZIEJAI
VYSKUPIJA
ARCHITEKTŪRA

ŽEMAIČIŲ žemė

2023 / 11 (129)

ŽEMAITIU ŽEMĖ

52–55

2–3, 56–57

58–61

26–31

2–3,56–57 Danutė EINIKIENĖ. „Įstabia jubiliejų skraiste apgaubtas Tarptautinis Mykolo Oginskio festivalis Plungėje

4–8 Jurgis ŽELVYS. „Adamas Zawadzkis ir 1853–1864 m. Varniuose veikęs knygynas“

8–13 Jurgis ŽELVYS. „Juzefo Zawadzkio spaustuvė ir jos leidiniai“

14–15 „Žemaičių vyskupijos istorija: svarbiausios datos ir faktai“

16 „Žemaičių vyskupai 1417–1609 metais“

17 „Žemaičių vyskupai 1610–1926 metais“

18–25 Kazimieras PRUŠINSKAS „Žemaičių vyskupai, valdę ir Vilniaus vyskupiją“

26–31 Tamara Eugenija ARNASTAUSKIENĖ, Dalia DIRGĖLIENĖ, Danutė MUKIENĖ, Virginija VALUCKIENĖ, Zigmas JUŠKEVIČIUS. „Vilniaus žemaičių kultūros draugija prieš 20 metų“

32–33 Genoveita GRICIENĖ. „Fondo tikslas – grąžinti atmintį apie iškilų Lietuvos generolą“

34–51 Sofija TYZENHAUZAITĖ. „Nykštukas politikas“

52 Donatas TYTUVA. „Kauno tarpukario modernizmo architektūra – UNESCO Pasaulio paveldo sąraše“

53–55 Donatas TYTUVA „Kauno tarpukario architektai žemaičiai: Bronius Elsbergas, Antanas Jokimas, Algirdas Šalkauskis“

58–61 „Žemaitijos sostinėje atidaryta Telšių žydų atminties ekspozicija“

62 BARNĖŠKIENĖ Rita. „Sosėpažink so Žemaitėjės pėlekalnės“, „Žemaitiu abėcėlė“

63–64 BARNĖŠKIENĖ Rita. „Pradiek pažinti so žemaitė suodība išsėaiškindams žuodiu reikšmė“

REGĖJUONU KULTŪRĖNIU INICETĪVU CĖNTROS.
LEIDĖNI SODARĖ, MAKETAVA REDAKTUORĖ Mukienė Danutė.
ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: Butrėms Aduoms, Daujuotītė Vėktuorėjė, Skurdauskienė Jolanta, Sungailienė Loreta, Mukienė Danutė

Žornals parėngts igīvendėnont kultūrėni pruojekta „EL. ŽORNALS „ŽEMAITIU ŽEMĖ“ 2022: ŽEMAITĖ VĖLNIOU“. Pruojekta rem SPAUDUOS, RADĖJĖ ĖR TELEVIZĖJĖS RIEMĖMA FONDS, 2022 M. PRUOJEKTA ĮGVENDĖNĖMOU SKĪRĖS 8 TŪKST. EURŲ

ISSN 2783-6436
Regėjuonu kultūrėniu inicetīvu cėntros,
GERBUTAVIČIAUS G. 10-213, + 370 687 47 550
El. p. zemaiciu@gmail.com
http://www.zemaitiuzeme.lt

Įstabia jubiliejų skraiste apgaubtas Tarptautinis Mykolo OGINSKIO festivalis Plungėje

Danutė EINIKIENĖ

Šiemet vykstant XVIII Tarptautiniam Mykolo Oginskio festivaliui, rugsėjo 16 d., Plungėje buvo švenčiamas dailininko ir kompozitoriaus M. K. Čiurlionio gimtadienis. S. Gevaldiškytės nuotrauka

Kasmet naujomis eilutėmis pasipildo Plungės miesto, į savo gyvavimo pynę suaudančio ir išskirtinius kultūrinius ženklus, istorija. Tarptautinis Mykolo Oginskio festivalis – neabejotinai vienas iš svarbiausių ir daugiausiai dėmesio sulaukiančių dabarties kultūros reiškinių Plungėje. Šiemet jis vyko rugpjūčio 26–rugsėjo 24 dienomis.

2023-aisiais miestas paženklintas garbinga sukaktimi – rugsėjo 23 ir 24 dienomis Plungės Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje paminėtas jos jubiliejus – sukako 90 metų nuo šio architektūros paminklo (projekto autoriai architektas Karlas Eduardas Strandmanas (1867–1946) ir inžinierius Steponas Stulginskis (1908–1995) užbaigimo. Šią neogotikinę, vieną didžiausių Lietuvos bažnyčių 1933 m. rugsėjo 24 d. konsekravo Telšių vyskupas Justinas Staugaitis (1866–1943). Čia susiformavo tvirtus pagrindus turinčios krikščioniškos bendruomenės tradicijos, išryškėjo jų vaidmuo brandinant ir saugant tiek liturginį Bažnyčios gyvenimą, tiek ir dvasinį kultūros paveldą plačiąja šio žodžio prasme.

Šie metai Plungei išskirtiniai ir tuo, kad Lietuvos Respublikos Seimas, paskatintas entuziastų, siekiančių, kad būtų tinkamai paminėtas Plungės valstybinio žemaičių veislės arklių žirgyno įsteigimo 100-metis, 2023-uosius yra paskelbęs Žirgo metais. Šiame kontekste naujomis spalvomis sužibėjo ir Tarptautinis Mykolo Oginskio festivalis, nes pirmasis valstybinis Lietuvos žirgynas 1923 m. oficialiai buvo atidarytas ne kur nors kitur, o buvusiame kunigaikščio Plungės Mykolo Mikalojaus Marko Severino Oginskio žirgyne. Pastatas yra išsaugotas, restauruojamas. Jau daug metų čia vykstantys klasikinės muzikos festivaliai sukuria įstabią, savitą miesto atmosferą, kuri traukia muzikos gerbėjus iš visos Lietuvos ir daugelio užsienio šalių.

Tarptautinis Mykolo Oginskio festivalis – unikalus klasikinės muzikos reiškinys, kuris skleidžia ryškią, magnetizuojančią muzikos galią. Jis subūria garsius Lietuvos ir užsienio šalių atlikėjus, žavi klausytojus ir suteikia jiems daug nepakartojamų akimirkų, skatina domėtis muzika.

Festivalio fenomenas – gilios muzikinės tradicijos Plungėje. Veiksniai, lėmę šio miesto muzikinės kultūros formavimą, jos poreikį bendruomenei,

siekia XIX a., kai Plungėje ryškiai sušvito Oginskių giminės muzikinių tradicijų tęsėjo – Plungės kunigaikščio Mykolo Oginskio (1849–1902) žvaigždė. Jo dvaras garsėjo šeimininkų mecenatyste ir dėmesiu muzikai. Oginskiai Plungėje įsteigė muzikos mokyklą, įkūrė orkestrą, rūpinosi moksleivių studijomis, orkestrantų muzikiniu tobulėjimu. Oginskiams didelę įtaką darė kitų Europos šalių didikų dvaruose buvusios muzikinės tradicijos, vakarietiška pažanga, asmenybės jautrumas muzikinei aplinkai, ištikimybė šeimos tradicijoms. Daug ką pasako ir tas faktas, kad Mykolo Oginskio tėvas Irenėjus Kleopas Oginskis (1808–1863) padėjo miesto kultūros ir švietimo pagrindus kaimyniniame Rietave, o senelis Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833) buvo iškilus kompozitorius, valstybės ir politinis veikėjas. M. Oginskis Plungėje sunokino muzikinius vaisius, kuriuos raškome ir šiandien.

Praeities epochos blykstės – tarsi šviesos tiltai, mums sudarantys galimybę ne tik pamatyti, bet ir suprasti skirtingų laikmečių mecenatystės vaidmenį puoselėjant krašto muzikinę kultūrą.

Visuomenės noras ir galimybės tęsti Oginskių laikais susiklosčiusią tradiciją globoti meną, kultūrą svarbios ir šiandien. Tarptautinis Mykolo Oginskio festivalis generuoja garbingų pasaulinio lygio orkestrų, žinomų operos solistų pasirodymus, atveria kelią į festivalio sceną jauniesiems talentams.

Siekiant, kad festivalis neprarastų aktualumo, išlaikytų profesionalumą ir būtų patrauklus šiuolaikiniam klausytojui, didelė atsakomybė tenka jo mecenatams, todėl šis festivalis – ne tik įspūdinga klasikinės muzikos šventė. Muzikos akorduose, publikos plojimuose skamba padėka visiems, kurių palaikymas ir visokeriopas indėlis ryškiai matomas ir yra Tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio tęstinumo garantas. Pagarba Plungės bendruomenei ir Lietuvos šviesuomenei, kuri nuoširdžiu darbu ir idėjomis remia festivalį, ilgamečiams festivalio mecenatams Jūratei ir Romualdui Žadeikoms, Reginai ir Liudui Skierams, Plungės rajono savivaldybei. Festivalio gyvavimas sunkiai įsivaizduojamas ir be tokių rėmėjų kaip Lietuvos kultūros taryba, Birutė Andriuškaitė, UAB „Plungės lagūna“ generalinis direktorius Darius Bieliauskas, UAB „Strategas“ direktorius Aidas Kėsas, UAB „Lietpak“ generalinis direktorius Andrius Kiznis, viešbučio „Oginski hotel“ savininkas Juozas Ramanauskas.

Koncertuoja Lietuvos nacionalinis simfoninis orkestras. Dirigentas M. Pitrėnas. S. Narkaus nuotrauka

Šiemet įžanga į festivalį tapo rugsėjo 26 d. tarptautinės parodos „No filters“ atidarymas Žemaičių dailės muziejuje, kuris veikia Plungės kunigaikščių Oginskių rūmuose. Joje buvo pristatyti šešių garsių šiuolaikinių dailininkų iš Lietuvos ir Latvijos kūrybos darbai. Dailininkų Kristaps Zariņš, Žygimanto Augustino, Kalvis Zuters, Vilmanto Marcinkevičiaus, Normunds Brasliņš, Miglės Kosinskaitės kūriniuose žiūrovai, matydami, kaip pavaizduotos žmogaus figūros, turi galimybę suvokti, koks yra skirtingas ir individualus pasaulio matymas.

Tos pačios dienos pavakaryje Mykolo Oginskio rūmų parteryje iškilmingą festivalio pradžią paskelbė patrankų salvės, nuskambėjo festivalio himnu tapęs bei klausytojų kaskart pakylėtai sutinkamas Mykolo Kleopo Oginskio polonezas „Atsisveikinimas su Tėvyne“.

Pirmasis koncertas, kuris vyko Žirgyno koncertų salėje, buvo patikėtas festivalio senbuviui – Lietuvos nacionaliniam simfoniniam orkestrui. Šįkart savo meistriškumą orkestrantai pademonstravo at-

(Nukelta į 56 p.)

Adamas Zawadzkis ir 1853–1864 m. Varniuose veikęs knygynas

Jurgis ŽELVYS

A. Zawadzkis (1814–1875). 1875 m. Dailininkas Jan Styfi

Adamas Zawadzkis

Adamas Zawadzkis (Adomas Zavadskis, lenk. *Adam Zawadski*, 1814–1875) – Vilniaus spaustuvininkas ir leidėjas. Jis gimė 1814 m. rugpjūčio 30 d. Vilniuje ir buvo vyriausias spaustuvininko, 1803–1939 m. Vilniuje veikusios Juzefo Zawadzkio (Juozapo Zavadskio, toliau– J. Zawadzkio, Zawadzkių) spaustuvės, taip pat ir leidyklos bei knygyno įkūrėjo Juzefo Zawadzkio (lenk. *Józef Zawadski,* 1781–1838) sūnus. Turėjo du brolius – Juzefą (Juozapą) ir Feliksą. Adamo žmona buvo Elena Zawadzka, sūnus – Emanuelis (žuvo būdamas jaunas).

Adamas kurį laiką studijavo Vilniaus universitete, bet, 1832 m. gegužės 13 d. caro Nikolajaus I dekretu Universitetą uždarius, neturėjo galimybės jo užbaigti. Kitoje aukštojoje mokykloje nesimokė, tačiau buvo išsilavinęs ir gerai susipažinęs su moderniausių Vakarų Europos spaustuvių bei knygynų veikla, gerai išmanė spaustuvininko darbą, padėdavo savo tėvui bei motinai tvarkant verslo reikalus.

1851 m. mirus motinai Marijai Zavadskai, Adamas pagal testamentą tapo Zawadzkių spaustuvės, leidyklos ir knygynų šeimininku. Tuo laikotarpiu ši spaustuvė ne tik Lietuvoje, bet ir toli už jos ribų garsėjo modernumu, puikia vadyba, gera leidinių poligrafija. XIX a. 5 deš. su A. Zawadzkiu leidybos srityje gana glaudžiai pradėjo bendradarbiauti Žemaičių šviesuomenė.

A. Zawadzkis mirė 1875 m. sausio 5 d. Vilniuje, būdamas 60 metų amžiaus. Tada verslas perėjo jo jaunesniojo brolio Felikso Zawadzkio (1824–1891) žinion, kuris spaustuve rūpinosi iki pat mirties.

Varniai XVIII a. pab. –XX a. I p. ir Varnių žemaičių kultūrinis sambūris

Varniai (senasis pavadinimas Medininkai) XV amžiaus pradžioje apkrikštijus Žemaitiją, tapo Žemaičių (Medininkų) vyskupystės dvasiniu, o kartu ir svarbiu šio krašto kultūros centru, turėjusiu savivaldą. Nepaisant to, jis nei tada, nei vėlesniais metais dideliu miestu netapo.

Istorikas Elmantas Meilus rašo, kad XVIII a. pab. „*Varniai to meto mastais buvo vidutinis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestas. Gyventojų skaičiumi su Varniais greta keleto kitų Žemaičių vyskupo stalo valdų miestelių konkuravo netolima Luokė [...], nors ji ir neturėjo savivaldos. Nežiūrint visų negandų, kurios palietė Varnius ir labai stabdė miesto augimą, panašu, kad vyskupai ir nesistengė juos išauginti į didelį, triukšmingą miestą su visomis jo negerovėmis. Jie, matyt, ir norėjo, kad Varniai būtų ramus, nedidelis miestelis, tinkamas poilsiui ir ramiam pastoraciniam darbui*“[1]

Išlikę dokumentai liudija, kad 1833 m. Varniuose buvo 1 155 gyventojai. Miestelyje stovėjo 3 bažnyčios, 2 mūriniai ir 111 medinių pastatų, veikė 7 parduotuvės, 12 smuklių. Varniai turėjo prie tenykštės katedros veikusią dviklasę 1778 m. atidarytą parapinę mokyklą (1836 m. ji suvalstybinta)[2].

[1] E. Meilus, „XVII–XVIII a. Varnių gyventojai pagal inventorių duomenis“, *Varniai* [knygų serijos „Žemaičių praeitis“ 4 leidinys], Vilnius 1996, p. 63.

[2] LVIA, F. 378, BS. 1833, b. 1055, l. 171.

Iš kairės: Varnių kunigų seminarijos pastatas; paminklas Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui (1801–1875) Varniuose. D. Mukienės nuotraukos

1850 m. Žemaičių vyskupu tapus Motiejui Valančiui (1801–1875), jis rūpinosi ne tik čia veikusių bažnyčių, kunigų seminarijos, dvasiškiams skirtų pastatų remontu, atnaujinimu, bet ir miestelio gyventojų socialinėmis reikmėmis, jų švietimu, vyskupystės parapinių mokyklų steigimu, materialiai jas rėmė. Varniuose pradėjo veikti pašto stotis, vaistinė, čia dirbti atvyko Maskvos universitete medicinos mokslus baigęs gydytojas Vladimiras Andrijauskis (oficialios jo pareigos buvo Dvasinės seminarijos gydytojas).

Jau 1845 m., kai M. Valančius tapo Varnių kunigų seminarijos rektoriumi, apie jį ėmė telktis krašto kultūriniu suklestėjimu besirūpinanti Žemaičių šviesuomenė. Tuo buvo suinteresuotas ir M. Valančius.

Literatūros istorijos tyrinėtojas Juozapas Girdzijauskas (1935–2014), rašydamas apie žemaičių kultūrinius sambūrius XVI–XIX amžiuje, yra nurodęs, kad M. Valančius, įsikūręs Varniuose, „*bendravo su buvusiais savo mokiniais Kražių gimnazijoje, su savo auklėtiniais iš Peterburgo Dvasinės akademijos. M. Valančius stengėsi Varniuose sutelkti ir inteligentus pasauliečius, pasikvietė iš Peterburgo Simoną Daukantą. Kražių gimnazijos auklėtiniams Andriui Ugianskiui, Pranciškui Ambraziejui Kašarauskui, Jeronimui Kiprijonui Račkauskiui, Vladimirui Andriejauskiui, Jonui Juškai, Jonui Zenkevičiui Valančius buvo „mokytojas, patarėjas, kai kada ir mecenatas*“.

M. Valančiaus pakviesti, Varnių Dvasinėje seminarijoje dėstė J. K. Račkauskis, Aleksandras Beresnevičius, Juozapas Silvestras Dovydaitis, Ferdinandas Stulginskis, kunigų pataisos namų prižiūrėtoju dirbo P. A. Kašarauskas. Kiti vyskupo nusižiūrėti dvasininkai tapo konsistorijos tarnautojais. Maskvos lietuvių studentų organizatorius D. Bociarskis dėstė seminarijoje rusų kalbą ir Rusijos istoriją. V. Andriejauskis buvo seminarijos gydytojas.

Prie Varnių kultūrinio sambūrio pritapo ir Rietave mokytojavęs Laurynas Ivinskis su savo bendradarbiais. Ivinskis talkininkavo Varnių knygynui, padėjo prie jo įrengti skaityklą, kurioje buvo kaupiama vis daugiau lietuviškų knygų. [...]

XIX a. viduryje Žemaičių kultūrinė veikla, nors ir labai varžoma, išsiplėtė ir sukonkretėjo, tapo organizuotesnė. Tuo metu Varniuose buvo atidarytas knygynas, prie jo įsteigta skaitykla, kaupiamos lietuviškos knygos, norima leisti lietuviškus laikraščius, turėti savo spaustuvę, steigiamos lietuviškos pradžios (parapinės) mokyklos, galvojama apie Žemaičių Akade-

(Nukelta į 6 p.)

Pastatas Šv. Jonų gatvėje (Vilnius), kuriame veikė J. Zawadzkio spaustuvė. Nuotrauka iš RKIC archyvo

miją, vykdoma blaivystės akcija, suklesti didaktinė lietuvių literatūra. [...]“

J. Girdzijausko paminėtas knygynas priklausė Vilniaus spaustuvininkui A. Zawadzkiui.

Zawadzkių spaustuvė Vilniuje ir jų knygynas Varniuose

J. Zawadzkis, 1803 m. Vilniuje įsigijęs savo pirmąją spaustuvę, 1805 m. ją sujungė su Vilniaus akademijai (dabar Vilniaus universitetas) priklausiusia spaustuve, kuri greitai ėmė lyderiauti tarp didžiausių, moderniausių ir gera poligrafine leidinių kokybe garsėjančių spaustuvių tuometinės carinės Rusijos teritorijoje.

Zavadskiai daugiausiai spausdino knygas lenkų kalba, bet nemažą dalį jų išleidžiamos produkcijos sudarė ir knygos lietuvių, lotynų, rusų, graikų, hebrajų kalbomis. Prie spaustuvės veikė leidykla, kurioje buvo parengiama spaudai dalis čia spausdinamų leidinių. Savo produkcijos prekyba spaustuvės šeimininkai taip pat rūpinosi patys. Pirmasis jų knygynas pradėjo veikti 1808 m. prie įėjimo į Vilniaus universitetą (Šv. Jonų g. 4). Zawadzkiams priklausęs knygynas yra veikęs ir Varšuvoje, Kijeve, o nuo 1853 m. – ir Varniuose (Telšių raj.).

Kaip atsitiko, kad Zawadzkių knygynas atsirado nedideliame periferijos miestelyje Varniuose?

Žemaičių šviesuomenė su Zawadzkiais susipažino leisdama savo knygas ir kitus leidinius. 1846–1851 m. Zawadzkių spaustuvėje buvo spausdinami Lauryno Ivinskio (1810–1881) spaudai parengti „Metskaitliai“, 1848 m. – antrasis Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801–1875) „Žemaičių vyskupystės“ tomas, 1852 m. – „Istorija šventa“, čia dienos šviesą išvydo ir keletas kitų jo leidinių.

Daug įdomių faktų apie Varnių knygyną pateikta istorikių Redos Griškaitės ir Ievos Šanavičienės straipsnyje „Varnių knygyno korespondentai“, išspausdintame knygoje „Varniai“ (p. 64–70). Čia rašoma, kad Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje saugomame bibliografo Mykolo Brenšteino (lenk. *Brensztejn*, 1874–1938) archyve vienas dokumentas, liudijantis Varnių knygyno istoriją, yra itin iškalbingas. Jame pateiktos XIX a. su lietuviškąja spauda susijusių 15 asmenų, 1835–1871 m. siuntusių laiškus Vilniaus spaustuvininkui Adamui Zawadzkiui, pavardės: „*Dokumente minimas rašytojas, lietuvių kalbos, literatūros ir istorijos tyrinėtojas Mikalojus Akelaitis (Akielewicz, 1829–1887), lietuvių kalbos žodyno ir dainų rinkinio autorius Jonas Juška (Juszkiewicz, 1815–1886), kalendorių redaktorius ir leidėjas Laurynas Ivinskis (Iwiński, 1810–1881), lietuvių etnografas kunigas Liudvikas Adomas Jucevičius (Jucewicz, 1813– 1846), Lietuvos bažnyčios istorikas, lietuviško elementoriaus leidėjas kunigas Antanas Juzumas (Juzumowicz, 1822–1871), religinės literatūros lietuvių kalba autoriai ir vertėjai kunigai Petras Gomaliauskas (Gomalewski, 1820–1868), Otonas Praniauskas (Proniewski, 1817?–1879), Vincentas Juzumas (Juzumowicz, 1819–1901), Jeronimas Kiprijonas Račkauskis (Raczkowski, 1825–1889), Rusijoje gyvenęs Juozas Želvys (Żełwowicz, 1822–1866), poetė Karolina Praniauskaitė (Proniewska, 1828–1859), o taip pat vyskupas Motiejus Valančius (Wołonczewski, 1801–1875), istorikas Simonas Daukantas (Dowkont, 1793–1864), M.Valančiaus raštų vertėjas kunigas Vincentas Prialgauskis – jaunesnysis (Pryalgowski, 1818–1878) bei Lietuvos provincijos pijoras Motiejus (ordine Kajetonas) Piotrovskis (Piotrowski, 1803–?) – religinės literatūros bei lenkų rašytojų enciklopedijos rengėjas, mokytojavęs Sankt Peterburgo lenkų mokykloje.* [...]“.

Pasak minėto straipsnio autorių, visi šie asmenys į A. Zawadzkį kreipėsi per tarpininką – ilgametį A. Zawadzkio pagalbininką, anuo metu buvusį Zawadzkių leidyklos atstovą Žemaitijoje Karolį Šmidhauzeną (*Schmidhauzen*). Didžioji dalis minėtų

asmenų rašytų laiškų buvo tiesiogiai susiję su 1853–1864 m. Varniuose veikusiu Zawadzkių knygynu.

Pirmasis į A. Zawadzkį dėl knygyno Varniuose įsteigimo kreipėsi L. Ivinskis. Tuo pačiu klausimu su J. Zawadzkiu susirašinėjo ir J. K. Račkauskis, kuris tuo metu dirbo Varnių kunigų seminarijos bibliotekininku. Vis dėlto, kaip teigia straipsnio autorės, labiausiai knygyno atsiradimas Varniuose susijęs su M.Valančiumi, kuris savo vyskupavimo laikotarpiu itin daug dėmesio skyrė tiek religinių, tiek ir pasaulietinių žemaitiškų = lietuviškų knygų leidybai bei platinimui žemaičių krašte, lietuvių kalbos vartojimui bažnyčiose. Jis buvo paskaičiavęs, kad kiekvienai Žemaičių vyskupijos parapijai reikėtų arti tūkstančio lietuviškų, anuomet dažniausiai vadintų žemaitiškomis, t. y. vietos gyventojams suprantamų knygų. Pirmiausiai jas reikėjo išleisti, reikėjo ir centro, kuris užsiimtų jų prekyba, platinimu Žemaitijoje.

M. Valančius apie tai, kad toks centras (knygynas) galėtų veikti Varniuose, A. Zawadzkiui adresuotame laiške parašė 1852 m. lapkričio 30 d., duodamas jam suprasti, kad jo steigėjas galėtų būti pats A. Zawadzkis. Toks vyskupo pasirinkimas suprantamas, nes, kaip jau minėta, tada Zawadzkių spaustuvė turėjo itin gerą vardą. Laiške buvo užsiminta ir apie tokio knygyno naudą, perspektyvas bei konkurentus (laiške nurodyta, kad turima žinių, jog Varniuose knygyną planuoja atidaryti Peterburgo spaustuvininkas, tad reikėtų jį aplenkti).

Pagal M. Valančiaus paskaičiavimą tuo metu Varniuose buvo galimybė parduoti knygų už 40 tūkst. sidabro rublių. Vyskupas A. Zawadzkiui pranešė, kad, jei valdžia leistų, Varniuose vertėtų įsteigti ir spaustuvę, pradėti leisti periodinį laikraštį.

Tuo, kad Varniuose veiktų žemaitiškomis = lietuviškomis knygomis prekiaujantis knygynas, buvo suinteresuoti ir kiti ano meto žemaičių šviesuoliai. Šiuo atveju išvesti takoskyrą tarp žemaitiškų ir lietuviškų leidinių sunkoka, nes tada bendrinės lietuvių kalbos dar neturėta, stipriai buvo įsisiūbavęs žemaičių kultūrininkų, rašiusių ir leidusių knygas savo kalba, sąjūdis, tad dažnai knygos, Lietuvoje išleistos ne lenkų ir kitų pasaulio tautų kalbomis, daugelio buvo vadinamos žemaitiškomis.

M. Valančius glaudesnius ryšius su A. Zawadzkiu užmezgė apie 1853-uosius. Tų pačių metų birželio 16 d. Varniuose knygyno patalpos jau buvo įrengtos, o liepos mėnesį knygynas pradėjo veikti.

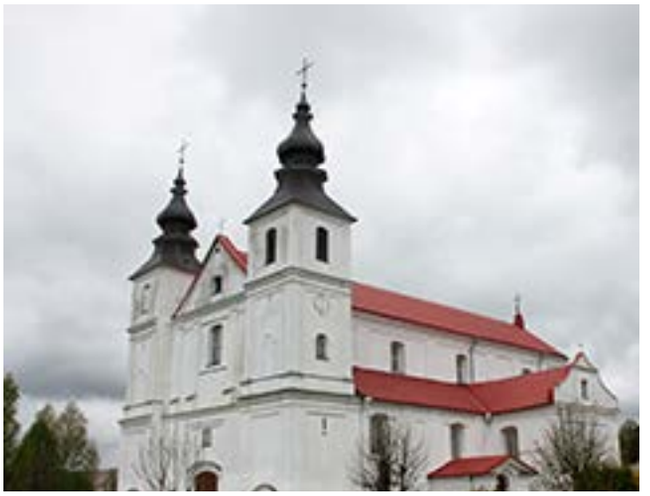

Varnių Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia (buvusi Varnių katedra). D. Mukienės nuotrauka

Dėl knygyno įsteigimo Varniuose su A. Zawadzkiu susitarė M. Valančius.

Iš pradžių knygyne labai trūko žemaitiškų leidinių, nes A. Zawadzkis, daugiausiai dėmesio skyręs lenkiškų knygų leidybai, labiausiai jų realizacija ir rūpinosi, tad nemažai jų ir į Varnius atsiųsdavo. Taigi, Varniai knygyną turėjo, bet Žemaičių vyskupijos poreikių iš pradžių jis netenkino. Sulaukęs iš Varnių knygyno įkūrimo iniciatorių priekaištų dėl žemaitiškų spaudinių trūkumo, A. Zawadzkis įsiklausė į jų prašymus ir reikalai knygyne netrukus pagerėjo. Žemaitiški leidiniai Varniuose turėjo didelę paklausą (tuo stebėjosi net M. Valančius), tad J. Zawadzkio spaustuvės tuometiniai šeimininkai vos spėjo tenkinti tenykščius poreikius. Atsižvelgiant į tai Zawadzkių spaustuvėje buvo padidintos lietuviškų = žemaitiškų leidinių leidybos apimtys.

Dalis Varnių knygyne parduodamų lietuviškų spaudinių buvo išspausdinta ir kitose spaustuvėse.

Lietuvos kultūros istoriko, bibliografo Mykolo Brenšteino duomenimis, nuo 1859 m. pabaigos iki 1863 m. kovo mėn. Varnių knygyne buvo parduota apie 8 tūkst. lietuviškų ir lenkiškų knygų bei brošiūrų, 21 tūkst. blaivybės draugijos medalių bei įvairių ano meto įžymybių atvaizdų.

Zawadzkių spaustuvės produkcija prekiauta ir Žemaitijoje veikusiuose kilnojamuose knygynėliuose, ji buvo vežama ir į Šiluvoje bei kitose krašto vietose vykstančias muges. Pasak M. Brenšteino, ten parduotas leidinių kiekis galėjo būti ne mažesnis negu Varnių knygyne.

(Nukelta į 8 p.)

1854 m. Zawadzkių spaustuvėje išleistame Varniuose parduodamų knygų kataloge kartu su kitais spaudiniais yra nurodyta 17 leidinių lietuvių kalba.

1858 m. lietuvių kalba buvo išspausdintas kitas šios spaustuvės katalogas – „Knigas žemajtiszkas iszduotas kasztu ir spaustuwi Jozapa Zawadzkia Vilniuje, o kurias gal kiekwienas pirkti Warniusi Knigiczio to paties Jozapa Zawadzkia“. Jame pateiktas visų per 25 metus J. Zawadzkio spaustuvėje išspausdintų lietuviškų knygų sąrašas.

1863 m. pasirodė J. Zawadzkio spaustuvės katalogas („Spis Litewskim dla Ludu wydanych i rozmaitych w języku Żmudzko – Litewskim dla Ludu wydanich nakładem drukiem J. Z.“), kuriame paskelbti šios spaustuvės išleisti lietuviški leidiniai (šis katalogas buvo pridėtas prie lenkiškojo katalogo).

Prie Varnių knygyno veikė ir biblioteka. Jai vadovavo Aleksandras Kobylinskis. Tuo laikotarpiu L. Ivinskio iniciatyva Varniuose buvo įsteigta ir skaitykla. Varnių kunigų seminarija ir kapitula turėjo savo bibliotekas.

Po 1863–1864 m. sukilimo caro valdžia ėmėsi griežtų lietuviškos kultūros persekiojimo priemonių. Uždraudus lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis leidybą ir platinimą, tokius leidinius spausdinti ir platinti Zawadzkiai nebeturėjo galimybės, todėl 1864 m. Varnių knygynas buvo uždarytas.

Nei prieš tai, nei po lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo Varniuose M. Valančiaus ir kitų žemaičių šviesuolių XIX a. planuota įsteigti spaustuvė veikti nepradėjo. Nebuvo lemta išsipildyti ir jų sumanymui Varniuose pradėti leisti lietuvišką periodinį laikraštį „Pakeleivingas“, kurį redaguoti vyskupas į Varnius buvo pasikvietęs Mykolą Akelaitį.

Naudota literatūra:

1. Girdzijauskas Juozapas, „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“, *Žemaičių žemė:* https://zemaitiuzeme.lt/aktualijos/juozas-girdzijauskas-zemaiciu-kulturiniai-samburiai-xvi-xix-a/.

2. Meilus Elmantas, „XVII–XVIII a. Varnių gyventojai pagal inventorių duomenis“, *Varniai* [kn. serijos „Žemaičių praeitis“ 4 leidinys], Vilnius, 1996, p. 63.

3. Griškaitė Reda, Šanavičienė Ieva, „Varnių knygyno korespondentai“, *Varniai* [kn. serijos „Žemaičių praeitis“ 4 leidinys], Vilnius, 1996, p. 64–70.

4. LVIA, F. 378, BS. 1833, b. 1055, l. 171.

Juzefo Zawadzkio spaustuvė ir jos leidiniai

Jurgis ŽELVYS

XIX a. ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais nemažai žemaičių autorių knygų buvo išleista Juzefo Zawadzkio spaustuvėje Vilniuje. Ši spaustuvė XIX a. ir XX a. 1–4 deš. buvo žymiausia, ilgiausiai veikusi spaustuvė Lietuvoje ir pagal išleidžiamų knygų kiekį bei jų kokybę lyderiavusi tuometinėje Rusijos imperijoje. Varniuose (Telšių raj.) nuo 1853-ųjų iki lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis uždraudimo 1864 m. veikė Adamo Zawadzkio knygynas. Kokia Zawadzkių ir jų spaustuvės bei kitų jiems priklausiusių įmonių istorija?

Juzefas Zawadzkis

Juzefas Zawadzkis (Juozapas Zavadskis, lenk. *Józef Zawadzki*, 1781–1838) – spaustuvininkas, Vilniuje 1803–1939 m. veikusios spaustuvės įkūrėjas, knygų leidyklos ir kelių knygynų savininkas, knygų leidėjas bei autorius, su kurio vardu siejama intensyviausia lietuviškos knygos raida XIX amžiuje.

J. Zawadzkis gimė 1781 m. kovo 15 d. vakarų Lenkijoje – netoli Poznanės buvusios Kališo vaivadijos Kozmino mieste. Jo tėvas Kasparas Zawadzkis 1776 m. ėjo šio miesto burmistro pareigas. Juzefas iš pradžių mokėsi Kozmine, 1796 m. retorikos – Rydzino Pijorų mokykloje, o poligrafininko ir prekybos pagrindų – Vroclave bei Leipcige, 1801 m. jis atliko knygininko praktiką Vroclavo Kono ir Poznanės Kiuno knygynuose. Dirbdamas Leipcige susipažino su Europoje tuo laikotarpiu buvusia viena pažangiausių Vokietijos spaustuvių darbo ir knygų pardavimo organizacija, vadybos pagrindais, įgijo spaustuvininko praktinių žinių.

1803 m. iš Poznanės jis atvyko į Vilnių ir įsidarbino turtingo pirklio Jano Floriano Bitšo (Bietscho) knygyne. Čia Juzefas, pamatęs, kad knygų spausdi-

nimas Lietuvoje yra gerokai apleista veiklos sritis, nutarė pats to imtis ir savo darbu pabandyti parodyti, kaip turėtų veikti šiuolaikinė poligrafijos įmonė.

1803 m. J. Zawadzkis įkūrė nedidelę spaustuvę. Yra pagrindo manyti, kad pirmasis joje išspausdintas leidinys buvo 1803 m. birželio mėn. dienos šviesą išvydusi lietuvio A. Čeretavičiaus disertacija „De galactirrhoea“, kurioje yra įrašas „Typis Jos. Zawadzki, universitatis typographi“.

1805 m. liepos 1 d. J. Zawadzkis savo spaustuvę sujungė su Pijorų kolegijos, kuri veikė Vilniaus universitetui priklausiusiose patalpose, spaustuve.

J. Zawadzkio spaustuvė jau pirmaisiais savo veiklos metais daugelio vilniečių dėmesį patraukė naujais darbo metodais, jos savininko vadybiniais gebėjimais. Jo veikla susidomėjo ir 1799–1806 m. Vilnius universiteto rektoriumi dirbęs Jeronimas Strinovskis (1752–1815). Tuo metu Universiteto spaustuvė buvo ant žlugimo ribos. J. Zavadskis nutarė šią spaustuvę perimti savo žinion. Po trumpų derybų 1805 m. lapkričio 1 d. Universitetas J. Zawadzkiui už 3 tūkst. sidabro rublių pardavė išsimokėtinai (šią sumą reikėjo sumokėti per 10 metų) Universiteto spaustuvės inventorių. Tais pačiais metais už metinį 300 sidabro rublių J. Zawadzkis 10-čiai metų išsinuomojo Universiteto spaustuvės patalpas.

Pagal susitarimą su Universitetu J. Zawadzkis nuomos grynais pinigais nemokėdavo, nes už atitinkamą sumą kasmet Universitetui išspausdindavo vadovėlių ir kitų leidinių. Tai J. Zavadskiui sudarė galimybę didinti spaustuvės gamybos pajėgumus.

Iki 1828 m. J. Zawadzkio spaustuvė turėjo išimtinę teisę spausdinti, iki 1825 m. ir pardavinėti Vilniaus universiteto leidžiamas knygas (mokslo darbus, vadovėlius ir kt.). Universitetas buvo pasilikęs teisę knygų spausdinimą perleisti kitiems spaustuvininkams, jeigu nebūtų vykdomos sutarties sąlygos.

Investavęs savo turėtas lėšas, pasiskolinęs iš Universiteto ir anuo metu jo globėju buvusio iškilaus valstybės, karinio ir kultūros veikėjo bei mecenato kunigaikščio Adomo Kazimiero Čartoriskio (1734–1823) pinigų, J. Zawadzkis įsigijo dvejas naujas užsienietiškas spausdinimo stakles, suremontavo senąsias ir išplėtė leidinių spausdinimo galimybes iki 117 raidžių kasų lotynų, anglų, vokiečių, prancūzų, lietuvių, graikų, arabų, hebrajų rašmenimis.

1805–1807 m. autorių ir savo lėšomis J. Zawadzkis išspausdino 27 leidinius, dalį jų – net 2 tūkst. egz. tiražu. 1806 m. šioje spaustuvėje dirbo 35 darbuotojai, išplėtus spaustuvė pajėgumus, jų skaičius greitai išaugo iki 50.

Vilniaus universiteto Spaustuvės kiemelio fragmentas. Šiuose pastatuose veikė 1575 m. įkurta pirmoji Vilnius spaustuvė, kurią XIX a. pr. išpirko J. Zawadzkis (vėliau ji buvo perkelta į kitas patalpas Šv. Jonų gatvėje. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

1807 m. spaustuvė jau turėjo apie 12–13 techniškai tvarkingų mašinų. Joje dirbo 34 aukštos kvalifikacijos spaustuvės darbuotojai, iš kurių 5 buvo užsieniečiai, gerai išmanę spausdinimo meną. J. Zawadzkio įmonė spausdino grožinės literatūros knygas, vadovėlius, mokslo ir kt. darbus ne tik originalo kalba, bet ir išverstus iš kitų kalbų. 1808 m. čia J. Zawadzkis pradėjo spausdinti ir gaidų katalogus. Šios spaustuvės leidiniai nuo pat jos veikimo pradžios garsėjo gera poligrafine kokybe, J. Zawadzkis per trumpą laiką buvo įgijęs didelį klientų pasitikėjimą.

Žemaičių bendradarbiavimas su J. Zawadzkiu užsimezgė jau pirmaisiais jo veiklos metais. 1806 m. jis Žemaičių vyskupo, kelių knygų autoriaus kunigaikščio Juozapo Arnulfo Giedraičio (1754–1838) iniciatyva perspausdino Jano Jachnavičiaus (1589–1668) „Lietuwiszkas ewangelias“.

1805–1939 m. Zawadzkių išleistos knygos buvo platinamos jų žinioje Vilniuje, Varniuose, Varšuvoje, Kijeve buvusiuose knygynuose, taip pat ir daugelyje kilnojamų knygynėlių, papildomai dar buvo vežama parduoti į muges ir į kitus daug potencialių pirkėjų sutraukiančius renginius.

J. Zawadzkis pirmąjį knygyną Vilniuje įkūrė 1808 metais. Jis veikė Vilniaus universiteto patalpose Šv. Jonų gatvėje, prie įėjimo į Vilniaus universitetą. Šis knygynas prekiavo ne tik J. Zawadzkio spaustuvėje išleistomis, bet ir paties J. Zawadzkio lėšomis

(Nukelta į 10 p.)

Informacinė lenta Viniaus Šv. Jonų gatvėje ant buvusios J. Zawadzkio spaustuvės pastato sienos

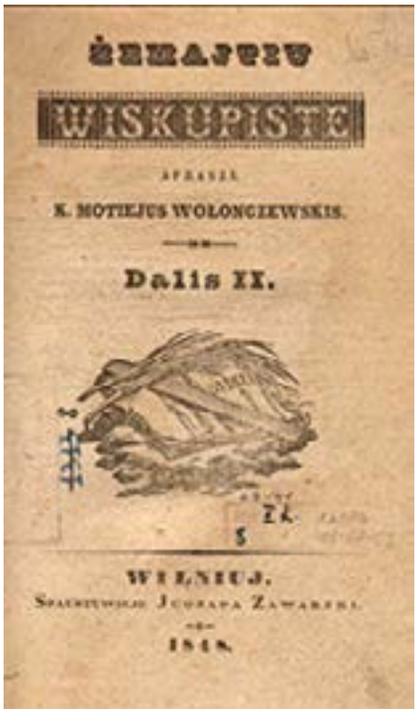

1848 m. J. Zawadzkio spaustuvėje išleistos M. Valančiaus knygos „Žemaičių vyskupystė“ antrojo tomo titulinis puslapis

M. Valančiaus knygos „Antano Tretininko pasakojimas. Vyskupo M. Valančiaus Raštai“, 1906 m. viršelis

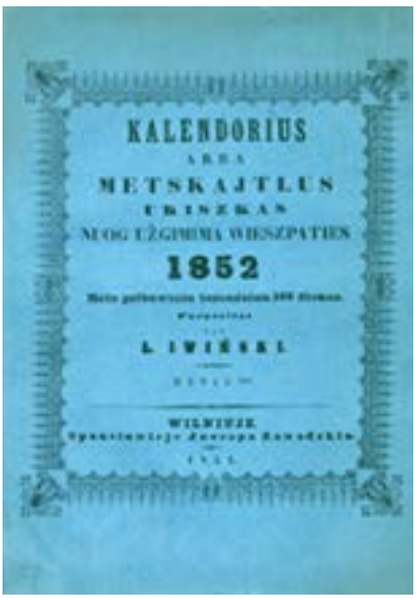

1852 m. Lauryno Ivinskio „Kalendoriaus [...]“ viršelis

nupirkta kitų Lietuvos ir užsienio šalių spaustuvių produkcija, taip pat ir gyventojų atneštais, iš jų surinktais spaudiniais. Dalį leidinių, parsivežtų iš užsienio, J. Zawadzkis yra padovanojęs Vilniaus universitetui.

Knygynui buvo skirtos dvi didelės salės. Pirmojoje dažniausiai reklamuodavo knygas ir vadovėlius lenkų kalba, o kitoje– leidinius užsienio kalbomis. Knygynas anuo metu buvo populiari mokslo, kultūros, ypač aktorių, studentijos susitikimų ir bendravimo vieta.

Formuojant leidinių asortimentą būdavo atsižvelgiama į visuomenės poreikius. Didžiausią dalį spaudinių sudarė mokslinės knygos, reprezentuojančios Universitete dėstomus mokslus, vadovėliai ir pagalbinės knygos, skirtos studentams ir mokiniams, bei religinė literatūra. Grožinė literatūra, daugiausia prancūzų romanai, kurie turėjo itin didelę paklausą tarp aukštuomenės moterų, sudarė apie ketvirtadalį leidinių. Knygynas kasmet po kelis kartus gaudavo dideles knygų siuntas iš Vokietijos ir Prancūzijos.

Tokio knygyno atsiradimas ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje tapo dideliu įvykiu, nes kunigų spaudos monopolyje pirmą kartą savo veiklą pradėjo pasaulietis. 1809 m. J. Zawadzkio knygynas buvo didžiausias visame Vilniuje ir čia būdavo parduodama daugiausiai Vilniaus universitetui, jo profesūrai, studentams reikalingų spaudinių, tačiau Universiteto knygininko pareigybę J. Zawadzkis gavo gerokai vėliau, nes tam, kad knygynas ir spaustuvė būtų vienose rankose, iš pradžių labai priešinosi 1807–1815 m. Universiteto rektoriumi dirbęs Janas Sniadeckis (1756–1815). Bendradarbiaudamas su Universitetu, net ir gavęs Universiteto spaustuvininko titulą, J. Zawadzkis laikėsi tokio veiklos principo: „Visų pirma turėti iš tarnybos pelną ir gerą uždarbį, antra, tinkamą savo padėčiai ir pašaukimui garbę“.

J. Zawadzkis Universiteto užsakymu išleistus vadovėlius, kai kuriuos kitus leidinius platindavo ne tik Vilniaus, bet ir kituose knygynuose, periferijoje veikiančiose mokyklose bei skirtinga kaina. Dėl to atsiskaitant už leidinius, patalpų nuomą buvo kilę nemažai neutarimų tarp Universiteto vadovybės ir J. Zawadzkio.

Siekdamas, kad informacija apie naujai išspausdintas ir parduodamas knygas greičiau pasiektų potencialius pirkėjus ir skaitytojus, J. Zawadzkis kas 2–3 metai sudarydavo savo spaustu-

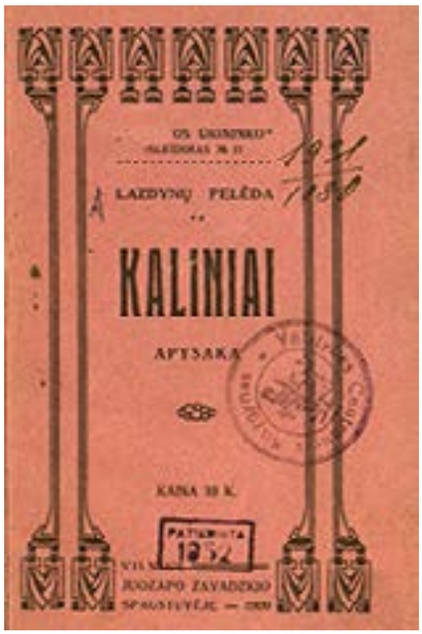

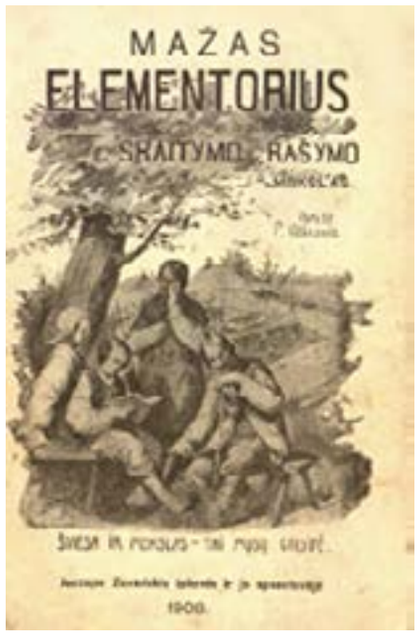

J. Zawadskio spaustuvėje išspausdintų knygų viršeliai (iš kairės): Jono Biliūno „Liūdna pasaka“, 1908 m.; Lazdynų Pelėdos „Kaliniai“, 1909 m.; Povilo Višinskio „Mažas elementorius, arba Skaitymo ir rašymo mokslas“, 1908 m. Publikacijoje panaudotų J. Zawadzkio spaustuvės leidinių viršelių nuotraukos iš: www.epaveldas.lt

vės išleistų ir Vilniaus knygyne parduodamų knygų teminius katalogus vokiečių, prancūzų, anglų, klasikinėmis kalbomis, jų priedus, išspausdindavo juos ir nemokamai platindavo visuomenėje, išsiuntinėdavo vietiniams ir užsienio klientams. 1811-aisiais Zawadzkio spaustuvėje išleistų knygų kataloge jau buvo 110 knygų pavadinimų.

J. Zawadzkio spaustuvę iš pradžių sudarė trys savarankiškai veikusios spaustuvės (jos filialai): Akademinė, Departamento raštų skyriaus bei Žydų. Prie jų veikė leidykla. Čia pirmą kartą Vilniaus spaudos istorijoje pradėjo dirbti korektoriai (šias pareigas 40 metų yra ėjęs lenkų ir rusų gramatikų autorius, Lietuvos bajorijos herbų rinkinio sudarytojas J. Dvoržeckis-Bohdanovičius). Rengiant leidinius spaudai juos redaguodavo patyrę specialistai. Šiame darbe itin gerai buvo užsirekomendavęs Universiteto profesoriumi tapęs L. Borovskis ir Universiteto adjunktas K.Kontrimas.

Zawadzkių spaustuvė pirmoji Rytų Europoje pradėjo rinkti ir kaupti autorių rankraščius, mokėti autoriams honorarus.

J. Zawadzkis buvo pripažintas ano meto visuomenės veikėjas. 1816–1819 m. jis priklausė Šubravcų draugijai ir masonų ložei „Uolusis lietuvis“ (tarp jos narių turėjo „Žvaigždikio“ kriptonimą). Jis ne tik leido ir spausdino kitų autorių knygas, bet ir pats rašė – 1811 m. J. Zawadzkio spaustuvėje išspausdintas jo parašytas geografijos vadovėlis „Jeografia powszechna“.

1828 m. J. Zawadzkis susipyko su Universiteto vadovybe, neteko Universiteto spaustuvininko titulo ir turėjo išsikelti iš Universitetui priklausiusių patalpų. Tada jis spaustuvę perkėlė į Olizarų (buv. vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio, 1755–1808) namą, esantį Bernardinų skersgatvyje (dabar Maironio g. 1 kiemas), o knygyną – į Pilies g. namą Nr. 8. Ten pat buvo įrengtos ir gyvenamosios patalpos.

Nuo 1834 m. ši spaustuvė leido ir „Wizerunki i roztrąsanie naukowi“ bei nemažai kitų didelę paklausą turėjusių spaudinių.

J. Zawadzkis mirė 1838 m. gruodžio 5 d. Vilniuje. Jo palaikai ilsisi Vilniaus Antakalnio Saulės kapinėse (anksčiau jos vadintos Petro ir Povilo vardu). XIX a. vid. čia pastatytas skulptoriaus J. Horbacevičiaus sukurtas antkapinis paminklas.

Iki J. Zawadzkio mirties jo spaustuvėje buvo išspausdinta 851 knyga (daugiausia tai vadovėliai).

J. Zawadzkiui mirus, 1838–1851 m. spaustuvę valdė jo žmona Marija Zawadzka.

J. Zawadzkio spaustuvės pavadinimas, keičiantis jos savininkams, liko toks pat– Juzefo Zawadzkio.

1851–1875 m. spaustuvės šeimininkas buvo Juzefo Zawadzkio vyriausiasis sūnus Adamas Zawadzkis (1814–1875).

1854–1864 m. šioje spaustuvėje buvo išspausdinti 348 leidiniai lenkų, 107 lotynų, 105 lietuvių, 25 rusų, 11 prancūzų ir

(Nukelta į 12 p.)

vokiečių kalbomis, iki 1865 m. – 125 lietuviškos knygos.

1863 m. spaustuvė turėjo 449 (apie 7,35 tonos), 1913 m. – 1967 pūdus (apie 32,2 tonos) šrifto.

Sunkiausias spaustuvei buvo 1864–1904 m. laikotarpis, nes pralaimėjus 1863–1864 m. sukilimui, carinė Rusija uždraudė lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis ir apribojo Lietuvoje kultūrinę veiklą. Zawadzkiams tada buvo leista iki to laiko išspausdintus lietuviškus leidinius išparduoti. Ne visų caro valdžios nurodymų tuo laikotarpiu spaustuvėje buvo paisoma. 1845–1869m. Zawadzkiai už draudžiamų lietuviškų ir lenkiškų knygų spausdinimą bei cenzūros nuostatų pažeidimus carinės valdžios buvo kelis kartus nubausti.

Uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškai rašmenimis, lietuviškų leidinių Zawadzkiai nespausdino. Tuo užsiėmė užsienyje, ypač Tilžėje, veikusios spaustuvės. Dažnai, siekiant suklaidinti caro valdžią, ten spausdinant lietuviškus leidinius, juose būdavo nurodoma, jog jie išspausdinti J. Zawadzkio spaustuvėje 1863 ar ankstesniais metais, kai spaudos draudimas dar negaliojo, o Zawadzkiai turėjo rusų cenzūros leidimą spausdinti lietuviškus leidinius.

Pirmaisiais lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo metais Zawadzkių spaustuvė, leidykla, knygynai buvo daug kartų tikrinami carinės Rusijos valdininkų. 1866–1869 m. generalgubernatoriaus nurodymu darbas spaustuvėje buvo sustabdytas, nes 1866 m. čia rasta daug lietuviškų knygų.

1869 m. atnaujinus spaustuvės veiklą, joje kasmet būdavo išspausdinama po 10–20 leidinių, dažniausiai lenkų, rečiau rusų ir lotynų kalbomis.

1875 m. Zawadzkių spaustuvė perėjo Juzefo Zawadzkio sūnaus Felikso (1824–1891) žinion, kuris ją valdė iki 1891 m.

Nuo 1891 iki 1908 m. spaustuvės šeimininkė buvo Felikso Zawadzkio žmona Marija Stefanija Zawadzka.

Po to, kai 1904 m. gegužės 7-ąją buvo panaikintas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas, Zawadzkiai lietuviškų leidinių spausdinimą atnaujino. Tais metais spaustuvei buvo nupirkti pirmieji lietuviški raidynai. Lietuvoje geresnės spaustuvės už J. Zawadzkio ir tuo metu nebuvo.

1805–1839 m. Vilnius tapo stambiu lenkų leidyklų židiniu. Svarbiausia čia buvo Zawadzkių spaustuvė, kurios produkcijos didžiąją dalį, kaip ir anksčiau, sudarė lenkiški leidiniai.

Nuo 1908 m. spaustuvę valdė 1875–1891 m. jos šeimininku buvusio Felikso Zawadzkio sūnus Feliksas Zawadzkis. Jis spaustuvės produkciją platindavo ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje, Rusijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje. Jam priklausė keletas knygynų Vilniuje, Kaune, Varšuvoje.

1909 m. F. Zawadzkis nupirko Vilniuje veikusią Edmundo Novickio spaustuvę. Čia pradėjo veikti pirmoji Lietuvoje rotacinė spausdinimo mašina ir 2 linotipai (1913 m. J. Zawadzkio įmonė jų turėjo jau 4), čia pirmą kartą Lietuvoje spaustuvėje buvo pereita nuo rankinio raidžių rinkimo prie jų rinkimo linotipais.

Zawadzkiai ties pasiektu niekada nesustodavo, nuolat tobulino savo įmonių darbą, kasmet į Leipcigą pasitobulinti išsiųsdavo po vieną spaustuvininką.

1912 m. Vilniuje iškilo nauji Zawadzkių spaustuvės rūmai.

1913 m. J. Zawadzkio spaustuvėje buvo 12 spausdinimo mašinų ir 4 linotipai, joje dirbo daugiau kaip 50 darbininkų. Tuo laikotarpiu kasmet ji išspausdindavo apie 30–40 knygų, leisdavo po keletą periodinių leidinių.

Iš viso J. Zawadzkio spaustuvėje jos gyvavimo laikotarpiu buvo išspausdinta keli tūkstančiai leidinių. Ddžiąją jų dalį sudarė mokslo, meno, grožinės literatūros, religinės knygos, parašytos pagrindinėmis Europos ir hebrajų bei arabų kalbomis, taip pat ir vadovėliai, kalendoriai, brošiūros, laikraščiai. Kaip jau minėta, buvo spausdinami ir knygų vertimai iš kitų kalbų.

1822 m. šioje spaustuvėje išleista pirmoji Adomo Mickevičiaus poezijos knyga. Čia buvo spausdinami ir Joachimo Lelewelio, Jono Sniadeckio, Juzefo Ignacijaus Krašewskio, Henriko Senkewičiaus kūriniai.

Zawadzkių spaustuvės paslaugomis naudojosi ir Laurynas Ivinskis, čia savo parengtus kalendorius spausdinęs 1846–1851 ir 1855–1864 metais. Šioje spaustuvėje 1848 m. buvo išleistas antrasis Motiejaus Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“ tomas, vėliau dar keletas kitų jo darbų. Čia buvo spausdinami ir ano meto iškilių žemaičių rašytojų Lazdynų Pelėdos (Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės ir Sofijos Ivanauskaitės Pšibiliauskienės), Žemaitės (Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės), Povilo Višinskio kūriniai.

Iki 1920 m. J. Zawadzkio spaustuvė išleido beveik 200 lietuviškų leidinių, o per visą spaustuvės gyvavimo laikotarpį –

daugiau kaip 700 lietuviškų spaudinių, iš jų 1854–1864 m.– 105. 1852–1862 m. – apie 65 proc. tuo laikotarpiu visų dienos šviesą išvydusių lietuviškų spaudinių buvo išspausdinta J. Zawadzkio spaustuvėje.

Vilniuje stiprėjant lenkomanų judėjimui, spausdinamų lietuviškų leidinių kiekis sumažėjo, o nuo 1920 m. Zawadzkiai lietuviškų knygų iš viso nebespausdino.

Apie 1920-uosius didelę dalį savo spaustuvės Zawadzkiai perkėlė į Lenkiją.

1930 m. buvo uždarytas Vilniaus Zawadzkių knygyne veikęs lietuviškų knygų skyrius.

1939 m. rudenį sugrąžinus Vilnių Lietuvai, J. Zawadzkio spaustuvę nupirko Kauno „Spindulio“ akcinė bendrovė ir vietoje jos įsteigė savo skyrių „Švyturys“. 1939-aisiais buvo pradėti buvusios J. Zawadzkių leidyklos likvidavimo darbai, kurie iki 1940 m. prasidėjusios nacionalizacijos jau ėjo visai į pabaigą. 1940 m. AB „Spindulys“ nupirktoje Zawadzkių spaustuvėje buvo trys plokščiosios spausdinimo, dvi tiglinės, dvi popieriaus pjovimo ir dvi segimo mašinos. Po to, kai Vilniuje J. Zavadskio buvusi spaustuvė, leidykla, knygynai buvo nacionalizuoti, J. Zavadskio spaustuvę perdavė „Tiesos redakcijai“, kurią 1955 m. sujungė su „Sovetskaja Litva“ spaustuve ir pavadino LKP CK laikraščių ir žurnalų leidyklos spaustuve, kuri spausdindavo ir knygas.

1999 m. lapkričio 2 d. įamžinant Juzefo Zawadzkio atminimą Vilniuje, Šv. Jono g. 4, ant namo, kuriame veikė J. Zawadzkio spaustuvė ir knygynas, buvo atidengta memorialinė lenta. Joje lietuvių ir lenkų kalbomis parašyta: „*Šiame name įžymus lenkų spaustuvininkas ir leidėjas Juozapas Zawadzkis (1781–1838) 1805 m. įsteigė spaustuvę, 1816m. knygyną. Čia 1822 m. birželį pirmąkart išspausdintas Adomo Mickevičiaus poezijos rinkinys „Baladės ir romansai*“.

Zavadskių spaustuvės istorija yra tyrinėta daugelio Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų, šia tema išleista nemažai knygų, paskelbta straipsnių. 2006-aisiais, minint 225-ąsias J. Zawadzkio gimimo metines, žurnale „Tarp knygų“ buvo išspausdinta Olgos Zimarevos parengta J. Zawadzkio bibliografija.

Naudota literatūra:

1. R. Grikšaitė, I. Šenavičienė, „Varnių knygyno korespondentai (1835–1871)“, *Varniai* [serija „Žemaičių praeitis“, knyga 4], Vilnius, p. 64–70.

2. M. Valančius, *Žemaičių vyskupystė* (Vilnius, 1848) // M. Valančius, *Raštai*, t. 2, Vilnius, 1972.

3. *Lietuvių enciklopedija*, t. 35, Bostonas, 1966, p. 61–62.

4.„Zawadzkio spaustuvė“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: https://www.vle.lt/straipsnis/zawadzkio-spaustuve/.

5. „Adomas Zavadskis“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Adomas_Zawadzkis.

6. Juozapas Zavadskis“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Juozapas_Zawadzkis.

7. „Zavadskio spaustuvė“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Zawadzkio_spaustuv%C4%97.

8. *Vilniaus univrstitetas*: https://www.vu.lt/leidyba/apie-mus/istorija.

Dalis Zavadskių giminės kapų Vilniaus Saulės kapinėse. D. Mukienės nuotraukos

ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJA IR VYSKUPAI, VALDĘ IR VILNIAUS VYSKUPIJĄ

Žemaičių vyskupijos istorija: svarbiausios datos ir faktai

Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejaus medalis. Autorė – dailininkė Laima Kėrienė

1413 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas (jis tada tikėjo, kad apkrikštijus Žemaitiją = Žemaičius, ją sujungus su Aukštaitija bus lengviau apsiginti nuo Ordino), Lenkijos karalius Jogaila kartu su lenkų kunigais, lietuviškai mokėjusiu Vilniaus prelatu Motiejumi, Nemunu nuplaukė iki Žemaitijos iki Dubysos upės, čia išlipo į krantą ir pradėjo krikštyti Žemaičius = Žemaitiją). Žygis truko tris dienas. Jam pasibaigus buvo paskelbta, kad Žemaitija apkrikštyta, tačiau tais metais Žemaičių bažnytinė organizacija (Katalikų Bažnyčios administracinis teritorinis vienetas Žemaičių vyskupija) nebuvo suformuota, ne tam trukdė tebesitęsiantis Lietuvos ir Vokiečių ordino ginčas dėl Žemaitijos priklausomybės.

1414 m. lapkričio 1 d. Žemaičių byla buvo perduota 1414–1418 m. vykusiam bažnytiniam Konstancos susirinkimui. Į jį buvo nuvykę, Žemaičiams atstovavo 60 krikštytų žemaičių bajorų. Jų delegacija Konstancos susirinkime buvo priimta 1415 m. lapkričio 28 dieną. Pasak B. Kvyklio, „*Delegacija įtikino, kad kryžiuočiai nesirūpina krikštu, o tik užkariavimu, ir prašė globos šiems naujiems krikščionims. Suvažiavimas buvo net sujaudintas. Jis paskyrė prašomus pasiuntinius į Žemaičių žemę, kad šie vietoje sutvarkytų naujos vyskupijos įkūrimą. Tais pasiuntiniais buvo paskirti Vilniaus vyskupas Petras ir Lvovo vyskupas Jonas*. [...]“ (*Lietuvos bažnyčios. Telšių vyskupija*, kn. 1, p. 12). Jiems kartu su Vytautu Didžiuoju buvo pavesta pasirūpinti ir tolesniu žemaičių krikštijimu.

1417 m. Konstancos susirinkimo pasiųsti vyskupai į Lietuvą išvyko tų pačių metų vasarą, čia jie buvo iškilmingai sutikti bajorų ir palydėti į Žemaitiją, nuvykę ten krikštijo žemaičius. Tų pačių metų rugsėjo mėnesį vyskupai jau buvo Medininkuose (dabartiniuose Varniuose).

Žemaičių vyskupiją (iš pradžių ji vadinosi Medininkų vyskupija) fundaciniu aktu 1417 m. spalio 23 d. įsteigė Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas. Kitą dieną, spalio 24-ąją, Konstancos susirinkimo deleguoti vyskupai Vilniaus katedros kleboną Motiejų Vilnietį (Trakiškį) Trakuose konsekravo vyskupu ir paskyrė Žemaičių vyskupijos ordinaru.

Tą pačią spalio 24-ąją Konstancos susirinkimo į Žemaitiją pasiųsti vyskupai parengė Žemaičių vyskupijos įkūrimo aktus ir juos iš Naujųjų Trakų išsiuntė į Konstancą. Šie aktai Konstancos katedroje buvo perskaityti 1418 m. vasario 1 d. per pamaldas.

Medininkų = Žemaičių vyskupijos įsteigimo faktą popiežius Martynas V patvirtino 1421 m. spalio 23 d. (rašytiniuose šaltiniuose taip pat yra rašoma, kad Medininkų = Žemaičių vyskupija *de jure* buvo pripažinta apie 1417-uosius metus, gali būti, kad tik 1418 ar 1421 metais).

Išlikusiuose dokumentuose nerandama duomenų, kokią teritoriją tuo metu Žemaičių vyskupija užėmė. Tikėtina, kad jai priklausė visa Žemaitijos seniūnija (apie 23 tūkst. km^2). Rytuose ji ribojosi su Nevėžiu, šiaurėje – su Kuršu, vakaruose – su Baltijos jūra, o pietuose – su Sūduvos šiaurine dalimi.

1417 m. įkurtos Žemaičių vyskupijos dvasinis centras buvo dabartinėje Telšių rajono savivaldybės teritorijoje buvusi Medininkų gyvenvietė, kuri nuo XVI a. vadinama Varniais. Ilgą laiką Žemaitijos vyskupai reziduodavo ne Medininkuose, o dabartinio Plungės rajono teritorijoje esančioje Alsėdžių gyvenvietėje, kur buvo vyskupų dvaras.

Įsteigus Žemaičių vyskupiją Medininkuose

(Varniuose), valdant Vytautui Didžiajam jo nurodymu buvo pašventinta ir pradėta statyti Medininkų (Varnių) katedra, pastatytos pirmosios Žemaičių katalikų bažnyčios Viduklėje, Luokėje, Kaltinėnuose, Kelmėje, Raseiniuose, Ariogaloje, Kražiuose, Veliuonoje, įkurtoms parapijoms paskirti kunigai, sudaryta Kanauninkų kapitula, kurioje buvo 6 nariai. Iš pradžių Kanauninkų kapitula veikė prie Varnių katedros. Kas dveji metai buvo renkami atstovai į Lietuvos dvasinį tribunolą.

Dalis žemaičių krikštui nepritarė ir 1418 m. surengė sukilimą. Jis buvo numalšintas ir didelės įtakos Žemaičių vyskupijos tolesnei veiklai neturėjo.

1427 m. Žemaičių vyskupija tapo pavaldi Gniezno arkivyskupijai.

1587 m. Žemaičių vyskupijoje buvo 3 dekanatai – Virbalio, Viduklės ir Luokės. Laikui einant dekanatų ir parapijų ribos keitėsi.

1610 m. Žemaičių vyskupijoje buvo 60 bažnyčių.

XVII a. pr. vyskupas Stanislovas Kiška (1584–1626) sušaukė pirmąjį Žemaičių vyskupijos sinodą. 1636, 1639, 1643, 1647 m. vykusius Žemaičių sinodus sušaukė vyskupas Jurgis Tiškevičius (1596–1656).

1752 m. Varniuose įvyko paskutinis Žemaičių vyskupijos sinodas. XVII–XVIII a. vykusių sinodų nutarimuose daugiausiai dėmesio skirta kunigų pastoraciniam darbui, kovai su burtininkavimu, raganavimu. Nunykus sinodų šaukimo tradicijai, aktualiausius vyskupijos reikalus vyskupai išdėstydavo savo skelbiamuose ganytojiškuose raštuose.

1795 m., po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos (Žečpospolitos) padalijimo, Žemaičių vyskupijos teritorija buvo priskirta Rusijai ir tapo pavaldi Mogiliavo arkivyskupijai.

1840 m. Rusijos valdžia Žemaičių vyskupiją pavadino Telšių vyskupija, bet šis pavadinimas tada jai neprigijo.

1849 m. Žemaičių vyskupijai buvo priskirti Vilniaus vyskupijos 8 dekanatai su 94 parapijomis, 7 vienuolynai. Vyskupija apėmė Kauno ir Kuršo gubernijas.

1860 m. Žemaičių vyskupijoje buvo 306 parapijos. Pagal Žemaičių vyskupijoje tada buvusių bažnyčių skaičių ji buvo viena didžiausių vyskupijų Rusijos imperijoje.

1864-aisiais, pralaimėjus sukilimui, Rusijos caro patvirtintu nutarimu be popiežiaus žinios Žemaičių vyskupijos centras iš Varnių perkeltas į Kauną.

1883 m. popiežius Leonas XIII įteisino Žemaičių vyskupijos centro perkėlimą iš Varnių į Kauną (oficialiai tai padaryta 1895 m.).

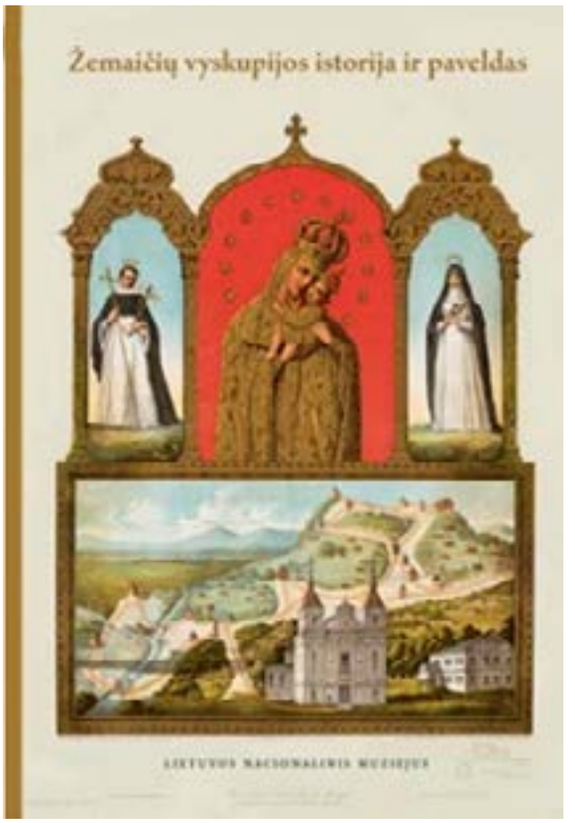

2015 m. Vilniuje Lietuvos nacionalinio muziejaus išleistos knygos „Žemaitijos vyskupijos istorija ir paveldas“ viršelis

1926 m. įkūrus Lietuvos bažnytinę provinciją Žemaičių vyskupija buvo panaikinta, o vietoje jos įkurtos Telšių ir Panevėžio vyskupijos bei Kauno arkivyskupija.

Daug svarbių Žemaičių vyskupijos dokumentų nėra išlikę, todėl tiksliai atkurti jos istoriją, taip pat ir koks vyskupas kada valdė Žemaičių vyskupiją, yra sudėtinga, daugelio šia tema rašiusių autorių pateikti faktai nesutampa. Vieną naujausių ir labiausiai vertinamą Žemaičių vyskupų, šias pareigas ėjusių iki 1610 m., sąrašą 1996 m. Vilniuje išleistame Lietuvos katalikų mokslo akademijos „Metraštyje“ (t. 10) paskelbė akademikas, profesorius kunigas Paulius Rabikauskas SJ.

Naudota literatūra:

1. Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios / Churches of Lithuania. Telšių vyskupija*, kn. 1, Chicago, Illinois, 1980.

2. „Žemaičių vyskupija“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: https://www.vle.lt/straipsnis/zemaiciu-vyskupija/.

3. „Žemaičių vyskupas“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/%C5%BDemai%C4%8Di%C5%B3_vyskupas.

Žemaičių vyskupai 1417–1609 metais

MOTIEJUS I (Vilnietis). Žemaičių vyskupas 1417 m. spalio 23 d. – 1422 m. gegužės 4 d. Mirė 1453 m. liepos 29 d.

MIKALOJUS I (Trakiškis). Žemaičių vyskupas 1423 m. rugpjūčio 6 d. – apie 1434 m. kovo mėn. Mirė apie 1434 m. kovo mėn.

PETRAS (iš Lvovo). Žemaičių vyskupas 1434m. rugsėjo 20 d. – 1435 m. rugsėjo mėn.

MARTYNAS IŠ LUOKĖS. Žemaičių vyskupas ?1435?, 1453?. [Jokie pirminiai šaltiniai neįrodo, kad toks vyskupas buvo. Jį į vyskupų sąrašą pirmą kartą įtraukė A. Kojelavičius.].

JOKŪBAS (iš Vilniaus, Raudonas). Žemaičių vyskupas 1436 m. gegužės 18 d. – 1439 m. birželio 8 d. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

BALTRAMIEJUS I (iš Pultusko?). Žemaičių vyskupas 1440 m. (mirė prieš 1453 m. spalio 26 d.).

JURGIS VILNIETIS (iš Vilniaus „de Dworzyszczy“). Žemaičių vyskupas 1453 m. gruodžio 19 d. – 1464 m. vasario 25 d. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

MOTIEJUS II (Topolietis; iš Topolio) . Žemaičių vyskupas 1464 m. rugpjūčio 8 d. – 1470 m. balandžio 24 d. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

BALTRAMIEJUS II SVIRENKAVIČIUS (*Swirenkowicz, Nicolai* iš Vilniaus). Žemaičių vyskupas 1471 m. vasario 13 d. – 1482 m. vidurį (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

MARTYNAS I (iš Žemaitijos). Žemaičių vyskupas 1483 m. vasario 21 d. – 1492 m. pradžia (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

MARTYNAS II (Iohannis; Lintfari). Žemaičių vyskupas 1492 m. spalio 8 d. – apie 1514–1515m. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

MIKALOJUS RADVILAS (*Trąby* herbo). Žemaičių vyskupas 1515 m. liepos 6 d. –1529–1530m.(vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

MIKALOJUS VIZGAILA. Žemaičių vyskupas 1531 m. vasario 15 d. – apie 1532–1533 m. (mirė prieš 1533 m. sausio 19 d.).

JURGIS TALAITIS (iš Eišiškių) 1533 m. balandžio 8 d. karaliaus nominuotas Žemaičių vyskupu –1533 m. prieš rugpjūčio mėnesį mirė, anksčiau, negu Romoje buvo spėta parengti bulę apie jo paskyrimą vyskupu.

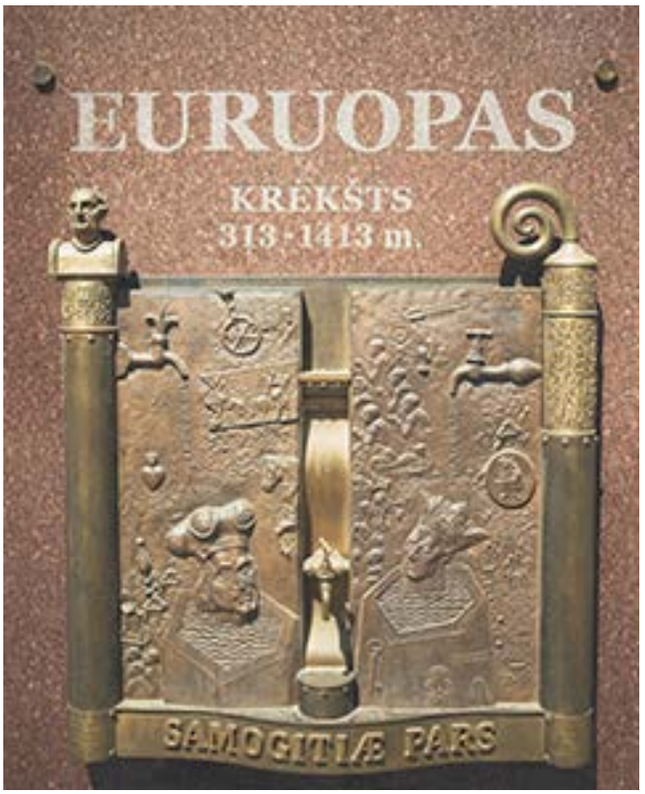

Didžiosios Žemaičių sienos (Telšiai, Respublikos g.) meninė plokštė „Euruopas krėkšts 313–1413 m.“ Skulptorius Romualdas Inčirauskas

VACLOVAS VIRBICKIS. Žemaičių vyskupas 1534 m. balandžio 13 d. – 1555 m. liepos 18 d. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

JONAS DOMANOVSKIS. Žemaičių vyskupas 1556 m. balandžio 13 d. – 1563 m. spalio mėn. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

STANISLOVAS NARKUSKIS. Žemaičių vyskupas 1564 m. birželio 21 d. – 1564 m. rugsėjo mėn. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

VIKTORINAS VIRBICKIS. Žemaičių vyskupas 1565 m. birželio 8 d. – 1567 m. rugpjūčio 22d. (mirė apie 1586 m.).

JURGIS PETKEVIČIUS. Žemaičių vyskupas 1567 m. lapkričio 14 d. – 1574 m. birželio mėn. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

MERKELIS GIEDRAITIS. Žemaičių vyskupas 1576 m. sausio 16 d. – 1609 m. balandžio 6 d. (vyskupo pareigas ėjo iki mirties).

Parengta pagal akademiko, profesoriaus, kun. Pauliaus Rabikausko SJ sudarytą sąrašą

Žemaičių vyskupijos seminarijos pastatas Kaune XX a. pr. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus rinkinių

Žemaičių vyskupai 1610–1926 metais

MIKALOJUS STEPONAS PACAS. Žemaičių vyskupas 1610 m. kovo 29 d. – 1618 m. lapkričio 26 d. Mirė 1624 m. rugsėjo 6 d.

STANISLOVAS KIŠKA. Žemaičių vyskupas 1618 m. lapkričio 26d. – 1626 m. vasario 13 d.

ABRAOMAS VAINA (Voina, Vainius). Žemaičių vyskupas 1626 m. liepos 20 d. – 1631 m. kovo 24 d.

MERKELIS GEIŠAS. Žemaičių vyskupas 1631 m. birželio 11 d. – 1633 m. sausio 28 d.

JURGIS TIŠKEVIČIUS. Žemaičių vyskupas 1633 m. gruodžio 19d.– 1649 m. gruodžio 9 d.

Petras Parčevskis. Žemaičių vyskupas 1649 m. liepos 9 d. – 1659 m. vasario 5 d.

ALEKSANDRAS KAZIMIERAS SAPIEGA. Žemaičių vyskupas 1660 m. sausio 12 d. – 1667 m. liepos 18 d.

KAZIMIERAS PACAS. Žemaičių vyskupas 1667 m. spalio 3 d. – 1695 m.

JONAS JERONIMAS KRIŠPINAS-KIRŠENŠTEINAS. Žemaičių vyskupas 1695 m. rugsėjo 19 d. – 1708 m. liepos 4 d.

JONAS MIKALOJUS ZGIERSKIS. Žemaičių vyskupas 1710 m. liepos 21 d. – 1713 m. gruodžio 6 d.

POVILAS PRANCIŠKUS SAPIEGA, O. Cist. Žemaičių vyskupas 1715 m. sausio 21 d. – 1715 m. spalio 15 d.

ALEKSANDRAS MIKALOJUS GORAINIS. Žemaičių vyskupas 1716 m. gruodžio 7 d. – 1735m. gruodžio 7 d.

JUOZAPAS MYKOLAS KARPIS. Žemaičių vyskupas 1736 m. lapkričio 19d.– 1739 m. gruodžio 10 d.

ANTANAS DOMININKAS TIŠKEVIČIUS. Žemaičių vyskupas 1740 m. rugsėjo 16 d. – 1762 m. sausio 31 d.

JONAS DOMINYKAS LOPACINSKIS. Žemaičių vyskupas 1762 m. balandžio 19 d. – 1778 m. sausio 11 d.

STEPONAS JONAS GIEDRAITIS. Žemaičių vyskupas 1778 m. kovo 30 d. – 1802 m. gegužės 13 d.

JUOZAPAS ARNULFAS GIEDRAITIS. Žemaičių vyskupas 1802 m. gegužės 13 d. – 1838m. liepos 17 d.

MOTIEJUS VALANČIUS. Žemaičių vyskupas 1849 m. rugsėjo 26 d. – 1875m. gegužės 29 d.

ALEKSANDRAS KAZIMIERAS BERESNEVIČIUS. Žemaičių vyskupijos vyskupas sufraganas 1858–1860 m., Žemaičių vyskupijos administratorius 1875–1883 m.

MEČISLOVAS LEONARDAS PALIULIONIS. Žemaičių vyskupas 1883 m. kovo 5 d. – 1908 m. gegužės 2d.

GASPARAS FELICIJONAS CIRTAUTAS. Žemaičių vyskupas 1910 m. balandžio 7 d. – 1913 m. rugsėjo 17 d.

PRANCIŠKUS KAREVIČIUS. Žemaičių vyskupas 1914 m. vasario 27 d. – 1926m. vasario 22 d.

Žemaičių vyskupai, valdę ir Vilniaus vyskupiją

Kazimieras PRUŠINSKAS

1417–1926 m. veikusios Žemaičių vyskupijos vyskupai buvo šios vyskupijos valdytojai. Pagal rangą Žemaičių vyskupijos vyskupas buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antrasis senatorius. Ilgą laiką Žemaičių vyskupais dažniausiai buvo renkami Vilniaus kapitulos prelatai.

Nuo 1621 m. vyskupai turėjo sufraganus (iš pradžių vieną, vėliau du, nuo 1847 m. – tris).

Nuo 1638 m. Žemaičių vyskupijos vyskupai buvo kartu ir Kuršo vyskupijos administratoriai.

Keletas Žemaičių vyskupų yra buvę ir Vilniaus vyskupai. Šiame tekste pateikiame svarbiausius duomenis apie juos.

Vilniaus ir Žemaičių vyskupas Motiejus Trakiškis (1370–1453). XVII a. Dailininkas nežinomas. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus

Motiejus Trakiškis

Motiejus Trakiškis (apie 1370–1453) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) bažnyčios ir valstybės veikėjas, pirmasis Žemaičių vyskupas uo 1417 m. spalio 24 iki 1422 m. gegužės 4 d.

Gimė apie 1370 m. Vilniuje. Pasak Dlugošo, jis galėjo būti Lietuvoje gimęs Livonijos vokietis.

Studijavo Sienoje, Prahoje, 1404 m. įgijo bakalauro, 1408 m. – laisvųjų menų magistro laipsnį.

1397 m. tapo Vilniaus kapitulos kanauninku.

1417 m. Trakuose jį Žemaičių vyskupu konsekravo, Žemaičių vyskupijos ordinaru paskyrė Konstancos susirinkimo 1415 m. deleguoti vyskupai.

Yra išlikę žinių, kad šis vyskupas dažnai lankydavosi Luokėje – ten saugojo senovėje pagonių šventykla buvusį Šatrijos kalną, kad čia vėl nepradėtų rinktis senojo tikėjimo išpažinėjai. Luokėje jis esą praleidęs ir 1418 m. sukilimą. Nepaisant to, kad sukilėliai nepritarė krikščionybei, vyskupo jie nelietė, nes šis buvęs humaniškas, išmintingas ir mokėjęs sutarti su žmonėmis.

1420-aisiais Žemaičių vyskupijoje jau stovėjo 9 katalikų bažnyčios, kunigai žmones mokė ne tik bažnyčiose, bet ir kaimuose, kur bažnyčių nebuvo.

Motiejus Trakiškis visą laiką garsėjo kaip Vytauto Didžiojo politikos šalininkas, jo rėmėjas, lydėdavo jį kelionėse, net prirengė jį prie mirties, todėl Vytauto Didžiojo rūpesčiu Motiejus Trakiškis 1422 m. buvo paskirtas Vilniaus vyskupu ir perkeltas į Vilnių. Nuo tada dalis Žemaičių vyskupų, kiek padirbėję Žemaitijoje, taip pat būdavo paskiriami eiti Vilniaus vyskupų pareigas. 1453 m. Motiejus Trakiškis tapo ir Lucko vyskupu. 1423 m. rugpjūčio 6 d. Motiejų Trakiškį Žemaičių vyskupo pareigose pakeitė Mikalojus I (Trakiškis).

Daugiausiai faktų apie Motiejų Trakiškį yra išlikę iš to laikotarpio, kai jis valdė Vilniaus vyskupiją. Kaip ir kiti Vilniaus vyskupai jis buvo Ponų Tarybos narys. Žinoma, kad rūpinosi, jog šventinami kunigai mokėtų lietuviškai. Organizavo Vilniaus kapitulos nuostatų parengimą. Tuo laikotarpiu iš kapitulos narių buvo sudaryta konsistorija, 1435m. įsteigta arkidiakono prelatūra, kovai suhusitais

Vilniaus ir Žemaičių vyskupas Mikalojus Pacas (1570–1624). XVII a. Dailininkas nežinomas. Kauno arkivyskupijos muziejus

įkurta inkvizicinė institucija. Nepripažino 1439 m. Florencijos bažnytinės unijos, stačiatikių metropolito Izidoriaus ir prisidėjo prie Florencijos unijos sužlugdymo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. 1447 m. vadovavo delegacijai derybose su Livonijos ordinu dėl Lietuvos–Livonijos sienos.

Motiejus Trakiškis mirė 1453 m.

Naudota literatūra:

1. „Motiejus Trakiškis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 15, Vilnius, 2009, p. 521.

2. Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios / Churches of Lithuania. Telšių vyskupija*, kn. 1, Čikaga, Illinojus, 1980, p. 13, 15.

Jurgis Vilnietis (iš Vilniaus „de Dworzyszczy“)

Nuo 1453 m. gruodžio 19 iki 1464 m. vasario 25 dienos Žemaičių vyskupiją valdė vyskupas Jurgis Vilnietis (jis Žemaičių vyskupu buvo patvirtintas po Baltramiejaus Pultuskiečio, vyskupiją valdžiusio 1439–1453 metais. 1464 m. karalius Kazimieras Jurgį Vilnietį nominavo Vilniaus vyskupu, tačiau J.Vilnietis Vilniaus vyskupijos nevaldė, nes jis, po paskyrimo keliaudamas į Vilnių, 1464 m. vasario 25 d. mirė. Po J. Vilniečio Žemaičių vyskupu buvo Motiejus Topolietis, Žemaičių vyskupiją valdęs nuo 1464m. rugpjūčio 8 iki 1470 m. balandžio 24 dienos.

Mikalojus Pacas

Mikalojus Steponas Pacas (1570–1624) – LDK valstybės ir Lietuvos katalikų bažnyčios veikėjas, Lietuvos magnatų Pacų giminės atstovas, herbo „Gozdava“ savininkas, Žemaičių vyskupas (1610–1618), Žemaičių vyskupiją valdęs po Žemaičių vyskupo Merklio Giedraičio (1536–1609) mirties, Vilniaus kanauninkas (1596 m.), Vilniaus vyskupas sufraganas (nuo 1602 m.).[1]

Gimė 1570 m., mirė 1624 m. rugsėjo 6 d. Padujoje. Jis buvo Vilniaus kašteliono Povilo Paco (apie 1530–1595) ir Rainos Valavičiūtės sūnus. Mikalojaus brolis – Trakų vaivada Petras Pacas (mirė 1642 m.).

Mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje, Krokuvos universitete. 1596 m. priimtas į Vilniaus kapitulą kanauninku. 1602 m. paskirtas tituluotu vyskupu sufraganu (vyskupo pagalbininku). Po vyskupo Merkelio Giedraičio mirties karalius Žygimantas Vaza M. Pacą nominavo Žemaičių vyskupu. Popiežius Paulius V 1610 m. kovo 29 d. šią nominaciją patvirtino. M. Pacas buvo silpnos sveikatos, menko sudėjimo, kuprotas. Žemaičių vyskupiją valdė iki 1618 m. lapkričio 26 d., kai pablogėjus sveikatai šių pareigų atsisakė ir pavedė vyskupiją valdyti kunigui Merkeliui Geišai. Tada M. Pacas išvyko į Italiją gydytis.

1622 m. jis jėzuitams užrašė Milžuvėnų, Getautiškių, Žirmėnų dvarus, kad iš jų pajamų Varniuose būtų pastatyti erdvūs kunigų seminarijos rūmai.

Žemaitijoje garsėjo kaip M. Giedraičio darbų tęsėjas, geras pamokslininkas, jėzuitų globėjas, pastoracinio darbo rėmėjas. Jis mokėjo lietuviškai, rūpinosi kad kunigai bažnyčioje su tikinčiaisiais bendrautų lietuvių kalba. Jam prioritetas buvo ir naujų bažnyčių statyba (jo valdymo laikotarpiu buvo pastatytos bažnyčios Tryškiuose, Čekiškėje,

(Nukelta į 20 p.)

[1] Vyskupas sufraganas yra vyskupas, pavaldus aukštesniam vyskupui, ordinaro padėjėjas, neturintis savo vyskupijos.

Žemaičių vyskupas ir Vilniaus vyskupas sufraganas Abraomas Vaina (1569–1649). XIX a. vid. Nežinomas dailininkas. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Grinkiškyje, Tveruose, užbaigta statyti Pašvitinio bažnyčia, iš protestantų atimta Kelmės bažnyčia.

Jis, didikų remiamas, 1616 m. Kražiuose įkurdino jėzuitus, kurie įkūrė Kražių kolegiją, greitai tapusią svarbiu Žemaitijos švietimo centru.

Kauno apskrities viešosios bibliotekos interneto svetainėje rašoma, kad „*Jau 1596 m., dar būdamas Vilniaus kapitulos kanauninku, M. Pacas turėjo nemažą biblioteką. Tais metais kapitula skyrė jam vieną savo namų, kuriame iki 1610 m. buvo laikoma ir jo biblioteka. Kai buvo paskirtas Žemaičių vyskupu, M.Pacas atsisakė namo Vilniuje ir persikėlė į Varnius, o biblioteką padovanojo Žemaičių vyskupijai. Mažesniąją bibliotekos dalį su M. Daukšos versta „Postylla Lithuanica“ paliko Pašvitinio bažnyčiai, o likusias 238 knygas – Kražių jėzuitams*. [...]“.

M. Pacas mirė 1624 m. Padujoje (Italija). Jį Žemaičių vyskupo pareigose pakeitė Stanislovas Kiška, Žemaičių vyskupiją valdęs nuo 1618 m. lapkričio 26 iki 1626 m. vasario 13 dienos.

Naudota literatūra:

1. „Mikalojaus Paco knygų rinkinio įdomybės“, *Kauno apskrities viešoji biblioteka*: https://knyga.kvb.lt/lt/fondai-paveldas/zymiu-zmoniu-knygu-rinkiniai/mikalojaus-paco.

2. „Mikalojus Pacas“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija,* https://lt.wikipedia.org/wiki/Mikalojus_Pacas.

Abraomas Vaina (Voina, Vainius)

Abraomas Vaina (1569–1649) – LDK valstybės ir Romos katalikų veikėjas, Žemaičių vyskupas, Vilniaus vyskupas sufraganas.

Jis gimė 1569 metais. Tėvas – Simonas Vaina. Dėdė buvo vyskupas, nuo mažens protegavo Abraomą, tad šis turėdamas dar tik mažuosius šventimus, 1599 m. buvo priimtas kanauninku į Vilniaus kapitulą, tais pačiais metais įšventintas į kunigus ir pasiųstas studijuoti į Romą. Nepaisant to, kad ten mokslo laipsnio neįgijo, buvo išsilavinęs, labai gerai išmanė teisę. 1611 m. tapo Vilniaus vyskupu sufraganu. Yra buvęs ir Metono tituliniu vyskupu. Žemaičių vyskupiją valdė nuo 1626 m. liepos 20 iki 1631 m. kovo 24 dienos. Iš pradžių (apie pusmetį) tai darė nuotoliniu būdu. Į Žemaitiją nuvyko tik 1627 m. pavasarį. A. Vaina Žemaičių vyskupu buvo po Stanislovo Kiškos (1584–1626), kuris Žemaičių vyskupiją valdė nuo 1618 m. lapkričio 26 iki 1626 m. vasario 13-osios.

Mirus Vilniaus vyskupui Eustachijui Valavičiui, A. Vaina panoro tapti Vilniaus vyskupu ir 1630m. buvo paskirtas į šas pareigas. Po jo nuo 1631 m. birželio 11 iki 1633 m. sausio 28 d. Žemaičių vyskupiją valdė Merkelis Geišas (apie 1570–1633).

A. Vaina, būdamas Vilniaus vyskupu, Žemaičiui vyskupui atsiuntė 3 tūkst. auksinų. Už juos Varniuose buvo pastatyta mūrinė bažnyčia.

Abraomas Vaina mirė 1649 m. balandžio 14 d.

Naudota literatūra:

1. „Abraomas Vaina“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Abraomas Vaina.

Jurgis Tiškevičius

Jurgis Tiškevičius (1596–1656) – Abiejų Tautų Respublikos valstybės veikėjas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoras, didikas, Lelijos herbo grafas, Žemaičių vyskupas, Žemaitiją valdęs nuo 1633m. gruodžio 19 iki 1649 m. gruodžio 9 dienos.

Jis gimė 1596 m. Vištytyje (Baltarusija), buvo

Lietuvos didikų Tiškevičių giminės Logoisko šakos atstovas. Jo tėvas – Jonas Eustachijus Tiškevičius Logoiskis, motina – kunigaikštytė Sofija Vyšniovecka, broliai – Kristupas Tiškevičius, Antanas Jonas Tiškevičius, Kazimieras Tiškevičius II, Felicijonas Tiškevičius.

Mokėsi jėzuitų kolegijose Vilniuje, Liubline, Poznanėje, Krokuvos akademijoje.

1622 m. įšventintas į kunigus. Dirbo Krokuvos vyskupo raštinėje, vėliau pakeltas Krokuvos katedros kanauninku ir paskirtas Kozieglovkų parapijos klebonu, 1627 m. gegužės 17 d. – Metonės vyskupu ir Vilniaus vyskupu sufraganu. Jo rūpesčiu Vilniuje buvo pastatyta vargšų ligoninė.

1633 m. gruodžio 19 d. paskirtas Žemaičių vyskupu. Eidamas šias pareigas per du pirmuosius metus aplankė visas vyskupijos parapijas. Pastebėjęs, kad kai kur trūksta bažnyčių, paskatino didikus statyti naujas. Tada buvo pastatyta ir beneficija aprūpinta Kartenos bažnyčia, užrašytos žemės Skirsnemunės bažnyčiai, vyskupas suteikė jai parapijos teises, pradėta statyti Nemakščių bažnyčia, J. Lackis užrašė donaciją Viekšnių bažnyčiai, vyskupas savo lėšomis pastatė bažnyčias Surviliškyje, Kuliuose, Laukžemėje, Pušalote, koplyčias Pikeliuose, Židikuose, Sudarge.

J. Tiškevičiui valdant Žemaičių vyskupija buvo suskirstyta į 6 dekanatus, kunigų seminarija išplėsta. Jis skatino kunigus steigti prie parapijų pradžios mokyklas. Daugumoje Žemaičių vyskupijos valdų jis valstiečius pervedė nuo duokles į činčą – mokestį už žemę pinigais. Pasirūpino, kad karalius Vladislovas Vaza 1635 m. Žemaitijos vyskupijos sostinei Varniams suteiktų Magdeburgo teises.

1636 m. sausio 13–15 d., 1639 m. sausio 16–18d., 1643 m. rugsėjo 20–22 d. ir 1647 m. liepos 14–16 d. Žemaitijoje vyko jo sušaukti vyskupijos sinodai (kunigų suvažiavimai), kuriuose buvo nutarta geriau ruošti kunigus, sakyti gražesnius pamokslus, nemokamai laidoti neturtinguosius, steigti artojų globėjo šv. Izidoriaus brolijas. 1638 m. kaip Abiejų Tautų Respublikos karaliaus Vladislovo Vazos pasiuntinys lankėsi Romoje pas popiežių Urboną VIII, o 1645 m. karaliaus nurodymu pirmininkavo katalikų ir protestantų suvažiavimui Torunėje, kur buvo siekiama suvienyti katalikus ir protestantus.

1637 m. Gardų miestelyje sumanė pastatyti Kryžiaus kelio koplyčias. Per porą metų jo lėšomis

Vilniaus ir Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius (1596–1656). Sukurta apie 1760–1764. Dailininkas nežinomas. Varšuvos nacionalinis muziejus

Gardų kalvose iškilo 19 koplyčių su paveikslais. 1639 m. pats vyskupas su gausia kunigų palyda ir didele tikinčiųjų minia pirmą kartą apėjo Kryžiaus kelio stotis, barstydamas tarp koplyčių esančius takus iš Jeruzalės Kalvarijų parvežta žeme. Jo rūpesčiu nuo to laiko oficialiai (Seimui priėmus nutarimą) Gardus pradėta vadinti Žemaičių Kalvarija. Ją iki šiol lanko gausūs maldininkų būriai. Rūpintis naująja šventove vyskupas pavedė vienuoliams dominikonams, kuriuos jis 1637 m. pakvietė į Gardus ir pasirūpino, kad būtų parašytos žmonėm suprantamos giesmės bei maldos, skaitomos einant kryžiaus kelius.

1639 m. buvo nuvykęs į Romą Ad Limina Apostolorum vizitui. Popiežius Urbonas VIII pakėlė jį popiežiaus rūmų prelatu. 1641 m. J. Tiškevičius buvo paskirtas Kuršo vyskupijos administra-

(Nukelta į 22 p.)

Vilniaus ir Žemaičių vyskupas Aleksandras Kazimieras Sapiega (1624–1671). XVII a. Dailininkas nežinomas. Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai

toriumi. 1642 m. Raseiniuose ir 1643 m. Virbalyje įkūrė Domininkonų vienuolynus bei pirmąjį Lietuvoje moterų (benediktinių) vienuolyną Kražiuose, o Krakėse 1645 m. pastatė vienuolyną ir bažnyčią vienuolėms kotrynietėms ir šiam vienuolynui užrašė žemės. Jis pakvietė į Žemaitiją karmelitus ir juos įkurdino Kudirkos Naumiestyje bei Linkuvoje. Jo rūpesčiu buvo rekonstruoti, padidinti Žemaičių kunigų seminarijos rūmai. Vyskupas skatino prie parapijų steigti pradžios mokyklas. Pats įsteigė kelias bažnytines brolijas: Krakėse – Krikščioniškojo mokslo, Skuode – Šv. Izidoriaus Artojo.

J. Tiškevičiaus valdymo laikotarpiu Žemaitijos vyskupijos kurijoje buvo atlikta nemažai pakeitimų: įsteigta kanclerio pareigybė, kapitulos prepozito ir dekano prelatūros, įkurtas vyskupijos archyvas.

Jis vyskupiją suskirstė į 6 dekanatus: Krakių, Rietavo, Joniškio, Skuodo, Šeduvos ir Virbalio.

Karaliaus pavedimu J. Tiškevičius pirmininkavo protestantus su katalikais siekusiam suvienyti Torunėje vykusiam katalikų ir protestantų suvažiavimui.

1649–1656 m. J. Tiškevičius buvo Vilniaus vyskupas. Prasidėjus karui su Rusija dėl Livonijos ordino žemių, 1655 m. vyko pas Švedijos karalių Karolį X Gustavą prašyti karinės pagalbos prieš Rusijos kariuomenę. Dalyvavo Kėdainių unijos sudarymo pirmajame etape. Rusijos kariuomenei įsiveržus į Vilnių buvo priverstas pasitraukti į Prūsiją. Į Lietuvą daugiau nesugrįžo.

J. Tiškevičius mirė 1656 m. sausio 17 d. Domnau (prie Karaliaučiaus) ir buvo palaidotas Domnou liuteronų bažnyčios rūsyje. 1762 m. sausio 3 d. vyskupo palaikai buvo parvežti į Žemaičių Kalviją ir perlaidoti bažnyčios presbiterijos pogrindyje.

Po J. Tiškevičiaus Žemaičių vyskupiją nuo 1649m. liepos 9 iki 1659 m. vasario 5 dienos valdė Petras Parčevskis (1590–1659).

Naudota literatūra:

1. Henrikas Valeika, „Jurgis Tiškevičius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija:* https://www.vle.lt/Straipsnis/jurgis-tiskevicius/.

Aleksandras Kazimieras Sapiega

Aleksandras Kazimieras Sapiega (1624–1671)– LDK valstybės ir Romos katalikų bažnyčios veikėjas, karaliaus sekretorius (nuo 1647 m.), Vilniaus (1649 m.) ir Varšuvos kanauninkas (1651 m.), Vilniaus vyskupas sufraganas ir tituluotas Metonio vyskupas (nuo 1655 m.), Lietuvos didysis dvasinis referentas (1657–1659 m.), Žemaičių (1659–1667m.) ir Vilniaus vyskupas (1667–1671m.).

Gimė 1624 m. gegužės 13 d. Voluinėje. Jis buvo Lietuvos magnatų Sapiegų giminės Kodenio linijos atstovas, herbo *Lis* savininkas, Vladimiro-Voluinės pakamario Frederiko Sapiegos (mirė 1626 m.) ir Evos Skaževskos (mirė iki 1642 m.) trečiasis sūnus, broliai – Lietuvos lauko raštininkas Jonas Frederikas, Lietuvos didysis raikytojas Kristupas Pranciškus, Lietuvos didysis stovyklininkas Tomas Kazimieras.

Mokėsi jėzuitų kolegiume Liubline, Vilniaus jėzuitų akademijoje, Bartolomejaus Novodvorskio vardo kolegiume Krokuvoje. 1638 m. pradėjo studijuoti teologiją ir filosofiją Krokuvos universitete. 1647 m. jam suteikta Lietuvos didžiojo sekretoriaus pareigybė. Bažnytinę teisę studijavo Padujoje (1647), Bolonijoje (1648), Romoje (1649) ir Paryžiuje.

Grįžęs į Lietuvą Aleksandras Sapiega 1650 m. gegužės 14 d. tapo Vilniaus kapitulos prorektoriumi, tų pačių metų gegužės 14 d. buvo paskirtas

Vilniaus kapitulos prelatu prepozitu, gavo valdyti Nemunaičių ir Nemenčinės parapijas, o liepos 17d. įšventintas į dvasininkus. Savo parapijoje jis laikė lietuvių kalbą mokančius vikarus. 1650 m. spalio mėnesį tapo vyskupų teismo nariu, 1655 m. buvo paskirtas tituliniu Metonės vyskupu ir Vilniaus vyskupu sufraganu. 1657 m. įšventintas į vyskupus ir paskirtas Lietuvos didžiuoju dvasiniu referentu, konsekruotas vyskupu. 1659 m. balandžio 4 d. tapo Žemaitijos vyskupu – į šias pareigas jį paskyrė popiežius Aleksandras V.

A. Sapiega Žemaitijos vyskupiją valdė po Petro Parčevskio (1590–1659), Žemaičių vyskupu buvusio nuo 1649 m. liepos 9 iki 1659 m. vasario 5 dienos.

Į Varnius A. K. Sapiega atvyko tik 1661 m., nes, jį paskyrus vyskupu, Žemaitijoje siautė maras ir švedai.

A. K. Sapiega rėmė bažnyčių statybą, rūpinosi parapijų ir vienuolijų kūrimu. Jo valdymo laikotarpiu Laižuvoje (Mažeikių raj.) buvo pastatyta bažnyčia ir 1661 m. įkurta parapija, Smilgių parapijai (Kužiai) išrūpinta beneficija, Kelmėje pastatyta nauja bažnyčia.

A. K. Sapiega išgarsėjo ir tuo, kad 1659 m. vasarą, būdamas karaliaus Jono II Kazimiero Vazos pasiuntiniu, nuramino maištą Lietuvos armijoje.

1662 m. seime buvo karinės-iždo komisijos narys, bandė sutaikyti Lietuvos didįjį etmoną Povilą Joną Sapiegą ir Lietuvos lauko etmoną Vincentą Korviną Gosivskį.

1666 m., po brolio Kristupo Pranciškaus Sapiegos mirties, gavo jo dragūnų vėliavą Lietuvos armijoje.

1667 m. buvo išvykęs į Varšuvą. Ten jį pasiekė žinia, kad mirė Vilniaus vyskupas. Karalius, sužinojęs, kad A. K. Sapiega nori valdyti Vilniaus vyskupiją, jį šioms pareigoms nominavo, o popiežius Klemensas IX šį paskyrimą patvirtino. Vilniaus vyskupu A. K. Sapiega tapo 1667 m. liepos 18 dieną. Tada jis iš Varšuvos išvyko tiesiai į Vilnių (į Žemaitiją nebesugrįžo).

1668 m., Lenkijos karaliui Jonui II Kazimierui Vazai atsižadėjus sosto, A. K. Sapiega palaikė Pfalco kurfiursto Filipo Vilhelmo Noirburgo kandidatūrą.

A. K. Sapiegą Žemaičių vyskupo pareigose pakeitė Kazimieras Pacas (?–1695), vyskupiją valdęs 28 metus (1667 m. spalio 3 d. – 1695 m.).

A. K. Sapiega mirė 1671 m. gegužės 22 d. Vilniuje. Jį palaidojo Vilniaus katedroje.

Žemaičių vyskupo Jono Jeronimo Krišpino-Kiršenšteino (apie 1654–1708) herbas

Naudota literatūra:

1. „Aleksandras Sapiega“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: https://www.vle.lt/Straipsnis/aleksandras-sapiega/.

2. Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios / Churches of Lithuania. Telšių vyskupija*, kn. 1, Čikaga, Ilinojus, 1980, p. 27–28.

Jonas Jeronimas Krišpinas-Kiršenšteinas

Jonas Jeronimas Krišpinas-Kiršenšteinas (apie 1654–1708) – Vilniaus vyskupas sufraganas, Žemaičių vyskupas, Žemaičių vyskupiją valdęs nuo 1695 m. rugsėjo 19 iki 1708 m. liepos 4 dienos.

Gimė apie 1654 m. Žemaitijoje. Į kunigus įšventinta1678 m., o po dviejų metų (1680-aisiais) tapo apaštališkuoju protonotaru ir Vilniaus katedros kapitulos nariu, 1685 m. – Vilniaus katedros prelatu, 1687 m. – LDK referendoriumi. Vėliau buvo Vilniaus katedros kapitulos arkidiakonas. 1694 m. paskirtas tituliniu Salonitanos vyskupu ir Vilniaus vyskupu sufraganu. 1695 m. įšventintas Žemaičių vyskupu. Rezidavo Varniuose. Kėdainiuose įkurdino karmelitus. Jo valdymo laikotarpiu pastatytos Šateikių, Ylakių ir Eržvilko bažnyčios.

Buvo Augusto II priešininkas. Švedams užėmus Žemaitiją rūpinosi, kad kareiviai nenaikintų bažnyčių ir neplėštų gyventojų.

J. J. Krišpinas-Krišenšteinas mirė 1708 m. liepos 14 d. Kiduliuose, palaidotas Varnių Šv. apaštalų

(Nukelta į 24 p.)

Bajorų Zgierskių herbas Dąbrowa

Petro ir Pauliaus katedros kriptoje.

Po J. J. Krišpino-Kiršenšteino Žemaičių vyskupiją apie tris metus valdė Jonas Mikalojus Zgierskis (1653–1713), Žemaičių vyskupo pareigas ėjęs 1710 m. liepos 21 d. – 1713 m. gruodžio 6 d.

Naudota literatūra:

1. „Jonas Jeronimas Krišpinas-Kiršenšteinas“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: https://www.vle.lt/straipsnis/jonas-jeronimas-krispinas-kirsensteinas/.

Jonas Mikalojus Zgierskis

Jonas Mikalojus Zgierskis (1653–1713) – LDK, Romos katalikų bažnyčios veikėjas, nuo 1696 m. – Vilniaus vyskupas sufraganas, nuo 1706 m. – Smolensko vyskupas. Žemaičių vyskupiją valdė nuo 1710 m. liepos 21 iki 1713 m. gruodžio 6 dienos.

Gimė 1653 m. gegužės mėnesį bajorų Zgierskių giminėje. Žinoma, kad jis vykstant 1697–1702 m. feodaliniam karui bandė sutaikyti konfliktuojančias šalis.

J. M. Zgierskis mirė 1713 m. gruodžio 6 dieną. Jį Žemaičių vyskupo pareigose pakeitė Povilas Pranciškus Sapiega, O. Cist, vyskupiją valdęs 1715m. sausio 21 – 1715 m. spalio 15 dienomis.

Naudota literatūra:

1. „Jonas Mikalojus Zgierskis“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/.

Vilnius vyskupijos dalies vyskupas sufraganas, Žemaičių, Livonijos, Piltenės vyskupas Steponas Jonas Giedraitis (1750–1802). Portretas sukurtas iki 1795 metų. Dailininkas Pranciškus Smuglevičius (1745–1807). Varšuvos nacionalinis muziejus

Steponas Jonas Giedraitis

Steponas Jonas Giedraitis (1750–1802) – kunigaikščių Giedraičių giminės atstovas, Abiejų Tautų Respublikos valstybės pareigūnas, nuo 1763 m. – Vilniaus vyskupijos dalies vyskupas sufraganas, nuo 1764 m. – Livonijos, Piltenės vyskupas, vėliau – Žemaičių vyskupas, šias pareigas ėjęs 1778 m. kovo 30 – 1802 m. gegužės 13 dienomis.

Jis buvo Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio globotinis, tarnavo jam. Gavęs iš I. Masalskio paramą, ėjo mokslus Vilniuje – Vilniaus kunigų seminarijoje ir Vilniaus universitete studijavo teologiją. 1763 m. įgijo teologijos daktaro laipsnį. Po to, kai buvo įšventintas į kunigus, gavo Vilniaus parapiją,

Žemaičių vyskupijos įkūrimo 500 metų jubiliejui skirtas metalis. 1921 m. Autorius nežinomas

tapo Vilniaus kapitulos prelatu arkidiakonu, nuo 1755 m. buvo Vilniaus kapitulos kanauninkas. 1763 m. paskirtas Uranopolio (Sinodės) tituliniu vyskupu ir Baltarusijos (Vilniaus vyskupijos dalies) vyskupu sufraganu. 1764 m. pakeltas Livonijos ir Piltenės vyskupu. Kai po 1772 m. Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimo visa jo vyskupija atiteko Rusijai, nenorėdamas prisiekti Kotrynai II, išvyko į Varšuvą, ten tapo karaliaus patarėju-sekretoriumi. 1778 m. mirus Žemaičių vyskupui Jonui Lopacinskiui (1708–1778), kuris Žemaičių vyskupiją valdė 1762 m. balandžio 19 d. – 1778 m. sausio 11 d., per karalių Poniatovskį išsirūpino tą vyskupiją sau.

Tada jis trumpam atvyko į Alsėdžius, bet čia neužsibuvo – išvyko į Varšuvą, vyskupiją valdė nuotoliniu būdu, rašydamas raštus.

Varšuvoje nuo 1776 m., Seimuose jis ėjo įvairias valstybines pareigas. Iš pradžių buvo stiprios karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio valdžios (tačiau be Konstitucijos) šalininkas bei Abiejų Tautų Respublikos padalijimų priešininkas. Nuo 1795 m. tapo lojaliu carui, rūpinosi asmeniniais turtais bei giminaičių protegavimu į Bažnyčios ir valstybės pareigybes, dalijo pelningas vietas ir beneficijas, kurių pats negalėdavo pasiimti, ir taip pradėjo „Giedraičių dinastiją“ Žemaičiuose.

Yra parašęs proginių pamokslų.

Būdamas vyskupu daug dėmesio skyrė Šiluvai. Du jo paskirti kunigai tyrė Šiluvos stebuklus, o jis pats, gavęs reikiamus laiškus iš popiežiaus Pijaus VI, 1786m. lapkričio 8 d. vainikavo Šiluvos Marijos paveikslą aukso karūna. 1802 m. vyskupo pareigas perleido Juozapui Arnulfui Giedraičiui. Po to dar kurį laiką gyveno Alsėdžiuose, kur ir 1802 m. gegužės 13 d. ir mirė. Palaidotas Varnių katedros Vyskupų kriptoje.

S. J. Giedraitį Žemaičių vyskupo pareigose pakeitęs J. A. Giedraitis vyskupiją valdė nuo 1802 m. gegužės 13 d. iki 1838 m. liepos 17 dienos.

Naudota literatūra:

1. „Steponas Jonas Giedraitis“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Steponas_Jonas_Giedraitis.

2. „Steponas Jonas Giedraitis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, https://www.vle.lt/straipsnis/steponas-jonas-giedraitis/.

Žemaičių vyskupijos 1919 m. žemėlapis

Vilniaus žemaičių kultūros draugija prieš 20 metų

Tamara Eugenija ARNASTAUSKIENĖ,
Dalia DIRGĖLIENĖ, Danutė MUKIENĖ

Nuotraukos Virginijos VALUCKIENĖS
ir Zigmo JUŠKEVIČIAUS

Grupė VŽKD narių 2003 m. gegužės 15 d. Medininkuose. Centre – L. Klimka

2003-ieji metai

Sausio 6 d. Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (toliau VŽKD) nariai dalyvavo Lietuvos rašytojų sąjungoje vykusiame renginyje, kurio metu iš Klaipėdos rajono kilusiam rašytojui žemaičiui Petrui Dirgėlai (1947–2015) buvo įteikta Lietuvos rašytojų sąjungos premija. Ceremonija vyko Trijų karalių dieną, tad jos metu į salę užsuko, premijos laureatą pasveikino vilniečius tą dieną vilniečius džiuginę Trys karaliai.

Sausio 21 d. vyko VŽKD ataskaitinis susirinkimas. Ataskaitą apie draugijos veiklą 2002 metais perskaitė draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė. Metinei ataskaitai buvo pritarta. Renginio antrojoje dalyje koncertavo ansamblis „Kankleliai“ (vadovė – iš Kretingos kilusi lietuvių liaudiškos muzikos puoselėtoja, liaudies meno kolektyvų organizatorė, kanklininkė-atlikėja, pedagogė, folkloristė Daiva Bernodeta Čičnskienė). Tą vakarą kartu su „Kankleliais“ dainavo ir draugijos narės B. Dubinienė bei Vitalija Brazaitienė. Na o sveikinant jubiliejų pažyminčią draugijos narę Jūrą Baužytę-Štikelienę jai gražią žemaitišką dainą paskyrė Vilniaus folkloro ansamblio „Ūla“ vadovė ir dainininkė žemaitė Janina Bukontaitė.

VŽKD persirengėliai Užgavėnių renginiuose Vilniuje 2003 m. kovo 4 d.

Vasario 12 d. laikraštyje „Lietuvos aidas“ buvo paskelbtas žurnalisto Vytauto Žeimanto straipsnis apie pedagogą, kompozitorių, muzikantą, VŽKD valdybos narį Ipolitą Petrošių.

Vasario 18 d. vyko vakaronė „Tarpukario Lietuvos tradicijos ir papročiai“, kurios metu daug naujų įdomių faktų šia tema pateikė menotyrininkė, etnologė Lijana Natalevičienė.

Vasario 21 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Vilniuje veikiančios Šilališkių draugijos renginyje, kuriame vyko knygos apie Šilalės kraštą trečiosios dalies pristatymas.

Kovo 2 d. draugijos nariai svečiavosi Viduklės Simono Stanevičiaus vidurinėje mokykloje, kur vyko Viduklės 750-mečiui skirti renginiai. Jų metu buvo pristatyta neseniai išleista monografija „Viduklė“, pasirašyta Simono Stanevičiaus bendrijos ir Viduklės Simono Stanevičiaus vidurinės mokyklos bendradarbiavimo sutartis, vyko žemaitiška vakaronė. Renginius organizavo Viduklės 750-mečio jubiliejaus komisija, Simono Stanevičiaus bendrija ir Viduklės Simono Stanevičiaus vidurinė mokykla.

Kovo 4 d. VŽKD nariai aktyviai įsijungė į Vilniuje vykusią Užgavėnių šventę. Daugiausiai žemaičių persirengėlių tą dieną šėliojo Vilniaus mokytojų namų kiemelyje vykusiame Užgavėnių renginyje.

Tą pačią dieną Vilniuje visuomenei buvo pristatytas iš Rietavo kilusios dainininkės, aktyvios draugijos narės Aušros Liutkutės kompaktinis diskas „Dainos iš Vydūno rinkinių“.

Pavakaryje VŽKD nariai Lietuvos nacionaliniame muziejuje personalinės parodos atidarymo proga sveikino iš Papilės (Akmenės raj.) kilusį vieną aktyviausių Vilniaus žemaičių – dailininką Algimantą Švažą (1933–2003), pažymintį savo 70-metį.

Balandžio 15 d. VŽKD kultūros vakaro svečias buvo Lietuvos dailės muziejaus (dabar Lietuvos nacionalinis dailės muziejus) direktorius Romualdas Budrys, kuris dailės mokslus pradėjo Telšiuose.

Balandžio 27 d. Liberto Klimkos vadovaujama grupė draugijos narių dalyvavo ekskursijoje po senąjį, kasmet vis labiau populiarėjantį Vilniaus Užupio rajoną.

Gegužės 13 d. Vilniaus rotušėje vyko kompozitoriaus, pedagogo, muzikanto Jurgio Gaižausko (1922–2009) jubiliejinis koncertas. Jame kartu su kitais atlikėjais dainavo ir VŽKD narė Aušra Liutkutė.

Gegužės 15 d. būrys VŽKD narių, vadovaujami prof. Liberto Klimkos, dalyvavo ekskursijoje po Vilniaus apylinkes, aplankė Medininkų pilį ir savo draugijos nario Vlado Vitkausko įkopimo į Everestą 10-mečio proga kartu su juo „šturmavo“ vieną aukščiausių Lietuvoje Juozapinės kalną (aukštis 292,83 m).

(Nukelta į 28 p.)

Grupė VŽKD narių (E. Ignatavičius, D. Dirgėlienė, V. Vitkauskas, Z. Pocevičius ir Romualdas Budrys (trečias iš dešinės) draugijos 2003 m. balandžio 15 d. renginyje

Zofija Gaižauskienė ir Jurgis Gaižauskas 2003 m. gegužės 13 d. Vilniaus rotušėje vykusiame jubiliejiniame koncerte

Kopimo į Juozapinės kalną dalyviai 2003 m. gegužės 15 d.

Grupė VŽKD narių Medininkuose 2003 m. gegužės 15 d.

Grupė VŽKD 2003 m. gegužės 20 d. kultūros vakaro dalyvių kartu su jo metu pasveikintais jubiliatais – A. Liutkute, G. Jacėnaite ir L. Klimka (sėdi centre)

Grupė VŽKD narių kartu su kitais 2003 m. rugsėjo 6 d. Telšiuose vykusio Žemaičių kultūros draugijos suvažiavimo dalyviais

R. Bernotas koncertuoja 2003 m. rugsėjo 16 d. vykusiame VŽKD renginyje

L. Klimka ir G. Jacėnaitė 2003 m. gegužės 20 d. vykusiame VŽKD renginyje

Gegužės 20 d. VŽKD kultūros vakaro metu pristatyta aktyvių draugijos narių–dailininkės ir pedagogės Genės Jacėnaitės (1933–2016) ir prof. Liberto Klimkos knyga „Senovės dievai ir mitinės būtybės“. Renginio metu su jubiliejumi buvo pasveikinta Genė Jacėnaitė, Vladas Vitkauskas ir Aušra Liutkutė. Renginyje dalyvavo, kalbėjo

Iš kairės: 2003 m. birželio 3 d. Vilniaus aerouoste susitinka du Everesto užkariautojai – S. Valius ir V. Vitkauskas; 2003 m. birželio 9 d. Lietuvos rašytojų sąjungoje vykusio rašytojui Romualdui Granauskui skirto vakaro akimirka. Sėdi (iš dešinės): Elena Nijolė Bukelienė, Romualdas Granauskas, Valentinas Sventickas

iš Kurtuvėnų krašto kilęs, aktyviai VŽKD veikloje dalyvaujantis dr. Vaclovas Bagdonavičius (1941–2020).

Gegužės 25 d. Vilniaus šv. Jonų bažnyčioje vyko dailininkės Aušros Liutkutės koncertas.

Birželio 3 d. grupė draugijos narių dalyvavo į Everestą įkopusio antrojo žemaičio – iš Šiaulių kilusio Sauliaus Valiaus – sutiktuvėse. Tarp pasitinkančiųjų buvo ir alpinistas Vladas Vitkauskas, pirmasis iš žemaičių įveikęs Everestą.

Birželio 6 d. Vilniaus mokytojų namuose buvo atidarytos dviejų draugijos narių parodos: alpinisto Vlado Vitkausko fotografijų, o dailininko Aniceto Jonučio– tapybos.

Birželio 7 d. Vilniuje vyko Žemaitijos ir Dzūkijos regionų dienos. Aktyviausiai jose VŽKD atstovavo Jurgis Gaižauskas (1922–2009), jo žmona Zofija Mejerytė-Gaižauskienė (1924–2008) ir Ipolitas Petrošius.

Birželio 19 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Rašytojų sąjungoje vykusiame renginyje, kuris buvo skirtas 65-metį pažyminčiam iš Mažeikių kilusiam žemaičių rašytojui Romualdui Granauskui (1938–2014), ir šia proga pasveikino jubiliatą.

Rugsėjo 4 d. VŽKD renginyje svečiavosi, savo kūrybą skaitė Rietavo savivaldybės literatai.

Rugsėjo 6 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Telšiuose vykusiame Žemaičių kultūros draugijos 5-ajame suvažiavime.

Rugsėjo 16 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas Dariaus ir Girėno skrydžio per Atlantą 70-osioms

Iš kairės: A. Jonutis ir V. Vitkauskas 2003 m. birželio 3 d. atidarant jų kūrybos parodas

metinėms. Renginyje koncertavo sportininkas ir sporto organizatorius, poetas Romas Bernotas. Susirinkusieji Vilniaus mokytojų namuose turėjo galimybę susipažinti ir su jo surengta nuotraukų paroda, iškalbingai pasakojančią apie vykusius Dariui ir Girėnui skirtus sportinius renginius. Vakaro metu kalbėjo, daug įdomių faktų apie legendinių lakūnų gyvenimą ir skrydį pateikė draugijos narė Genė Jacėnaitė

(Nukelta į 30 p.)

Grupė Vacio Miliaus ekslibrisų kolekcijos parodos atidarymo dalyvių 2003 m. rugsėjo 26 d.

2003 m. lapkričio 19 d. vykusio Vilniaus žemaičių ir pasvaliečių kultūros vakaro akimirka. Dainuoja Vilniaus žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė)

2003 m. kovo 4 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje atidarytoje A. Švažo (trečias iš kairės) kūrybos parodoje jos autorių sveikina Vilniaus žemaičiai

Iš dešinės: prof. Jonas Gudmonas ir 2003 m. lapkričio 4 d. miręs Romualdas Grigalis 2003 m. rugsėjo 16 d. vykusiame VŽKD renginyje (tai buvo paskutinis VŽKD renginys, kuriame R. Grigalis dayvavo)

(1933–2016). Dar mokyklos laikais išmoktas eiles apie Darių ir Girėną padeklamavo etnologas prof. Vacys Milius (1926–2005).

Rugsėjo 26 d. Vilniuje buvo atidaryta iš Skuodo krašto kilusio etnologo prof. Vacio Miliaus (1923–2005) ekslibrisų kolekcijos paroda. Renginio metu koncertavo Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ folkloro ansamblis „Virvytė“ (vad. Loreta Mukaitė).

Rugsėjo 28 d. mirė aktyvus Vilniaus žemaitis, dailininkas Algimantas Švažas (1933–2003).

Spalio 21 d. VŽKD vakaro viešnia buvo iš Telšių kilusi, Vilniuje gyvenanti ir dirbanti iškili Lietuvos teatrologė Irena Aleksaitė (1933–2018). Renginyje dalyvavo ir grupė Amerikos lietuvių, atvykusių iš Čikagos.

Lapkričio 4 d. netikėtai mirė aktyvus VŽKD valdybos narys

Kairėje: 2003 m. lapkričio 19 d. vykusiame Vilniaus žemaičių ir pasvaliečių kultūros vakare kalba D. Dirgėlienė (pirma iš kairės); 2023 m. spalio 21 d. vykusio VŽKD renginio metu teatrologę I. Aleksaitę (centre) kalbina K. Dapkus ir D. Dirgėlienė

Romualdas Grigalis. Jis savo artimųjų, bičiulių ir draugų atmintyje liks kaip nuoširdus žmogus, didelis Lietuvos patriotas, Vilniaus tremtinių choro, „Bočių“ ansamblio, Vilniaus šv. Jokūbo bažnyčios choro, Šaulių sąjungos narys, knygos „Kur Venta banguoja, kur Ursulas šniokščia“ autorius.

Lapkričio 18 d. VŽKD vakaras buvo skirtas architekto Lauryno Gucevičiaus (1753–1798) 350-osioms gimimo metinėms. Išsamų pranešimą apie jį perskaitė draugijos narė, Lietuvos architektūros muziejaus direktorė Morta Baužienė.

Lapkričio 19 d. VŽKD nariai kartu su Vilniuje veikiančios Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ ir Žemaičių akademijos nariais dalyvavo Radvilų rūmuose vykusiame susitikime su Vilniuje aktyviai veikiančios Pasvaliečių draugijos nariais. Vakaro metu apie VŽKD veiklą papasakojo draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė. Koncertavo Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ folkloro ansamblis „Virvytė“ ir VŽKD folkloro ansamblis „Tyklė“, grojo Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius. Renginį vedė Žemaičių kultūros draugijos informacinio centro vadovė, žurnalo „Žemaičių žemė“ redaktorė Danutė Mukienė ir rašytojas, aktyvus Pasvaliečių draugijos narys Mykolas Karčiauskas (1939–2018).

Grupė VŽKD narių, dalyvavusio 2003 m. gruodžio 30-ąją vy-kusiame kalėdiniame vakare ir karnavale

Gruodžio 30-ąją pagal tradiciją vyko VŽKD kalėdinis vakaras ir karnavalas.

Publikacijoje panaudotos Virginijos Valuckienės ir Zigmo Juškevičiaus nuotraukos

FONDO TIKSLAS – grąžinti atmintį apie iškilų Lietuvos generolą

Genoveita GRICIENĖ, Generolo Povilo Plechavičiaus atminties išsaugojimo labdaros ir paramos fondo vadovė

Atminimo ženklai Plechavičiams iki 2022-ųjų metų

Norime tai pripažinti ar ne, bet generolo Povilo Plechavičiaus (1890–1973) pavardė Lietuvoje visada buvo žinoma, tik daug kam neparanki ją žinoti, tiek anksčiau, tiek, kaip tai bebūtų keista, ir dabar.

Jau daugiau negu trisdešimt metų gyvename nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje. Per tą laiką užaugo karta, kuri mažai ką yra girdėjusi apie garsųjį Žemaičių generolą. Siekdami nuvalyti atminties dulkes ir grąžinti gerą generolo vardą, 2023 m. vasario 11 d. Mažeikiuose įsteigėme Generolo Povilo Plechavičiaus atminties išsaugojimo fondą. Į jo steigiamąjį susirinkimą suvažiavo žmonės, kuriems rūpi Generolo atminties puoselėjimas. Jie yra pasiryžę savo veikla, pinigais prisidėti prie fondo veiklos, nes tai daryti Lietuvoje šiandien jau daug kas turi galimybę.

Yra išrinkta Fondo

valdyba. Jos nariai: Lietuvos kariuomenės pulkininkas Linas Idzelis, karo istorikas dr. Ginautas Jakštys, architektas, Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas Algirdas Žebrauskas, Kauno gen. P. Plechavičiaus kadetų licėjaus direktoriaus pavaduotojas Ričardas Žilaitis, Žemaitijos šaulių rinktinės vadas Julius Svirušis, Šiaulių šaulių šeštosios rinktinės vadas Kazimiras Čiuplinskas, pedagogė, visuomenės veikėja Genoveita Gricienė (Fndo vadovė), Mažeikių viešosios bibliotekos Ukrinų filialo vyresnioji bibliotekininkė Valda Muravjovienė, UAB „Jubana“ vadovas, Mažeikių ROTARY klubo narys Julius Banys, verslininkas Jonas Glodenis.

Įkūrus fondą, numatėme tokius artimiausius prioritetinius darbus:

• Generolo tėviškėje, P. Plechavičiaus gimtuose Bukončiuose, prižiūrėti pradėtą tvarkyti sodybos rėželį, toliau jį papildant naujais akcentais – čia pastatyti kryžių, vėliavos stiebą ir iškelti vėliavą;

• atidengti atminimo lentą Skuodo mieste, ant Generolo pastatyto kino teatro sienos ir pastatyti informacinį stendą prie Generolui priklausiusio malūno;

• Akmenės rajone, Padvarėliuose esančioje Plechavičių dvarvietėje, pastatyti Atminimo akmenį, kelio nuorodą;

• Radviliškio rajone, Čiuteliuose buvusioje dvarvietės teritorijoje, taip pat pastatyti Atminimo akmenį ir kelio nuorodą;

• bendradarbiaujant su vietos bibliotekomis, kultūros centrais, muziejais, kraštotyrininkais surengti P.Plechavičiaus atminimui skirtas kraštotyrines konferencijas Akmenės ir Radviliškio rajonuose;

• Žemaitijoje pastatyti paminklą P. Plechavičiui (dabar tariamasi, kur galėtų būti paminklo vieta);

• užmegzti ryšius su P. Plechavičiaus giminės palikuonimis, gyvenančiais JAV, Vokietijoje, Kanadoje, kviesti juos dalyvauti Lietuvoje vykstančiuose Fondo renginiuose;

• gavus Generolo anūkų sutikimą, perlaidoti P.Plechavičiaus palaikus Ukrinuose (Mažeikių raj.) esančioje Plechavičių kapavietėje.

Planai neliko tik popieriuje. Bukončiuose, prie išlikusio dvarvietės tvenkinio, jau pastatytas Atminimo akmuo. Jau yra atidengtos informacinės atminimo lentos Sedoje ir Mažeikiuose. Fondui inicijavus +jo lėšomis atstatytas istorinis teisingumas Palangoje: ant paminklo, skirto Žemaitijos karių savanorių atminimui, kaip tai buvo sumanyta generolo P. Plechavičiaus brolio pulkininko Aleksandro Plechavičiaus (1987–1942) dukros Alinos, jau yra iškaltos brolių Povilo ir Aleksandro Plechavičių pavardės.

Povilas Plechavičius apie 1920-uosius metus. Fotografas nežinomas

Esame numatę atidengti Atminimo lentą ir prie Pikelių bažnyčios, kurioje Generolas ir kiti Plechavičių vaikai buvo pakrikštyti, surengti fotografijų parodas „Plechavičių giminė Lietuvoje“ ir „Generolo P. Plechavičiaus veikla emigracijoje – Vokietijoje ir Amerikoje“, kasmet rengti pėsčiųjų žygius „Bukončiai–Seda“, esant galimybei šį maršrutą pratęsiant iki Milašaičių ir Skuodo. Planuojame įsteigti brolių Plechavičių premiją, skirtą aktyviausiems metų šauliams, minėti svarbias P. Plechavičiaus gyvenimo ir veiklos datas, į renginius pasikviečiant karinius orkestrus, parengti spaudai, išleisti ir visuomenei pristatyti knygą apie P. Plechavičių, įkurti P. Plechavičiui skirtą muziejų Mažeikių rajono Sedos miestelyje.

Manome, kad generolo P. Plechavičiaus, jo brolio pulkininko Aleksandro nuveikti darbai kuriant Lietuvos valstybę turi būti žinomi ir tinkamai įvertinti. Esame įsitikinę, kad mūsų Fondo veikla reikalinga Lietuvai. Dirbkime Tėvynės labui! Tas laisvės nevertas, kas negina jos...

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Sofija TYZENHAUZAITĖ

(Tęsinys. Pradžia – el. žurnalo „Žemaičių žemė“ 2023 m. Nr. 7, 8, 9, 10)

Antras tomas

XII skyrius

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (1790–1878) portretas. Dailininkas Johanas Baptistas Lampis vyresnysis (1751–1830). Paveikslo originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

Po admirolo ir grafo de Tavano ginčo Paryžius šurmuliavo, mieste sklido įvairiausi gandai.

Labai sunerimę hugenotai savo būgštavimus išdėstė admirolui, bet pastarąjį buvo užvaldęs kilnus pasitikėjimas – užsispyrė perleisti karaliui keturias tvirtoves, garantavusias hugenotų saugumą. Nepakluso tik La Rošelis. Miestas netgi perspėjo admirolą, kad šis nepasikliautų nei veidmainiu, smurtingu karaliumi, nes jį nuolat ištinka pykčio priepuoliai, nei gražiais itin klastingos italės moters žodžiais, bet admirolas pasitenkino atsakęs: „Pasitikiu karaliumi ir jo žodžiu ir greičiau sutikčiau mirti nuo vienintelio smūgio, nei gyventi tarp nuolatinių pavojų. Beje, mums nedraudžiama laisvai išpažinti savo tikėjimą, ko dar galime pageidauti?“

Kilnaus žmogaus žodžiai. Roma pagaliau patvirtino dispensą dėl Navaros kunigaikščio vedybų su Margarita Valua. Grigalius XIII pasirodė esąs ne toks atkaklus arba ne toks skrupulingas nei jo pirmtakas Pijus V.

Pijus V tas vedybas vertino kaip žalą Romos katalikų bažnyčiai ir taip užsispyrė, kad Karolis IX įniršęs pratrūko: „Jei monsinjoras popiežius pernelyg ilgai kvailios, aš pats paimsiu už rankos mūsų seserį Margo ir iškilmingai apvesdinsiu su Navaros karaliumi.“

Visos Romos daromos kliūtys buvo įveiktos po ilgų karaliaus derybų su legatu, ir Karolis, kad parodytų, jog jis lyg sūnus paklūsta Bažnyčios galvai, paspaudęs legato ranką, tarė: „Ak, jei galėčiau papasakoti daugiau!“

Derybos tarp Prancūzijos ir Navaros karališkųjų dvarų baigėsi abipusiu sutarimu. Į Paryžių atvyko Navaros karalius, jo motina karalienė, garbingoji valdovė Joana, hugenotų didvyrė, didžiu dorybingumu garsėjanti Henriko IV gimdytoja. Atvyko kunigaikštis de Kondė, neseniai vedęs Mariją de Klev, ir įžymiausi protestantų partijos didikai, manantys esą įpareigoti ir jaučiantys garbę dalyvauti princo, į kurį buvo sudėję visas savo viltis ir kuris įrodė esąs vertas jų meilės, vedybose.

Princas į Paryžių įžengė be didelių iškilmių ir spindesio. Tačiau tą dieną, kai jis buvo priimtas karaliaus dvare, Luvre susirinko garsiausi Prancūzijos didikai.

Katalikams atstovavo Neveras, Gondi, Brisakas, Elbefas, Tavanas, Belgardas, Majenas ir Omalis. Aplink karalių susispietė keletas įžymiausių dvasiškių ir Parlamento atstovų, visi išsipuošę kaip dera jų padėčiai, tinkamai reprezentuojantys valdovą, kuriam turėjo garbės tarnauti. Jų žmonos, seserys, švytinčios papuošalais bei grožiu, sudarė karalienės motinos, jaunosios karalienės, Karolio IX žmonos ir princesės Margaritos palydą. Beje, puošnūs tos dienos apdarai nepaslėpė Margaritą apnikusio liūdesio.

Protestantų dvaro pusėje telkėsi Monmoransiai,

Kolinji, Morne, Lavardenai ir kiti garsūs kariai, iš jų, nors dar labai jaunas, išsiskyrė Rosni; jam vieną dieną bus lemta tapti ištikimu savo šeimininko tarnu ir draugu. Visi jie tą dieną norėjo pabrėžti, kad jų jaunasis valdovas kilnus, bet labai santūrus, tad nors ir atrodė kovingai, šiek tiek prabangos detalių neišvengė, tačiau labai skyrėsi nuo išlepusio, vos ne itališku virtusio Karolio IX dvaro. Jų priekyje stovėjo Navaros Henrikas, būsimasis Henrikas IV. Į parankę jam buvo įsikibusi Joana d`Albre, vilkinti ilgais gedulo drabužiais. Jie dar labiau išryškino jos išvaizdos ir laikysenos įspūdingumą bei didingumą.

Princas traukė visus dvaro, kurį jam teks vieną dieną valdyti, žvilgsnius. Jis buvo prabangos ir bet kokio dirbtinio didingumo priešininkas, todėl vilkėjo tik paprastą pilkos gelumbės švarką su madingais tuo metu raudono satino įsiuvais. Neaukštas, bet gražiai sudėtas ir grakščių judesių. Tamsaus gymio, raudonskruostis, akys gyvos ir dvasingos, nosis graži. Neaiškios, gal greičiau rusvos, spalvos ūsai paryškino tiek ilgoką nosį, tiek burną, o jo šypsena atidengdavo gražiausius pasaulyje dantis. Smaili barzdelė maloniam veidui suteikė savito gyvumo ir subtilumo, iš jo tarsi sklido išmintis, gerumas ir senoviškas riteriškas tikėjimas bei nuoširdumas.

Įžengęs į salę, kur buvo susitelkęs visas dvaras, Henrikas nusiėmęs rankoje laikė skrybėlę, papuoštą baltu sultonu, netrukus prancūzams simbolizuosiančiu garbę, pavojų ir šlovę.

Karolis IX, Kotryna Mediči sutiko kilmingus svečius išskėstomis rankomis ir buvo jiems nepaprastai dėmesingi. Karališkoji Antuano de Burbono našlė ir Henrikas Navarietis nelinko veidmainiauti ar reikšti nepasitikėjimą, tad per šį išoriškai labai jaudinantį priėmimą demonstravo jiems būdingą kilnų atvirumą.

Joana d`Albre savo sūnų pirmiausia pristatė karaliui, šis apkabino Henriką ir pavadino jį broliu, paskui Kotrynai. Ji savo būsimam žentui pažėrė krūvą pačių švelniausių dirbtinos motiniškos meilės patikinimų. Pastarasis tik pareiškė savo pagarbą ir patikino būsiąs paklusnus sūnus.

Į visus perdėtus Karolio ir jo motinos, prašančios dangaus būti jų nuoširdumo liudininku, į draugystę pabrėžiančius komplimentus, į džiūgavimą dėl laimingos sąjungos, kurios jų širdys troško jau seniai, Joana d`Albre atsakė didžiadvasiškai paprastai. Ji atvirai pareiškė, kad motiniškai laimina sėkmingą sąjungą – amžiną taikos ir laimės garantą Prancūzijai, jos sūnui ir jai.

Kotryna nutarė pati pristatyti Margaritai kunigaikštį, kurį išrinko jos vyru, bet gražioji princesė taip šaltai atsakė į būsimojo vyro malonų ir grakštų pasveikinimą, kad šis, iš pradžių apakintas jos žavesio, nustebo ir nepatenkintas pasišalino nuo jos taip pat skubiai, kaip ir buvo priėjęs.

Prie Henriko buvęs Tėlinji pasiteiravo:

– Nagi, sere, kaip jums patinka princesė? Nepaprastas grožis, ar ne?

– Po velnių, – pietietišku akcentu gyvai atsiliepė Henrikas. – Tai graži išpuikėlė, jos elgesys mane apstulbino ir, patikėk manimi, Tėlinji, kalbu atvirai, greta savo būsimosios pastebėjau nedidukę brunetę juodomis gundančiomis akimis, jos negaliu pamiršti.

– O, Dieve mano, – sunerimo išmintingasis Tėlinji, jo įpročiai ir elgesys, nors buvo labai jaunas, galėjo būti pavyzdys jauniems dvaro didikams. – Dieve mano, sere, apie ką jūs galvojate? Meldžiu jus, vykite šalin visas tas fantazijas.

– Ak, vėl jūsų nuolatiniai pamokslai, pone pamokslininke. Sakau jums, Tėlinji, jei nesiliausit, paskirsiu jus ministru, tada galėsite pamokslauti kiek tinkamas.

Nenuleisdamas akių nuo panelės Fosez, kuri nesiliovė koketuoti, pastebėjusi, kad padarė įspūdį Navaros karaliui, pažvalėjęs Henrikas vėl kreipėsi į Tėlinji:

– Guldau galvą, ji tūkstantį kartų mielesnė už šaltą grožį, kurį turėsiu garbės vadinti žmona.

Panelė Fosez šnekučiavosi su Margarita de Valua ir valiūkiškai pasiteiravo princesės, kaip jai patinka Navaros karalius.

– Ar jis man patinka? – paniekinamai paklausė Margarita. – Pirma pažvelk į jį ir tik paskui to klausk, – pridūrė.

– Na, jis man atrodo labai gražus ir labai malonus.

– Labai gražus, sutinku, bet manieros kaip basko.

– Nereikia stebėtis, jis iš to krašto, augęs beveik tik ten. Bet pažvelkite, kaip jis gražiai sudėtas, koks jis lankstus ir grakštus.

– Tikiuosi, tu nemanai, Fosez, kad jis panašus į vieną žmogų, kurio vardo nenoriu sakyti. Nėra ko lyginti. Jį išvydęs kiekvienas lengvai atspės, kas jis toks, o Navaros karalius greta jo atrodys tik kaip žmogus, turintis apsiaustą ir špagą. Vienas spindi grakštumu, yra orus, elegantiškas, o kitas atsiduoda šykštumu. Jo drabužiai sudėvėti, matau net iš čia, ir

(Nukelta į 36 p.)

tokios niūrios spalvos. Be to, jis rusvaplaukis, o tu žinai, kad nepakenčiu rusvaplaukių.

– Ponia, nenoriu jums prieštarauti, bet šio jauno princo manieros puikios.

– Ak, jei tu jam patiktum taip, kaip jis patinka tau, tai visos mano viltys būtų išsipildžiusios.

– Bet, ponia, – prajuko Fosez, – nekartokite to, nes tai gal ir nėra neįmanoma.

– Aš pakartosiu dar kartą, du kartus, šimtą kartų, – gyvai prieštaravo Margarita.

Tą akimirką Navaros karalius, susižavėjęs panele Fosez, prisėdo prie merginos.

Abu susijaudinę tryško noru vienas kitam patikti, tad Navaros karalius ir panelė Fosez ėmė gyvai šnekučiuotis, šiek tiek varžydamiesi princesės, kuri, beje, netrukdė jų pokalbiui, liko abejinga ir tik retkarčiais įsiterpdavo.

Kitame salono gale greta karalienės sėdinti Joana d`Albre kaip gera motina sekė kiekvieną sūnaus judesį; tik motinos, vertindamos savo vaikus, dažnai klysta.

– Pažvelkite, – kalbėjo ji Kotrynai Mediči, – pažvelkite į mano Henriką. Jis nedrįsta viešai žavėtis jūsų princese dukterimi, todėl pasirinko tarpininkę, kad galėtų likti su princese ir gėrėtis tokia žavia būtybe. Neblogai sugalvojo.

Kotryna Mediči buvo daug gudresnė ir įžvalgesnė už Joaną d`Albre, be to, nuolat tyrinėjo žmogiškąsias aistras, tad iš žvilgsnių ir jaunojo karaliaus pagyvėjusio veido suprato, kad tarpininkė užkariavo visą jo dėmesį. Bet jos politiniams sumanymams nebuvo labai svarbu, kad princas pamiltų jos dukrą, svarbu, kad įvyktų vestuvės, tad ji išliko visiškai rami.

Ji ėmė Joanai d`Albre pasakoti motinos širdžiai mielus dalykus, gyrė, kad Navaros valdovė padarė didžiulę gerą įtaką savo sūnui, kad jis, vos tik gimęs, kartu su motinos pienu gavo vyrui tinkamą auklėjimą, kad švelniai ir išmintingai buvo ugdomos ir tobulinamos savybės, kurių gamta ir taip jam nepašykštėjo. Tai bebaimė drąsa, kilni panieka prabangai ir suglebimui, meilė darbui ir neišsemiamas gerumas bei dosnumas, kurį pripažino visi – ir draugai, ir priešai.

Klausydamasi tokio tikroviško Henriko portreto Joana d`Albre būtų galėjusi Kotrynai atsakyti taip: „Kodėl jūs taip neišauklėjote savo sūnaus?“

Bet ji pasitenkino kukliai tarusi:

– Manau, kad užauginau jį vyru.

Kokiu vyru! Jis tapo Henriku IV, pavyzdžiu karaliams, žmonijos garbe!

Būrelis, kuriame buvo karalius, Anžu princas, princas de Kondė, kunigaikščio de Gizo, de Majeno ir d`Omalio broliai ir keletas kitų didikų, susibūrė sosto salės viduryje.

Karalius su princu de Kondė aptarinėjo keletą paskutiniojo karo epizodų, nes po tėvo mirties jaunasis princas aktyviai jame dalyvavo ir pasirodė esąs Navaros karaliaus vertas varžovas, garbingai tęsiantis savo tėvo, klastingai nužudyto Žarnako mūšyje, didvyriškus žygius. Tikra, neišardoma draugystė siejo princą de Kondė su Navaros karaliumi, ir kariuomenėje jų nevadino kitaip, kaip dviem Henrikais. Jo veidas niekuo neišsiskyrė, bet buvo malonių bruožų. Sudėtas jis buvo daug geriau nei nedidelio ūgio kuprotas jo tėvas, kuriam, beje, labai gerai sekėsi dvare ir su moterimis.

Karaliui pasiteiravus princo apie jo vedybas, Liudvikas de Kondė pareiškė, kad jo žmona šiek tiek sunegalavo, todėl negalėjo atlikti pareigos jų didenybėms, ir pridūrė, kad vedė beveik tuo pačiu metu kaip ir kunigaikštis de Gizas, kuris susituokė su Kotryna de Klev – Porsjeno kunigaikščio Antuano de Kruji našle.

– Ką, – sušuko vienu metu Karolis, Anžu kunigaikštis, Majenas ir d`Omalis, – kunigaikštis de Gizas vedė?

– Kaipgi, – nustebo princas de Kondė, – argi šios vedybos paslaptis?

Kokia naujiena Margaritai. Tik pagalvokime, ką ji turėjo iškentėti, tai išgirdusi.

Prieštaringi jausmai – skausmas, paniekinimas, pyktis – visu sunkumu užgulė ir draskė jos širdį.

Pasijutusi blogai ji nedrįso nei atsistoti, nei pajudėti, nes bijojo atkreipti į save karališkojo susibūrimo dėmesį. Bet tuo metu panelė Fosez atsitiktinai pasisuko į princesę ir nejučiom šūktelėjo:

– Ach, Dieve mano, ponia, kokia jūs išbalusi!

– Būk gera, ištrauk mane iš čia, – tylutėliai paprašė Margarita.

Atsirėmusi į savo patikėtinės ranką ir prisidengusi veidą vėduokle, princesė išsmuko iš kambario, palikusi sutrikusį Henriką Navarietį.

Jis pamanė, kad tai negalavimas arba kaprizas. Ir koks gi keistas sutvėrimas taip drąsiai žengia per saloną? Sakytumei pigmėjų karalius.

Tai buvo mūsų draugas Krasovskis, pasinaudojęs savo, kaip karalienės numylėtinio, privilegijomis ir teise patekti į Luvrą. Jis žingsniavo per

saloną, kuriame buvo susirinkusi karališkoji šeima.

– Na, juokingas žmogeliuk, – kreipėsi Henrikas, eidamas prie Krasovskio. – Po velnių, jis su savo pusiau skusta galvute labai simpatiškas, labai juokingas. Ir jo drabužiai plevėsuojančiomis rankovėmis, raudoni bateliai ir mažas kardas, didumo kaip mano medžioklinis peilis.

– Sustok, sustok, mažyli, – sustabdė rimtai žygsniuojantį nykštuką, susikišusį rankas po puošnia juosta.

Nykštukui atsibodo tokia triukšminga kalba, tad jis sustojo. Ne todėl, kad paklustų Henriko įsakymui, tik smalsaudamas sužinoti, kas tas vyras, drįstantis su juo taip kalbėti.

Jis išdidžiai nužvelgė Navaros karalių. Jo išvaizda jam nepasirodė nei įspūdinga, nei puošni.

– Kas jūs toks, pone? – paklausė oriai.

Henrikui klausimas nuskambėjo komiškai, ir šis kvatodamas atsakė:

– Nagi atspėk.

– Taip, atspėk, – sušuko Anžu kunigaikštis, eidamas prie Navaros karaliaus.

– Koks nors lengvabūdis iš gerų namų, – ramiausiai atsakė nykštukas.

– Taip, iš gerų namų, – neprieštaravo jaunieji princai ir vėl prapliupo juoktis.

– Gana, gana, nėra čia iš ko juoktis, – paprieštaravo nykštukas, nenuleisdamas akių nuo jaunojo karaliaus. – Tai drąsuolis, matau iš jo akių, ir sakau jums: vieną gražią dieną apie jį išgirs pasaulis, nors jis pats gal to nepageidaus.

– Puikus horoskopas, – nusijuokė Anžu kunigaikštis.

Ak, kodėl gerasis nykštuko genijus pirmiausia neįpiršo minties uždėti Lenkijos karūną ant Henriko Navariečio galvos arba kodėl nykštuką supažindino su Henriku de Valua, o ne su Henriku Navariečiu? Lenkai būtų sugebėję įvertinti Henriko IV dorybes ir džiaugtųsi prie jo kojų padėję savo valstybės karūną. O didis valdovas savo pavaldiniuose būtų radęs savybes, artimas jo kilniai sielai: ištikimybę, nuoširdumą, drąsą ir garbę. Jis būtų valdęs Lenkiją taip pat šlovingai kaip ir Prancūziją, tik daug ramiau, nes Lenkijos tauta niekada nedrįso pakelti prieš savo valdovus žudančios rankos, ir baisi piktadarystė tikrai nebūtų nutraukusi to garbinamo ir mylimo valdovo gyvenimo. Jo palikuonys, į Lenkiją persikėlusi didvyriška Burbonų giminė, būtų valdę dėkingą tautą ir šlovingai viešpatautų iki mūsų dienų.

Lenkija šiandien dejuoja ir yra puolusi į neviltį. Ji kaip motina, iš kurios išplėšė vaikus, o tebebūtų laiminga ir triumfuotų ginama savo globėjų skeptro. Bet ką aš kalbu? Tą liūdinčią našlę, karalienę be karalystės, tą motiną be vaikų ėmėsi guosti kitas Henrikas IV, panašus į pirmąjį protu, gerumu, drąsa. Jis sugrąžino jai jos skeptrą, karūną, visus buvusios šlovės ženklus. Kodėl jis negalėjo sugrąžinti jai jos apraudotų vaikų? „Rachelė rauda savo vaikų ir niekas jos nepaguos, nes jų nebėra“. Bet Lenkijos vaikai gyvi, tik motina negali su jais susitikti, vėl jų išvysti. Vien skausmas ir jokios vilties!

XIII skyrius

Būrelis puošnių medžiotojų, su jais buvo du karaliai – Prancūzijos ir Navaros, Anžu ir Alansono kunigaikščiai, jų palydų didikai ir livrėjomis apsirengę raiti tarnai, vieni su paukščiais ant rankų, kiti laikantys už pavadžių šunis, užplūdo kelią, šiandien vedantį į karališkąją Fontenblo pilį ir Sėnaro girią.

Gražus dangus, be menkiausio debesėlio, galinčio sudrumsti ramybę ar aptemdyti vaiskią žydrynę, malonus derlingų laukų ir lauko darbų vaizdas, puošnūs ginklai, skirti kitokioms kovoms, prunkščiantys žirgai puošniais pakinktais, ragų gaudesio išjudintų šunų gaujos skalijimas, skambūs susirinkusiųjų balsai, – visa tai prasidedančios medžioklės vaizdelį darė dar patrauklesnį. Karolis šūkavo, dainavo ir keiksnojo visus savo šunis paeiliui. Navaros karalius ir princas de Kondė linksminosi varinėdami savo žirgus priešais Anžu kunigaikštį. Trumpindami ilgą kelią įvairiausiais pokštais jie pasiekė medžiotojų susirinkimo vietą Sėnaro girioje. Į ją, iškirtus aukštamiškio ąžuolus, guobas, uosius, suėjo keletas alėjų. Centre stovėjo paprasčiausia pavėsinė iš šakų ir lapų. Žaliuojančių, į neįžvelgiamą tolį besidriekiančių alėjų vaizdas, žalumos ir gražios kojomis trypiamos vejos gaivumas, malonus tankios lapijos metamas šešėlis, paslepiantis saulės spindulius arba tik retkarčiais leidžiantis jiems sušvytėti lapų kraštuose, – viskas šioje laukinėje vietoje taip patiko Navaros karaliui, kad jis nušoko nuo putoto žirgo ir šūktelėjo:

(Nukelta į 38 p.)

– Po velnių! Kaip gražu! Norėčiau čia praleisti savo gyvenimą.

– Paleiskite šunis, paleiskite šunis! – šaukė nepaprastai įsikarščiavęs Karolis. Taip jam nutikdavo tik ekstremaliose situacijose ir ypač medžioklėje, kurią aistringai mėgo. – Paleiskite šunis, – pakartojo pirmajam raitam tarnui, – paskui medžiosime lygumoje su paukščiais.

– Gal jūsų didenybė pageidautų kuo nors atsigaivinti? – pasiteiravo vienas iš karaliaus palydos didikų.

Užuot atsakęs karalius čiupo ant kaklo kabantį dramblio kaulo ragą, pritvirtintą žalios ir aukso spalvos virvele, ir girioje suskambo džiaugsmingi garsai. Paskui vėl nekantraudamas riktelėjo:

– Paleiskite Brifo, paleiskite Dianą!

Tada šoko ant kito žirgo ir nudūmė lyg vėjas.

Visi didikai pasekė jo pavyzdžiu, pasikeitė žirgus ir nušuoliavo jam iš paskos, sekdami stirnos, kurią aptiko Diana ir Brifo, pėdsakais.

Spausdamas uždususio žirgo šonus ir visa gerkle rėkdamas, tegul ir užkimusiu balsu, Karolis kurstė savo numylėtų šunų įkarštį.

– Uži, uži, pirmyn, išdykėliai, pirmyn, nes ją paleisime!

Stirna, persekiojama iš visų pusių, peršoko platų griovį ir pataikė į patį vidurį kinkinio, nešusio didelius neštuvus, paskui kuriuos keliu traukė ilga vora ekipažų. Išgąsdinti arkliai ėmė grūstis vienas ant kito ir nuvertė neštuvus į griovį kitoje kelio pusėje. Pasigirdo moterų riksmai.

Karolis nebuvo ypatingai galantiškas, tad nekreipė dėmesio į tas ponias, tik griebė savo arkebuzą ir nusitaikė taip skubėdamas, kad kulka pataikė ne į žvėrelį, o į vieną iš neštuvus nešusių arklių. Kilo dar didesnė sumaištis ir dar garsiau ėmė rėkti juose įstrigusios persigandusios moterys.

Paskui šunis sujojo raiti tarnai ir puolė baigiantį paskutinį kvapą išleisti grobį. Karoliui teko malonumas suvaryti jam į gerklę savo peilį.

Labai orus didikas, kuris, atrodo, buvo nukentėjusio ekipažo šeimininkas, prisiartino prie karaliaus tą akimirką, kai šis triumfuodamas atsigręžė su stirnos koja rankoje.

– Nagi, po velnių, juk tai mūsų jaunikis! – šūktelėjo karalius, atpažinęs kunigaikštį de Gizą.

Randuotas vyras priklaupė.

– Man malonu, – prakalbo jis, – žinia apie mano slaptas vedybas jau pasiekė valdovo ausis. Aš tikiuosi, jog jis man atleis, kad jo neperspėjau.

– Visiškai pritariu jūsų poelgiui, – atsakė karalius, pakeldamas kunigaikštį de Gizą daug meiliau nei įprastai. – Bet kur kunigaikštienė, kur jūsų žmona? Mes baiminamės, kad nebūtume jos labai išgąsdinę.

Taip kalbėdamas jis su kunigaikščiu pasuko neštuvų link.

Princas de Kondė jau buvo nusėdęs nuo žirgo ir prie neštuvų durelių kalbėjosi su kunigaikštiene. Jis perspėjo, kad ateina karalius. Kunigaikštienė, nors buvo labai susijaudinusi dėl patirtos baimės, paskubėjo išlipti iš neštuvų. Ji vilkėjo žalios gelumbės drabužiais, puoštais pynėmis bei aukso sagomis, buvo pasidabinusi aksomine skrybėle su plunksnomis.

Karalius labai mandagiai atsiprašė kunigaikštienės ir paprašė, kad ji priimtų stirnos, dėl kurios ji patyrė tokią baimę, koją.

– Pirmą kartą savo gyvenime matau jį tokį galantišką, – tyliai pašnibždėjo Anžu kunigaikštis greta stovinčiam Navaros karaliui.

– Ji nieko sau, – pridūrė kunigaikštis, stebėdamas kunigaikštienę de Giz. Nors ir ne grožio idealas, bet žavesio jai nestigo, nes buvo skaistaus veido ir gražiai sudėta.

– Jai toli šaukia, – replikavo Navaros karalius,– iki jo sesers – princesės Kondė grožio, nes toji galėtų būti įsimylėjėlių karalienė.

– Ar pamatysime ją šį vakarą? – pasiteiravo labai susidomėjęs Anžu kunigaikštis.

– Veikiausiai.

Karalius buvo tiek galantiškas, kad pasiūlė kunigaikštienei gaiviųjų gėrimų, tačiau padėkojusi ji atsiprašė ir pasakė negalinti jų priimti, nes yra priversta skubėti, jei nori anksti pasiekti Paryžių.

– Šį vakarą Luvre pas karalienę motiną vyks šokiai, – tarė karalius, – ir mes tikimės, kad kelionės nuovargis ir nedidelis mūsų medžioklėje nutikęs incidentas nesutrukdys jums savo apsilankymu papuošti pokylį.

Jis atsisveikino su kunigaikštiene, šioji sėdo į neštuvus ir draugiškai pamojavo kunigaikščiui de Gizui. Tada karalius pridūrė:

– Pirmyn, ponai, mūsų laukia dar viena valanda vargo ir malonumo. Pažiūrėsime, ar mums taip pat seksis medžioklė su paukščiais, kaip medžioklė su skalikais.

Kunigaikštis de Gizas akimis nusekė tolstantį karalių ir jo puošnią palydą, šoko ant žirgo ir nujo-

jo priekyje neštuvų. Paskui juos sekė daug ekipažų, kinkytų mulais, kurie žingsniavo vienodais žingsniais, linguodami galvomis, puoštomis įvairiausių spalvų plunksnomis, judindami skambalėlius, skleidžiančius sidabrinius, beveik melodingus garsus.

Susisupęs į ploną šilkinį, vėjo plaikstomą apsiaustą, ant galvos užsimaukšlinęs skrybėlę, kilmingasis kunigaikštis atrodė kamuojamas aibės įvairiausių minčių, ir tos mintys darėsi vis niūresnės ir niūresnės.

Jis tik akimirką matė Navaros karalių, bet to pakako, kad įvertintų jo mielo, atviro veido grožį ir suprastų, kokį įspūdį tas grožis gali padaryti Margaritos de Valua širdžiai. Taip mąstant jam užvirė kraujas.

Margarita netrukus atiteks laimingesniam varžovui, o jis pats savanoriškai susikaustė grandinėmis ir jautėsi dar labiau nutolęs nuo jos, tačiau negalėjo pakęsti minties, kad prarado ją visiems laikams. Netrukus vėl ją trumpai išvys. Išvys ir tą, kurį manė esant savo garsiojo tėvo žudiką – admirolą de Kolinji.

Prie apgailestavimų dėl meilės prisidėjo troškimas keršyti, ir abu šie baisūs jausmai užvaldė ugningą sielą. Jo tokiame gražiame, blyškiame, taisyklingų bruožų veide atsispindėjo tik baisus skausmas.

Miltonas aprašė puolusį angelą, liejantį pykčio ašaras dėl savo palaimingos praeities ir apmąstantį pasaulio nelaimes. Šią akimirką kunigaikštis de Gizas buvo panašus į puolusį angelą, įniršusį iš nevilties: „Jie sumokės man už prarastą laimę!“ Šie žodžiai skelbė mirties nuosprendį, fatališką pažadą.

Kunigaikštis de Gizas pentinais spustelėjo žirgo šonus ir trūkčiodamas, purtydamas pavadžius, negalvodamas, ką daro, nurūko lyg žaibas ir sustojo tik prie Paryžiaus vartų, pats išsigandęs savo siautulingo, greito jojimo, o vargšas žirgas, užduseęs, prakaitu apsipylęs iš nuovargio ir išsekimo, vos nekrito po juo.

Gizas, išgirdęs jam skirtus džiūgaujančios minios sveikinimus, atsipeikėjo. Kunigaikštis nušoko nuo žirgo ir leidosi nešamas jį apsupusių šūkaujančių žmonių.

– Tegyvuoja mūsų randuotasis! Sveikiname kilnųjį kunigaikštį, mūsų tikėjimo gynėją!

Gizo veidą nušvietė išdidumas, pasitenkinimas ir švelnumas.

Taip nešamas džiūgaujančios minios jis perėjo visą Paryžių. Pasiekus Luvrą tie riksmai paskelbė, kad jis sugrįžo. Kotrynos Mediči širdį užplūdo džiaugsmas ir viltis, o Margaritos – neviltis ir jaudulys.

Princesė rūpinosi puošniais drabužiais pokyliui, kuris turėjo įvykti dar šį vakarą pas karalienę motiną. Ji išgirdo riksmus „Tegyvuoja kunigaikštis de Gizas! Tegyvuoja jo kilnioji žmona!“, nes kunigaikštienė pasivijo savo vyrą, kai jis sulėtino tempą. Margarita veidrodyje pamatė išblyškusio gražaus veido atspindį, ir ji užsidengė veidą rankomis.

Į apartamentus nešina brangenybių dėžute užsuko panelė Fosez.

– Girdi tuos riksmus? – pasiteiravo princesė.

– Taip, ponia, bet atnešu jums tai, kas jus pralinksmins. Navaros karalienė įpareigojo mane įteikti jums dovaną nuo jos sūnaus.

– Duokš, – bejėgiškai sušnabždėjo Margarita.– Tai, be abejo, kokios nors senos Navaros brangenybės, gal auksinė grandinėlė, kurią jai padovanojo gimus brangiam sūneliui.

Fosez atidengė dėžutę ir prieš jos šeimininkės akis sužibo puošni gėlių, pilnavidurių astrų girlianda – puikus juvelyro darbas iš įvairiaspalvių brangiųjų akmenų.

– Sumani mintis, – tarė princesė. Išvydus tokį gražų papuošalą jos žvilgsnis sušvelnėjo.

– Manai, kad tai jo dovana?

– Navaros karaliaus? – lengvabūdiškai perklausė Fosez. – Nemanau. Tai greičiau moters, jo motinos, sumanymas, – tęsė ji, dėdama ant Margaritos galvos diademos formos girliandą. – Pažvelkite, ponia, ji nuostabi tarp jūsų gražių garbanotų juodų plaukų, pridengtų itališko gazo vualiu.

– Ką gi, – nusprendė Margarita, metusi žvilgsnį į veidrodį, – noriu ja pasipuošti šį vakarą, taip, dar šį vakarą, bet ką atiduočiau, kad tik jis išvystų ją mano plaukuose.

– Bet, ponia, galite neabejoti, – atsiliepė kiek nustebusi Fosez su šiokia tokia vos juntama pavydo gaidele, – jam tikrai bus labai malonu, kad ponia tokia dėmesinga.

– Apie ką tu kalbi? – skubiai pasiteiravo princesė.

– O apie ką kalba ponia? – savo ruožtu paklausė Fosez.

– Dar klausi? Apie tą išdaviką kunigaikštį de Gizą. Ar galėjai kada nors įtarti, Fosez, kad viskas taip pasisuks? Gal dar prisimeni, koks jis buvo liūdnas ir švelnus tą paskutinį vakarą?

– Dieve mano, taip, ponia, bet ko jūs norite, tokie tie vyrai, jų nepakeisi. Beje, ko jūs norite iš to

(Nukelta į 40 p.)

vargšo kunigaikščio de Gizo. Juk jis sužinojo, kad jūs sutikote tekėti už Navaros karaliaus. Tad ieškojo nusiraminimo.

– Nusiraminimo? – pakartojo Margarita. – Manai, kad jį suras? Ar tu matei tą kunigaikštienę? Ką apie ją kalba?

– Ponia, prisipažinsiu jums, smalsumas paskatino mane išeiti į gatvę, kai pro šalį traukė kunigaikštienė de Giz, bet jos karietą buvo apspitusi tokia didelė minia, jog negalėjau jos įžiūrėti, tačiau nugirdau kalbant, kad ji labai graži.

– Graži, na ir pasakyta, ji bjauri.

– Tačiau visi kalba, kad jos sesuo, princesė de Kondė, yra nuostabi.

– Tai dar nereiškia, kad tokia turi būti ir kunigaikštienė. Pirmiausia, ji vyresnė, bet jūs šiandien kalbate man vien nemalonius dalykus.

– Gal ponia norėtų užbaigti savo tualetą? – pasiteiravo panelė Fosez, norėdama pakeisti pokalbio temą. – Girdžiu kiemuose žvengiant žirgus, tai, be abejo, iš medžioklės grįžta princai. Gal pakviesti ponios tarnaites?

– Ką gi, – atsiduso Margarita, – skambinkite!

Tuoj pat įžengė dvi ar trys moterys. Viena jų nešė dvi kelių šakų žvakides su degančiomis žvakėmis ir pastatė jas ant nėriniais išpuošto tualetinio stalelio. Ant jo gulėjo ispaniškos odos kvapnūs maišeliai, juvelyrų išdailintos sidabrinės dėžutės su papuošalais. Dvi kitos moterys atnešė brangius princesės drabužius su aksesuarais, pro sidabriniais siūlais ataustos rausvai violetinės spalvos viršutinės suknelės rankovių, pamuštų oranžiniu satinu, skeltukus matėsi panašios spalvos apatinės satino suknelės gazo rankovės, nusagstytos perlais. Atnešė ir dirželį iš perlų, surišamą šiek tiek žemiau juosmens. Jo galai, puošti kutais, krito iki kelių. Užsidėjus Medičių mados apykaklę matėsi liaunas, grakštus Margaritos kaklas.

Jei Ronsaras būtų dalyvavęs Margaritos tualete, jei būtų išvydęs žavią princesę besigražinančią (nors vargu ar įmanoma išvysti didesnį grožį), besirenkančią apdarus ir brangiausius papuošalus, apsuptą trijų gražučių moterų, poetas tikrai būtų jas palyginęs su Venera ir gracijomis.

Užbaigusi savo tualetą, panelė Fosez sugrįžo pas šeimininkę.

– Ar galerijoje yra žmonių? – pasiteiravo princesė.

– Manau, kad taip, ponia.

– Eik pasižvalgyti, Fosez, viską apžiūrėk ir tuoj pat sugrįžk.

Vos Margarita baigė rengtis, sugrįžo Fosez ir pranešė, kad abi karalienės, karalius Karolis ir Navaros karalius bei visi princai susirinko ir laukia tik princesės, kad galėtų pradėti pokylį su Navaros karaliumi.

Margarita de Valua pajuto, kaip jai linksta kojos vien nuo minties, kad teks pasirodyti salone, kur, be abejo, ji išvys kunigaikštį de Gizą ir jo žmoną.

– Ar jis ten, Fosez? – paklausė pusbalsiu, įbedusi į savo patikėtinę dideles gyvas akis.

– Taip, ponia, – taip pat pusbalsiu atsakė Fosez, – ir liko ištikimas savo spalvoms, nes jo aksominis ryškiai raudonas apsiaustas užmestas ant balto, gausiai auksu siuvinėto satino švarko, praskiepai ir spurgai liepsnos spalvos.

– Tikrai, – pritarė Margarita, – o kaip atrodo kunigaikštienė?

– Nelabai ką galiu poniai pasakyti. Aš tik praėjau pro šalį, nes ten daugybė žmonių ir ne bet kokių. Man pasirodė, kad ji nei tamsiaplaukė, nei šviesiaplaukė, nei aukšta, nei žema.

– Nori pasakyti, kad ji niekuo neišsiskiria. Buvau tuo tikra, tai visiškai atitinka kunigaikščio de Gizo skonį, – ironiškai replikavo Margarita.

– Argi ponia norėtų pavydėti kunigaikštienės grožybių žavesio?

– Na, aš tikrai nieko nenoriu, eime.

Galerija, kurioje vyko pokylis, beveik jungėsi su princesės apartamentais, tad iki jų atsklido derinamų instrumentų garsai. Vos Margarita įžengė į pokylio salę, puikiai apšviestą sidabriniais šviestuvais, pilną didikų ir damų, išsipusčiusių pagal to laikmečio madą, kilo visuotinis pasigėrėjimo, kurį publikai sukėlė jos nepaprastas grožis, šnabždesys.

Margarita taip pat susijaudino, lyg būtų nepratusi prie garbinimo. Tačiau jos veriantis žvilgsnis spindinčioje publikoje iš karto susekė kunigaikštienę de Giz, besišnekučiuojančią su karaliene motina. Iš pavydo ji nutarė, kad ši daug gražesnė, nei manė. Nuo susierzinimo jos akys suspindėjo dar ryškiau, veidą užliejo skaistus raudonis. Ji niekada dar nebuvo tokia graži.

Pats karalius už rankos atvedė Navaros karalių ir pristatė jį savo seseriai, o ceremonmeisteris įteikė Margaritai sidabrinį deglą, pripildytą kvepiančio vaško, apšviesiančio patalpą šokant branlį.

Navaros karalius vilkėjo elegantišką puošnų kostiumą, puikiai pabrėžiantį jo kūno grakštumą. Švarkas buvo mėlyno aksomo, padengtas sidabri-

nėmis plokštelėmis, su balto satino karpiniais ties riešais. Labai trumpą apsiaustą iš tokio paties balto satino, išsiuvinėtą plačia sidabrinių siūlų juosta, buvo grakščiai užsimetęs ant pečių. Aišku, galėjai numanyti moters, būtent motinos, įtaką, nes jaunasis kunigaikštis niekada pats nesirūpino panašiais dalykais.

Smuikai davė ženklą ir Navaros karalius bei jo gražioji šokėja pradėjo pokylį visuotinai džiūgaujant žiūrovams. Visus jie, šokdami originalų, tos epochos madingą šokį, žavėjo tiek žingsnių lengvumu, tiek gracingais judesiais. Margarita troško sužadinti kunigaikščio de Gizo pavydą ir jam įgelti, tad stengėsi žavėtis savo šokėjo sėkme ir vaizdavo, kad domisi tik juo, nors jos žvilgsnis slapta sekė kiekvieną kunigaikščio de Gizo judesį. Jis sėdėjo po žydinčiu apelsinmedžiu, dažnai trynė kaktą, akis ir atrodė labai sielvartaujantis.

Sinjoras de Brantomas, karštas Margaritos gerbėjas, kalbėjosi su kunigaikščiu ir metaforiška, pompastiška tų laikų kalba dėstė, kad princesės akys šviečia skaisčiau nei jos deglas ir tikrai švies ilgiau, nes jos negęsta.

Tą akimirką Margarita priartėjo prie Brantomo ir kunigaikščio de Gizo ir taip supurtė virš savo galvos deglą, kad pasipylė tūkstančiai žėrinčių kibirkščių.

– Argi nepanašu, – prašneko Brantomas, purtydamas savo ir kunigaikščio de Gizo apsiaustus, – argi nepanašu į deivę Beloną, lydinčią dievą Marsą į mūšį?

Kunigaikštis de Gizas nespėjo atsakyti į mitologinį palyginimą, nes Margarita, vaizduodama nuvargusią šokant, puolė į arčiausiai kunigaikščio stovintį krėslą. Juos skyrė tik apelsinmedis. Nedrįsdamas prisiartinti prie princesės nei jos užkalbinti, kunigaikštis ėmė vaizduoti, kad nori nusiskinti nuo medžio žydinčią šakelę ir įkvėpti jos aromato. Jis prašneko:

– Ar kas gali kvepėti maloniau nei šis žavingas žiedas?

Margarita krūptelėjo ir atsigręžė. Ji prisiminė puokštę, kurią įteikė kunigaikščiui atsisveikindama su juo. Nuo to prisiminimo ji tapo švelnesnė. Vos žvilgtelėjusi į kunigaikštį įsitikino, kad jo jausmai jai nepasikeitė. Jos širdis ėmė smarkiai daužytis, ji panoro su juo pasikalbėti, bent jau paklausyti, ką jis pasakys, bet karalius Karolis, vesdamas už rankų kunigaikštienę de Giz ir princesę de Kondė, pristatė tas žymias damas savo seseriai.

Kunigaikštienė prisėdo ant suolelio greta Margaritos, o jos sesuo nuėjo su karaliumi į salės vidurį pašokti.

Išvydęs artinantis kunigaikštienę de Gizas nekantriai mostelėjo ranka ir pasitraukė.

Margarita kamavosi, atsidūrusi greta moters, kurios negalėjo pakęsti, nors jos nepažinojo. Vienintelė priežastis buvo ta, kad ji – kunigaikštienė de Giz. Ji visiškai abejingai klausėsi kunigaikštienės, beje, gana ribotos moters, nepailstamai beriamų komplimentų apie Margaritos grožį.

Po medžioklės Anžu kunigaikštis sugaišo nemažai laiko, kol parausvino skruostus, išsikvėpino ir susigarbanojo plaukus. Pagaliau jis pasirodė pokylio salėje, vilkėdamas auksu siuvinėtą balto satino kostiumą.

Nauji drabužiai dar labiau išryškino natūralų princo grožį, jo plaukų juodumą ir veido spalvą.

Jis skubiai priėjo prie Margaritos ir pasiteiravo:

– Dėl Dievo, sese, pasakykite man, kas ta dieviška būtybė, su kuria šoka mano brolis karalius?

– Tai princesė de Kondė.

– Būčiau atspėjęs, – šūktelėjo Anžu kunigaikštis, susižavėjęs princese.

Ir iš tikrųjų, nuo to laiko, kai Margarita dvare užėmė grožio sostą, jame nebuvo pasirodžiusi tokia grožybė.

Princesės de Kondė veidelis buvo visiškai kitoks nei Margaritos de Valua ir kėlė prieštaringus jausmus. Buvo galima sakyti, kad Margaritos grožis stulbino, o Marijos de Klev gundė. Jos žavingame veide spindėjo kažin kas subtilaus ir patrauklaus, kažin kas džiugaus. Stebėdamas to gražaus veido bruožus negalėjai susilaikyti nenusišypsojęs iš malonumo. Jos akys nebuvo išskirtinės, bet skleidė dvasingumą ir jausmingumą. Gražią kaktą puošė tamsūs antakiai. Jai besišypsant skaisčiai raudonomis lūpytėmis rožiniuose skruostuose pasirodydavo nuostabios duobutės. Ji buvo sudėta kaip silfidė ir viskuo panaši į jauniausią iš Gracijų. Drabužiai tiko puikiai: ant sidabriniais siūlais siuvinėtos spindinčios suknelės buvo užmesta kita suknelė, tiksliau – lengva itališko gazo skraistė, nusėta rožytėmis, išsiuvinėtomis įvairiaspalviais šilkiniais siūlais ir labai panašiomis į tikras rožes, pavasario ir sodų puošmenas. Jai šokant skraistė plevėsavo. Girlianda iš tokių pačių gėlių, prismaigstyta deimantų, puošė jos plaukus ir paryškino iki žemės krintantį permatomą vualį.

Anžu kunigaikštis nekantriai laukė, kol baig-

(Nukelta į 42 p.)

sis šokis, kad ir pats galėtų pakviesti princesę, o ir ji tik tada sužinojo, kad tas gražus kavalierius baltu kostiumu, nuo kurio ji nenuleido akių šokdama, yra Anžu kunigaikštis.

Jie kartu sušoko labai iškilmingą itališką šokį pazzameno. Anžu kunigaikštis atrodė toks didingas, o princesė tokia grakšti, kad negalima buvo nuleisti nuo jų akių.

Anžu kunigaikštis pasinaudojo proga ir mandagiai bei galantiškai išdėstė princesei, kokį įspūdį ji jam padarė. Princesė buvo girdėjusi daugybę pagyrų, tad pamanė, kad tai tik Prancūzijos karaliaus dvarui būdingas galantiškumas.

Vos baigėsi šokis Anžu kunigaikštis su seserimi Margarita nuėjo į gretimus apartamentus ir ten be užuolankų paskelbė, kad beprotiškai įsimylėjo princesę de Kondė.

Pavargęs po šokio Henrikas norėjo nusišluostyti kaktą ir sugriebė atsainiai ant fotelio užmestą vualį. Margarita, sulaikiusi jo ranką, pasakė, kad vualis yra Marijos de Klev – ji nusimetė vualį prieš eidama šokti.

– Tikrai? – aiktelėjo Anžu kunigaikštis. – Tada jis mano visiems laikams ir man niekada nebereikės kito šalio.

Tai taręs jis užsimetė šalį ant savo drabužių ir pririšo prie jo savo špagą.

Kai Anžu kunigaikštis ir jo sesuo grįžo į salę, pirmiausia jiems į akis krito kazoko drabužiais apsirėdęs nykštukas raudonu švarkeliu, labai plačiomis mėlynomis kelnėmis, suklostytomis aplink liemenį, kaustytais bateliais. Jis labai lanksčiai ir tvirtai šoko kazokų šokį, pats akomponuodamas sau nedideliu šešių stygų teorbu, kurio stygomis labai mikliai lakstė jo piršteliai. Jis sukiojosi tai ant kulnų, tai ant pirštų galų ir atlikinėjo sudėtingus, gal kiek groteskiškus šokio žingsnius, labai stebintis žiūrovams, nežinantiems, juoktis ar žavėtis žvelgiant į tą mažą keistą būtybę.

Po pokylio praėjo kelios dienos. Sunerimęs, kad negauna iš Lenkijos naujienų, Krasovskis apsilankė pas Valanso vyskupą. Kaip jis nudžiugo ir nustebo, kai prieškambaryje išvydo Balani tarną Žiuljeną. Jis buvo dulkinas, rankose tebelaikė rimbą, avėjo dideliais iki pusės šlaunų žygio batais.

– Kaip laikaisi, mano berniuk? – jį išvydęs šūktelėjo Krasovskis.

– Puikiai, pone, – atsakė Žiuljenas, – kaip žmogus, ką tik nesustodamas įveikęs tris šimtus ljė.

– O Balani?

– Ak, ponas Balani, jo gyvenimas nuolatinė šventė. Ta Lenkija – tai Gausybės ragas. Ten geriama ir valgoma ištisą dieną, o dažnai net ir naktį.

– Tai jūs patenkintas savo kelione?

– Žinoma, pone. Aš mielai sugrįšiu į tą šalį, jei tik pasitaikys proga.

– Imk, mano berniuk, išgerk į mano sveikatą, – pasiūlė Krasovskis ir nuėjo į vyskupo apartamentus.

Nykštukas aptiko Monliuką, paskubomis besigražinantį ir skaitantį didžiulį pluoštą pranešimų, išdėliotų priešais jį ant stalo.

– Geros naujienos, – pranešė Monliukas, išvydęs įeinantį Krasovskį, – štai laiškas jums nuo Balani, o kiti skirti jūsų tautiečiams, nes adresai užrašyti lenkiškai. Neturėjau laiko jus informuoti, – pridūrė Monliukas, – nes skubu nugabenti pranešimus karalienei motinai į Luvrą.

– Gal ir aš galėčiau vykti kartu? – pasiteiravo nykštukas.

– Kodėl ne, – neprieštaravo Monliukas.

– Tada, jei jūs nieko prieš, aš perskaitysiu savo laiškus, kol jūs baigsite rengtis.

„Balani laiške, – mąstė nykštukas, lankstydamas popierius ir kišdamas juos po drabužiais, – Balani laiške nėra nieko įdomaus. Jis panašiai viską aprašė ankstesniuose laiškuose, bet iš jo stiliaus galima spėti, kad jis labai patenkintas savo kelione ir svetingu priėmimu Lenkijoje. O tautiečių laiškuose apstu pagyrų išmintingam ir kukliam Balani elgesiui. Jis per trumpą laiką, atrodo, sugebėjo užsitarnauti visų, su kuriais jam teko susipažinti, pagarbą.“

Krasovskiui buvo malonu regėti, kaip dingsta raukšlės nuo Monliuko kaktos verčiant kai kurias laiškų eilutes, kuriose kalbama apie Balani.

Monliukas ir nykštukas kartu nuvyko į Luvrą. Jie rado karalienę motiną vieną savo kabinete.

Valdovė jau kuris laikas, ypač po to, kai sugrįžo kunigaikštis de Gizas, buvo susirūpinusi ir susijaudinusi. Matėsi, kad ją slapta kamuoja kažin koks didelis sumanymas, nes, kad ir labai slėpė savo jausmus, nutaisiusi linksmą veidą, jos klaidžiojančios rūpesčių prigesintos akys liudijo priešingai nei klastinga šypsena, vis iškreipdavusi jos lūpas. Ji dažnai užsidarydavo su astrologu, kuriuo pasitikėjo, ir labiau nei kada nors anksčiau kliovėsi talismanais ir žvaigždėmis.

Monliukas išdėstė, kokie reikalai jį atvedė čia.

– Naujienos iš Lenkijos! – nustebo Kotryna, lyg

būtų pabudusi iš sapno. – Dieve mano, kaip aš buvau toli nuo tos šalies! Bet peržiūrėkime kai kuriuos pranešimus. Gal jūsų ekscelencija teiksis man šiek tiek paskaityti?

Monliukas pakluso ir prisitraukė prie stalo taburetę. Nykštukas, kaip buvo įpratęs, prisėdo ant suolelio prie karalienės kojų.

Vyskupas pradėjo skaityti:

„Skubu, monsinjore, pranešti jūsų ekscelencijai keletą pastabų, jas greitosiomis pavyko surinkti apie šalį, kuri iš tiesų ypač dabartinėje situacijoje verta Prancūzijos dvaro dėmesio ir yra jam svarbi. Vos gavęs įsakymą pirmiausia nuvykau į Vieną, apsimetęs jaunu prancūzu keliautoju, kurį valdovai rekomendavo Austrijos dvarui. Tad mane kuo maloniausiai priėmė imperatorius Maksimilijonas ir jo karališkoji šeima. Valdovas teikėsi pasidomėti mano kelione, leido papasakoti apie šalis, kurias aplankiau, teiravosi, kur keliausiu toliau. Papasakojau apie Lenkiją, Šveicariją, Daniją ir kitas. Savo atsakymuose stengiausi pabrėžti man patikėtą vaidmenį, ir nemanau, kad būtų išsprūdusi bent menkiausia užuomina, metusi šešėlį Vienos vykdomai politikai ir sukėlusi austrams įtarimų dėl tikrojo mano kelionės tikslo. Gavęs rekomendacinius laiškus Lenkijoje reziduojantiems austrų pasiuntiniams ir ambasadoriui, kuris netrukus turi būti ten pasiųstas palaikyti erchercogo Ernesto pretenzijas, aš išvykau į Krokuvą. Gal būtų tikslinga pateikti Anžu kunigaikščiui keletą detalių apie Lenkijos sostinę bei supažindinti jį su miestu, kuris vieną dieną taps jo aukštybės rezidencija.

Miestą įkūrė Krakas, vienas pirmųjų Lenkijos, kuri toje tolimoje ir beveik mistinėje epochoje dar neturėjo monarchinio valdymo, valdovų. Vėliau tapo karalių rezidencija ir Lenkijos sostine. Vysla dalija Krokuvą į dvi dalis ir tiekia vandenį jį supantiems grioviams. Miestas iškilęs viduryje malonios akiai derlingos lygumos, drėkinamos Vyslos, ir baigiasi pietuose ties grandine Karpatų kalnų, jie yra Lenkijos Pirėnai ir siena su Vengrija. Karalių rūmai pastatyti iš tašytų akmenų ant aukšto kalno, nuo kurio atsiveria nuostabi panorama, sakoma, kad rūmai panašūs į Šventojo Angelo pilį Romoje. Patalpos gausiai išpuoštos ir atitinka labai gražią išorę, tad rūmai verti būti karalių buveine. Galerija veda į katedrą, pavadintą karalystės globėjo šventojo Stanislovo Kostkos vardu. Išliko jo relikvijos ir vyskupo drabužiai. Ten palaidoti ir Lenkijos karaliai. Iš karališkosios buveinės valdovai regi būsimą savo palaidojimo vietą ir, kaip sakoma, mato kelią į amžinybę... Nuolatinis gyvybės ir mirties susiliejimas yra rimta ir kilni pamoka žemiškiesiems teisėjams!

Krokuvoje daug labai gražios architektūros ir puošnių bažnyčių. Jau tapo patarle posakis, kad jei nebūtų Romos, tai Krokuva būtų Roma. Miestas labai turtingas ir garsėja prekybiniais ryšiais. Yra turtingų parduotuvių, kuriose rasite rietimus Indijos medžiagų, Liono šilko, šiaurės kailių ir pietų vyno. Gausu produktų turguose, kuriuose už labai prieinamą kainą pardavinėjami krašto produktai žavi keliautojo akis ir yra malonus turto bei gausos pavyzdys. Tačiau visa pramonė, prekyba ir menai yra kitataučių, ypač žydų, rankose. Žydų Lenkijoje labai daug. Jie Krokuvoje gyvena nuo miesto atskirtame priemiestyje. Šalies gyventojai užsiima tik žemdirbyste arba, kilus konfliktams, stoja į karo tarnybą.

Lenkija driekiasi devynis šimtus ljė iš rytų į vakarus ir septynis šimtus iš pietų į šiaurę. Tą didžiulį plotą drėkina kelios didelės upės, kurias lyg kanalus išrausė gamta, palengvindama prekybą krašto viduje. Labiausiai vertinami grūdai, galvijai, kanapės, miško mediena ir druska. Šalyje nėra nei aukso, nei sidabro šachtų, bet derlinga žemė darbščioms rankoms tampa neišsemiamu turto šaltiniu. Pakanka pažvelgti į didžiulius javų laukus. Jie ne tik maitina juose dirbančius žmones, bet ir teisėtai vadinami Europos aruodais. Jos didžiulės girios ne tik knibžda visokiausių medžiojamų žvėrių, bet ir tiekia Europos jūrinėms galybėms laivų statybai reikalingą medieną. Keista, kad lenkai, turintys svarbius uostus Baltijos jūroje, nesumojo kurti savo laivyną, kuris labai sustiprintų šalį. Atšiaurus klimatas neleidžia auginti vynuogių, bet už nedidelę kainą iš Vengrijos atsigabenama geros kokybės vyno. Šiaip krašte labiau įprasta iš grūdų išvaryta degtinė, alus ir midus bei panašūs gėrimai. Netoli Krokuvos yra labai gražaus marmuro karjerai ir druskos, vieno pagrindinių Lenkijos turtų ir tikro gamtos stebuklo, kasyklos.

Trečdalį didelės Lenkijos teritorijos sudaro didesnės ar mažesnės valdos, vadinamos seniūnijomis. Tai karaliaus nuosavybė iki jo valdymo pabaigos arba ribotą laiką, bet valdymas neturi viršyti penkiasdešimties metų. Joks sostą paveldintis, net ir absoliutus monarchas neturi galimybių atlikti tiek gerų darbų, kaip Lenkijos karalius. Jis laisvai

(Nukelta į 44 p.)

disponuoja, kaip ką tik minėjome, didžiuliais dvarais, bet netampa jų savininku, o jo apdovanoti asmenys beveik visada gauna valdyti didelius turtus. Apie Lenkijos karalius galima pasakyti, kad jie valdo darydami gerus darbus, nes jų įtaka daugiausia remiasi sugebėjimais dalyti savo dispozicijoje turimas malones. Beje, karalius skirsto valstybės tarnybas. Karo metu jis gali surinkti dviejų šimtų tūkstančių raitelių kariuomenę iš bajorų, kurie turi stoti į tarnybą savo lėšomis, tai vadinama *pospolita*. Tačiau paskelbti karą karalius gali tik gavęs tautos pritarimą.

Seime atstovauja dvasiškiai ir bajorai. Jis skirstomas į senatą ir pavietuose išrinktus kilmingųjų atstovus. Miestiečiai ir žemdirbiai neturi *liberum veto* teisės. Tai viena didžiausių Lenkijos konstitucijos ydų. Ta garsi privilegija leidžia kiekvienam nacionalinio susirinkimo nariui neleisti priimti bet kokio nutarimo, nes tam būtinas visų pritarimas, tik dažnai seimai išyra nieko nenusprendę, nes koks nors, nesvarbu, kokio rango, jo narys palieka seimą, ištaręs fatališką veto. Dažnai jam grasinama ginklu, bet tokie dažniausiai išsisuka ir viskas įšaldoma iki kito seimo sušaukimo.

Bet kuris lenkų bajoras įsivaizduoja esąs lygus patiems didžiausiems didikams, net jei ir tarnauja jiems kaip pažas, arklininkas arba karys, nes kiekvienas nors kiek galingesnis ponas turi savo sargybinius arba kartais net kariuomenę. Kunigaikštis Radvila (ir ne jis vienas) gali savo žemėse Lietuvoje surinkti maždaug dvylika tūkstančių vyrų.

Lenkų bajorai yra nuolankūs didikams, malonūs su sau lygiais, išdidūs ir despotiški su žemesniais.

Kiekvienam civilizuotam kraštui labai svarbi žemdirbių klasė yra prisirišusi prie žemės ir paklūsta beveik neribotai didikų valdžiai, nors tie dažniausiai nepiktnaudžiauja savo teisėmis. Seniūnijų valstiečiai yra globojami įstatymų. Kadangi mokesčiai Lenkijoje labai maži, galima teigti, kad kaimo gyventojai neturi kuo skųstis ir jų gyvenimas yra gana malonus ir ramus. Privilegiją įsigyti žemės Lenkijoje turi tik kilmingieji. Niekas negali prilygti lenkų didikų spindesiui ir prašmatnumui, juos supa gausi palyda, jie turi žirgų medžioklei ir karui. Jie kažkuo panašūs į senovės satrapus.

Lenkai dažniausiai gerai sudėti, nors pagyvenę kiek nutunka, jie drąsūs, ištvermingi, geriausi raiteliai Europoje. Jie brangina nepriklausomybę, o laisvę vertina kaip didžiausią vertybę, tačiau didžioji tautos dalis yra baudžiauninkai.

Jie dosnūs, nuoširdūs, vaišingi, nepaprastai sąžiningi, prikišti jiems galima tik labai didelį polinkį į tinginystę ir girtuoklystę, tačiau tai greičiausiai nėra jų charakterio yda, tai turbūt niūraus ir atšiauraus klimato pasekmė. Jie mielai lavinasi, mokosi ir kalba svetimomis kalbomis. Lotynų kalba jiems tokia pat įprasta kaip ir gimtoji.

Šalyje daug mokyklų ir jaunimas gali jose gauti gerą išsilavinimą, o Krokuvos universitetas, gausiai dotuojamas ir globojamas Lenkijos karalių, gali būti vadinamas mūsų Paryžiaus universiteto pirmagimiu.

Būtina pabrėžti, kad nors lenkai priima respublikos modelį, jie labai daug dėmesio skiria titulams, beje, šalyje yra tituluotųjų perteklius. Titulai perduodami iki trečios kartos, bet užimamos tarnybos nėra paveldimos.

Vyraujanti valstybės religija yra Romos katalikų, tačiau per paskutinį karaliavimo laikotarpį Lenkijoje siaubingai išplito erezija.“

– Ak, Dieve mano! – nutraukė Kotryna de Mediči, vos sulaikydama žiovulį. – Ar jis kada nors baigs savo straipsnį apie geografiją?

Monliukas šiek tiek sutriko ir nutilo. Tada įsiterpė Krasovskis:

– Manau, ponia, kad jūsų didenybė nurodė Balani pateikti kuo daugiau informacijos apie šalį, kurią ji panoro pažinti.

– Jei taip ir buvo, – nesutriko Kotryna, – jis persistengė, vykdydamas mano įsakymus. Ką mes sužinojome? Aš norėjau sužinoti, kokie lenkų ketinimai dėl mano sūnaus, bet jis apie tai nerašo.

– Jei jūsų didenybė leis man tęsti, – prakalbo Monliukas, – manau, kad ryšys paaiškės skaitant toliau.

– Ką gi, tęskite, – sutiko karalienė.

– Chm, chm, – sumurmėjo Monliukas, ieškodamas vietos, kur sustojo, – štai, dar keletas smulkmenų.

„Pirmoji mano užduotis atvykus į Krokuvą buvo prisistatyti ir įteikti turimus laiškus kardinolui legatui Komandoniui. Jo eminencija savo rezidenciją laikinai įkūrė abatijoje – šiek tiek tolėliau nuo miesto. Iš ten jis vadovauja arba tiki vadovaujantis lenkų seimams.

Kardinolas Komandonis yra gražus šešiasdešimtmetis senis. Jo veidas labai kilnus ir dvasingas, įspūdinga išvaizda atspindi įprotį tikėjimo vardu įsakinėti tautoms ir karaliams.

Nėra abejonės, kad laiškai nuo Austrijos imperatoriaus man pasitarnavo. Spėju iš to, kaip mane priėmė jo eminencija, iš dėmesio, kuriuo jis teikėsi mane pagerbti, nepaisant to, kad esu labai jaunas ir nepatyręs. Manydamas, kad esu visiškai atsidavęs Austrijos dvarui, legatas nepabūgo man atskleisti savo planų dėl erchercogo išrinkimo. Jis gyvai ir karštai, kaip tikras italas, skundėsi imperatoriaus Maksimilijono politiniu nerangumu.

„Jei lenkai nebūtų taip susiskaldę, – kalbėjo jis man, – nes dėl to negali vieningai balsuoti rinkdami sau valdovą, dėl Austrijos dvaro lėtumo ir vangumo derybos būtų buvusios bevaisės. Šiandien atvyko pasiuntiniai, aš gavau tinkamą pagalbą ir derybos atsinaujino. Drįstu teigti, kad jei erchercogą Ernestą išrinks, tai jis turės dėkoti ne tiek už derybininkų talentą ir gerus lenkų ketinimus, kiek už tai, kad neturėjo sunkiai įveikiamo varžovo."

Paskui peržvelgė pagrindinius kandidatus: „Kurį iš šių princų lenkai turėtų išsirinktų karaliumi? Švedijos karalių? Jis turi jogailaičių kraujo per moteriškąją liniją, bet tapo klaidatikiu. Katalikai niekada jo nepriims. Suprantama, Šventasis Sostas panaudos visą savo autoritetą ir šventą galybę, kad sukliudytų išrinkti princą protestantą, jei kartais, neduok Dieve, tokia nelaimė grėstų Lenkijai. Peržiūrėkime kitus kandidatus. Prūsijos kunigaikštis Albertas Frydrichas, Saksonijos elektorius ir Ansbacho markizas priklauso tai pačiai kategorijai: jie protestantai ir jų pretenzijas palaikytų tik tautos eretikai. Caras Ivanas dėl savo galybės, dėl to, kad jo imperija greta, kad abi kaimyninės tautos kalba gimininga kalba, kad turi panašius papročius, galėtų būti pavojingas varžovas, jei nekeltų baimės visiems žinomas jo žiaurumas. Taigi lenkai tegali rinktis princą, kuris atitiktų tautos, o dar labiau tikėjimo, lūkesčius. Austrijos erchercogas vienintelis išpažįsta tą patį tikėjimą, neišklysta iš šventojo mokymo kelio ir neabejoja neginčytinomis tiesomis. Manau, tik erchercogas savo asmeninėmis savybėmis gali pateisinti lenkų lūkesčius."

Kalbėdamas kardinolas nenuleido nuo manęs skvarbaus tyrinėjančio žvilgsnio. „Stebiuosi, – kalbėjo kardinolas, – kad Prancūzijos karaliaus broliai nepanoro užsirašyti į sąrašą. Visai nebloga perspektyva siekti puikios karūnos. Ko galėtų tikėtis tie princai? Prancūzijos karalius labai jaunas ir gali susilaukti įpėdinių. Šiandien, žinoma, jau per vėlu kovoti dėl vietos, nes kova dėl jos jau įsibėgėjo, bet nepanorę kandidatuoti jie padarė labai didelę politinę klaidą."

Sumurmėjau kardinolui kelis abstrakčius atsiprašymo žodelius: „Neramumai Prancūzijoje sukliudė laiku suvokti, kad Lenkijos sostas liko laisvas. Dėl karinių pasiekimų Anžu kunigaikštis tapo pernelyg mylimas ir reikalingas Prancūzijai, kad galėtų ją palikti, o derybos dėl Alansono kunigaikščio vedybų su Anglijos karaliene susuko jam galvą dėl Didžiosios Britanijos sosto."

Kardinolas patarė man pačiam laiškus nugabenti į Sandomirą ir įteikti juos ten apsistojusiems austrų pasiuntiniams: „Jūs prancūzas ir svetimšalis, taigi, nesunkai pateksite pas grafą Rozembergą, pasiuntinybės vadovą, ir man bus labai malonu, kad pasinaudojęs šiuo keliu galėsiu užmegzti ryšį su pasiuntiniais. Ryšys nutrūko dėl lenkų reiškiamo nepasitikėjimo, o, neturėdamas galimybės susisiekti, negaliu aptarinėti jų interesų."

Gavau iš Krokuvos kašteliono (tai tvirtovės viršininko pareigos) leidimą keliauti į Sandomirą ir nuskubėjau pas austrų pasiuntinius.

Radau juos labai nuobodžiaujančius tremtyje, kurioje jie tūnojo, nes čia buvo trukdoma jų diplomatinei veiklai, taigi jie liko labai patenkinti, gavę naujienų tiesiai iš kardinolo legato, kuris jiems, tiesą sakant, buvo kryptį rodantis kompasas. Pasiuntinybės vadovas grafas Rozembergas buvo garsiausias iš jų savo kilme (kilęs iš Orsinių giminės), norėčiau tikėti, kad ir dėl politiko talento.

Kiek girdėjau, šis didikas nepasižymi išmintimi, bet jo manieros, kalba, mandagumas – be priekaištų ir visus žavi, o diplomatijoje tai jau šis tas, jei sugebi patikti.

Kad kompensuotų jo genialumo stoką, paskyrė pavaduotoją, talentingą vyrą, kurio istorija tikrai ypatinga.

Jis kilęs iš vienos garsiausių Vengrijos šeimų. Tai Dudicijus Horhonvičius, Kutinos vyskupas Kroatijoje. Tridento susirinkime jis išgarsėjo savo iškalba ir išmintimi. Paskui susidomėjo įvairiomis teologijos srovėmis ir neatsispyrė Bažnyčios reformatorių idėjoms. Atsisakė jam numatytos puikios karjeros, vedė, bet jam pasisekė, kad neprarado Maksimilijono palankumo, kuris, nors ir nepagyrė jo paklydimų, davė darbą pasiuntinybėje, kur galėjo praversti jo talentai. Tai vyras pačiame jėgų žydėjime, turtingos vaizduotės, turi puikią iškalbą, tik gal kiek keis-

(Nukelta į 46 p.)

tokų pažiūrų ir nemėgsta kitaip mąstančių.

Cistersų abatas Siras, jau keletą metų Lenkijoje reziduojantis Austrijos dvaro agentas, metų kiek susendintas ir nelengvo būdo, išmoko būti kantrus ir lėtas diplomatijoje, ir niekas pasaulyje nepakeis jo nusistatymo. Grafas Rozembergas, kaip jam įprasta, švelniai ir mandagiai man dėstė: „Reikia tikėtis, kad ponai lenkai galų gale teiksis nutraukti mūsų tremtį. Mes tikrai negalime skųstis dėl to, kaip su mumis čia elgiamasi, bet reikia sutikti, kad tokia viešnagė mažame mieste, koks yra Sandomiras, nėra pati maloniausia." „Nėra ko abejoti, – pritariamai nedaugžodžiaudamas dėstė Dudicijus, stebeilydamasis erelio akimis, – dėl ko lenkai atidėlioja savo pačių laimę ir diena iš dienos nukeldinėja rinkimus princo, kuris tikrai vertas jų pasitikėjimo. Koks visų tų netvarkingai šaukiamų susirinkimų tikslas, jei ne kurstyti naujus neramumus ir pinti naujas intrigas? Tauta privalo susivienyti ir galų gale nuspręsti savo likimą."

„Reikia laukti, – ramiai prieštaravo abatas Siras, linguodamas galvą, – reikia laukti. Tautos pasirinkimas negali būti skubus, nes nuo jo priklauso daugelio milijonų laimė."

Taigi šitaip trumpai galima nusakyti, kokie tie trys svarbūs veikėjai, turintys Austrijos valdovo pasitikėjimą.

Šuanenas manė, kad siekdamas politinių tikslų privalo perskaityti popierius, kuriuos kardinolas Komandonis mane įpareigojo perduoti pasiuntiniui.

Atrodo, legatas įtikinėja pasiuntinius išnaudoti visas įmanomas galimybes, net papirkinėjimą, kad dauguma lenkų apsispręstų sušaukti seimą netoli Varšuvos. Ten pasiuntiniai turėtų galimybę patys dalyvauti ir įvardyti princus, ketinančius pretenduoti į Lenkijos sostą.

Šuanenas, būdamas išmintingas, taip pat pasidarė oficialių pasiuntinių atsakymų kardinolui ir Vokietijos kunigaikščių dvarams kopijas. Tuose laiškuose jaučiamas pyktis ir nepasitenkinimas bei labai nepalankiai apibūdinami lenkai, jie vadinami *gens barbara et gens inepta*[1]. Mano būdas ir principai, mano auklėjimas verčia mane natūraliai bjaurėtis bet kokia išdavyste, taigi, manau, kad labai didelė išdavystė būtų piktnaudžiauti mums rodomu pasitikėjimu. Bet Šuanenas išsityčiojo iš to, ką jis pavadino mano juokingu mandagumu, ir tvirtino, kad atsidavusio savo šaliai žmogaus tikroji dorybė yra valstybės interesai.

Leidau jam kalbėti ir veikti, kaip jis norėjo. Pirmasis darbas, kurį, remdamasis savo teorija, atliko mums grįžus į Krokuvą, buvo tai, kad jis viską išdėstė didikui Zborovskiui, mūsų mielojo nykštuko draugui, kuriam nuo jo atgabenau rekomendacinius laiškus.

Netrukus buvau pakviestas pas šį didiką į didelę puotą, kur buvo susirinkę įžymūs svarbiausi karalystės veikėjai, garsūs kilme, pareigybėmis ir turtais.

Kujavijos vyskupas, garsėjantis iškalba ir išsilavinimu, Lietuvos didysis kancleris Mikalojus Radvila, įtakingos giminės galva, Krokuvos vyskupas Francišekas Krasinskis, Lietuvos didysis maršalka Chodkevičius, kaštelionas Tenčynskis, didelių nuopelnų turintis jaunuolis, apie kurį galima pasakyti, kad išmintis jame aplenkė metus. Negalėčiau užbaigti, jei sumanyčiau vardinti visus ir girti nesuskaičiuojamus tų didikų nuopelnus, lyg jie norėtų įrodyti man, kad vaišingumas yra didelė dorybė Lenkijoje.

Šioje šventėje turėjau progos stebėti lenkų įpročius. Jų apranga labai skiriasi nuo mūsiškės ir pasižymi rytietiška prabanga. Pavyzdys gali būti nykštuko Krasovskio drabužiai.

Vienas po kito visi atvykstantys didikai šalies papročiu sveikinosi su namų šeimininku. Vieni kitiems žemai nusilenkia, skirtumas tas, kad sveikindamasis su žemesnio rango asmeniu didikas Zborovskis tik apkabindavo ir paplekšnodavo per petį.

Valandą prieš puotą vyresnysis tarnas, lydimas dviejų liokajų, nešančių sidabrinius padėklus su įvairiausiais pyragaičiais ir nedidelėmis paauksuotomis krištolinėmis lėkštelėmis, pilnomis įvairiausių uogienių, apėjo ratu visus susirinkusius siūlydamas įvairiausių antpilų. Mane labiausiai nustebino, kad jis pradėjo nuo savo šeimininko ir visi gėrė iš to paties vieno stikliuko.

Keli lenkų ponai buvo Zborovskio informuoti apie austrų pasiuntinių rašytų laiškų turinį ir mano akivaizdoje piktinosi. Didysis Lietuvos maršalka Chodkevičius, kuris, kaip ir Radvila, karštai palaikė austrų partiją, karštai plūdo pasiuntinius ir vadino juos *nebulones, sycophantae, versipelles*[2].

Jaunasis kaštelionas tik pusbalsiu kartojo juos teisėtai įpykdžiusią frazę: *Gens barbara et gens inepta*.

„Taip, – rėžė kunigaikštis Radvila, – jie teisūs, taip mus vadindami, nes mes nekaip pasirodėme, pasisakydami už dvarą, kuris visais laikais mums pa-

[1] Barbariška ir kvaila tauta (lot.).

[2] Veidmainiai, intrigantai, kenkėjai (lot.).

vydėjo mūsų sėkmės ir galybės.“ „Be abejo, –įsiterpė vaivada Laskis, – tik paklausykite, ką tuo klausimu kalba jų žemesnio rango tarnautojai iš neseniai Austrijos pavergtos Bohemijos. Lenkai kvailiai, sako jie, nes panoro iškeisti savo nepriklausomybę į Austrijos jungą. Mes buvome tokie pat laisvi, kaip jie, o šiandien dejuojame, slegiami mokesčių ir įžeidinėjami.“

Kujavijos vyskupas buvo nuosaikesnis, be to, kalbėjo švelniau ir kilniau. Jis apverkė nelaimes, kurias tarpuvaldis atnešė jo tėvynei. „Niekada, – kalbėjo garbingasis prelatas, – partiškumas, sumišęs su įvairiausiomis tikėjimo intrigomis, taip nepakenkė, nebuvo toks nepaslankus, kaip per šią krizę, priešingai, visi bendrapiliečiai turėtų susivienyti dėl bendro reikalo ir visuotinės šalies gerovės. Kaip būtų buvę gera, jei Prancūzija, kuri, drįstu sakyti, daug kuo panaši į mus, būtų pasekusi kitų valstybių pavyzdžiu ir, mums karštai pageidaujant, pasiūliusi vieną iš savo princų.“

Tų kilnių didikų atvirumas sužadino mano norą paatvirauti. Pamaniau, kad galiu nebijodamas jiems atskleisti tikrąjį savo slaptos misijos motyvą, ir mano prisipažinimas juos labai nudžiugino. „Parašykite į Prancūziją, – siūlė vienas per kitą, – paskubinkite savo dvarą siųsti pasiuntinius ir neabejokite, jog jiems atvykus reikalai tikrai pasikeis.“ „Visada pasikliaukite lietuviais“, – tikino Chodkevičius ir Radvila, nuoširdžiai ir kovingai, kaip būdinga lenkams, ypač tiems, kurie seniai įpratę valdyti ir įsakinėti. Buvo paskelbta apie vakarienę, ir karštos politinės diskusijos liovėsi. Pasirodė ponios. Jos įžengė tuo metu, kai buvo ruošiamasi sėsti prie stalo, tad lenkų ponai pakeitė pokalbio temą, nes nenorėjo prastai pasirodyti prieš tarnus, kalbėdami jiems suprantama kalba. Be to, pučiamųjų obojų, ragų ir fagotų keliamas triukšmas tą akimirką, kai įžengėme į valgomąjį, privertė mus nutilti. Lenkijoje šventės niekada neapsieina be muzikos. Kiekvienas šiek tiek turtingesnis bajoras laiko namuose taip vadinamą *capella*, tai yra orkestrą, kuriame yra dainininkai ir muzikantai, dažniausiai iš jų valdų surinkti ir ponų lėšomis išlavinti baudžiauninkai.

Kadangi esu svetimšalis, mane pasodino greta namų šeimininkės. Ji man pasirodė labai miela, kaip ir kitos ponios. Keletas jų puikiai kalbėjo mūsų kalba. Jos vilkėjo pagal lenkišką madą: ilgomis, brangiais kailiais apvedžiotomis suknelėmis ir buvo užsidėjusios aksomines kepuraites su egretėmis, kurios teikė joms žavumo. Lenkės dažniausiai gražaus sudėjimo ir sąmojingos. Jų protas gyvas, kaip ir prancūzių, jų manieros neskubrios, o grožis traukia akį. Tikros hurijos iš Mahometo rojaus.

Vakarieniaujama devynioliktą valandą, nes laikas čia skaičiuojamas kaip Italijoje. Pasagos formos stalas buvo uždengtas labai plona staltiese. Ant jo padėta šešiasdešimt įrankių komplektų, bet buvo tik po šaukštą. Kiekvienas puotos dalyvis turėjo atsinešti su savimi peilį ir šakutę. Beje, niekur nemačiau tiek daug sidabrinių indų, kiek jų buvo lenkų namuose. Bufetai tiesiog lūžta nuo jų. Pirmas komplektas buvo virta mėsa, paukštiena, tuose kraštuose mėgstama žuvis. Vieni patiekalai su šafranu, kiti su razinomis, migdolais, slyvų sultimis. Antras komplektas buvo įvairiausi kepsniai iš Prancūzijoje nežinomos žvėrienos, pavyzdžiui, briedžio mėsos, bebro uodegos...“

– Ak, liaukitės, vyskupe, prašau jūsų, – nutraukė karalienė, – juk nemanau, kad ko nors teks paragauti.

XIV skyrius

Valanso vyskupas, stabtelėjęs dėl karalienės šūktelėjimo, jau ruošėsi skaityti toliau, bet atskubėjo viena valdovės tarnaičių ir pranešė, kad sunkiai susirgo Navaros karalienė.

– Sunkai susirgo? – pakartojo iš tikrųjų sunerimusi, o ne suvaidinusi Kotryna. – Kas jai?

– Niekas dar negali pasakyti, – atsakė tarnaitė. – Grįždama iš pirklio italo ji taip sunegalavo, kad tučtuojau konsultuoti sukvietė geriausius gydytojus.

– Ar pasirodė ir Ambruazas Parė? – pasiteiravo karalienė.

– Negaliu atsakyti jūsų didenybei.

– Tegul jis nesirodo. Nors ir protestantas, visi žino, kad juo pasitiki karalius ir aš, ir jei Joana d`Albre dar labiau sunegaluos, o tai žino tik Dievas, tokiu kritišku momentu pradės įtarinėti mane. Sakai, kad buvo pas pirklį italą?

– Taip, ponia, pas Rėnė. Ketino nusipirkti pirštines, iškvėpintas apykakles ir dar daug ko Navaros karaliaus vestuvėms.

– Palik mus, d`Ajel, ir liepk pasiteirauti Navaros karalienės, ar ji gali mane priimti.

Susinervinusi Kotryna de Mediči mynė ir mynė po kambarį, vis užmesdama akį į savo kabalistiniais ženklais išmargintą talismaną. Tokį ji buvo nusiuntusi ir kunigaikščiui de Gizui.

(Nukelta į 48 p.)

Atrodė, kad ji visiškai pamiršo Valanso vyskupą ir nykštuką, o tiedu, negavę karalienės leidimo, nedrįso išeiti. Pagaliau ji, gal ką nors raminamo aptikusi talismane, gal suvaldžiusi apnikusį nerimą, prakalbo.

– Taigi, – kreipėsi į Monliuką, – ar Balani savo pasakojimą baigė per patį puotos įkarštį?

– Yra dar keletas ne tokių įdomių detalių apie lenkų papročius ir elgseną.

– Perskaitysime tai vėliau, – pertraukė Kotryna, – svarbiausia jau sužinojome.

– Žinoma, – savo ruožtu įsikišo nykštukas, – esu tikras, kad tinkamai surašyta nelabai patyrusio jaunuolio ataskaita vis dėlto įtikins jūsų didenybę, kad mano įžvalgos buvo teisingos. Taigi, būtina kuo skubiausiai siųsti į Lenkiją pasiuntinius, nebent jūsų didenybė ir Anžu kunigaikštis apsigalvojote.

– Gink Dieve, – šūktelėjo karalienė. – Negaliu laiduoti, kad savo meilėse paskendęs Henrikas bus pakankamai protingas ir nebandys atsisakyti tokio puikaus plano, bet aš apeliuosiu į jo protą. Aš jau nusprendžiau, esu pasirengusi įtikinti karalių. Jus, Monliukai, išsirinkau pasiuntiniu, būtent į jus sudėtos visos mano viltys, pasitikiu jumis, Monliukai, nes esu tikra, kad jūsų sugebėjimai, protas, įžvalgumas, kuriuos ne kartą demonstravote įvairiausiose derybose, yra tvirtas garantas, kad šią svarbią misiją vainikuos sėkmė, jūs sėkmingai užbaigsite tokį svarbų darbą ir pelnysite mano sūnaus bei mano dėkingumą.

– Ponia, – atsakė žemai nusilenkęs Valanso vyskupas, – suvokiu, kad man tai didžiulė garbė. Esu labai dėkingas, bet manau, kad privalau maldauti jūsų didenybės, kad ji pasirinktų valdinį, gabesnį už mane ir galintį geriau atlikti pareigą. Aš senas, jau nebeturiu nei dvasinių, nei fizinių jėgų. Šiandien trokštu vien poilsio ir rasiu jį tik atsisakęs viešumos.

– Net negalvokite apie tai, Monliukai, – suirzo karalienė, – nepažįstu jus galinčio pakeisti žmogaus.

– Atleiskite man, ponia. Jei jūsų didenybė leis, turėsiu garbės nurodyti jai keletą visiškai vertų jos pasitikėjimo žmonių. Gi diu Foras, Pibrako senjoras, Paryžiaus parlamento generalinis advokatas[1], labai nusipelnęs žmogus. Triušonas, Grenoblio parlamento pirmininkas, taip pat labai tinkamas užimti vietą, kurią jūsų didenybės labai nori skirti man. Gerai paieškoję rastume ir daugiau, nes Paryžiuje ir Prancūzijoje tikrai netrūksta įvairiausiose srityse nusipelniusių žmonių.

– Neabejoju, – atsakė karalienė, – bet, kaip jūs sakote, reikia jų ieškoti, pažinti juos, o laikas spaudžia ir brangi kiekviena diena. Patys supratote iš pranešimo. Bijau, kad lenkai galų gale pavargs nuo mūsų delsimo ir, išlieję apmaudą, praradę kantrybę, pasisakys už erchercogą Ernestą.

– O taip tikrai gali nutikti, – įsiterpė nykštukas. – Jūsų didenybė kalbėjote kaip orakulas, ir, jei man bus leista pasakyti savo nuomonę, tai aš pritariu tam, kad monsinjoras Valanso vyskupas kaip pasiuntinys vyktų į Lenkiją. Niekas kitas geriau negu jo ekscelencija netinka užimti šią vietą, nes jis, neminint jau jo sugebėjimų ir nuopelnų, geriau nei kas kitas, pažįsta šalį, į kurią siunčiamas. Beje, ten jis mano tautiečių yra gerai vertinamas.

– Na, mano mielas vyskupe, – tęsė karalienė kiek galėdama meiliau, netgi gundomai, kaip tai sugebėdavo daryti kilus reikalui, – jūs tikrai neįstengsite ilgiau spyriotis mano prašymams. Beje, jei man nepavyktų jūsų palenkti, aš, jei reikės, paprašysiu įsikišti karalių ir Anžu kunigaikštį. Bet manau, kad to neprireiks, ir jūs pats sutiksite, įvertinęs tai, ką jums tuoj pat išdėstysiu. Nekalbėsime apie turtą ar ambicijas, manau, kad jūs patenkintas savo likimu ir dėl to nepuoselėjate didelių pretenzijų. Kalbėsime apie jūsų ramybę ir laimę. Jūs turite priešų, Monliukai, kurie linki jums blogo, – dėstė karalienė, skvarbiu žvilgsniu verdama Monliuką. – Kalbama, kad jūsų tikėjimo pricipai kelia didelių abejonių. Nenoriu gilintis, kiek tokios kalbos pagrįstos, kiek ne, – tęsė karalienė, stebėdama, kaip sutriko vyskupas, – bet, patikėkite manimi, bus daug išmintingiau, jei jūs dabar dingsite smalsuoliams iš akių. Ar galite tai padaryti garbingesniu būdu, nei sutikdamas užimti vietą, kurią skiriu jums iš pagarbos?

– Jūsų įsakymai, ponia, ir monsinjoro Anžu kunigaikščio interesai, – atsakė vyskupas, – yra svarbiausi motyvai, dėl jų turiu apsispręsti paaukoti jiems man likusį gyvenimą, kurį visą skyriau tarnybai savo karaliams. Nemanau, kad mano elgesys suteikė pagrindo neteisingiems įtarinėjimams, pasiekusiems jūsų didenybės ausis, tad mano širdyje tikrai nėra vietos baimei, kuri provokuotų mano veiksmus. Kartoju, man pakanka, kad jūs to pageidaujate.

– Aš niekada nepamiršiu jūsų ištikimybės įrodymo, mielas Monliukai, būkite dėl to tikras, – kalbėjo apsukrioji Kotryna, patenkinta, kad rado silpną vietą ir įveikė Monliuko pasipriešinimą. – O dabar, kadangi sutarėme dėl svarbiausio dalyko, dabar pa-

[1] Valdovo skiriamas pareigūnas.

galvokime, kaip galėtume pagreitinti jūsų išvykimą.

– Puikiai suprantu jūsų nekantravimą, bet tikiuosi, jog jūsų didenybė teiksis skirti man pakankamai laiko pasiruošti tokiai ilgai kelionei ir pasirinkti tinkamus žmones. Tas pasirinkimas gali lemti, kad užduotį įvykdysime lengviau.

– Visiškai pasitikiu jūsų apdairumu, – pritarė karalienė. – Tarp mokytų žmonių paieškokite pačių geriausių oratorių, nes iškalba yra menas, Lenkijoje praktikuojamas labiau nei kur nors kitur. Manau, kad tai vienintelis būdas paveikti laisvų ir išdidžių žmonių nuomonę. Taip pat tikiuosi, kad mano mylimas nykštukas, nors man ir labai sunku su juo skirtis, lydės jus kelionėje, – pridūrė karalienė. Po nuotykio su vaisių pintine ji ėmė nepasitikėti nykštuku, tad panoro juo atsikratyti kaip įkyraus, neprognozuojamo liudininko; karalienė tik apsimetė esanti jam maloni.

– Ponia, – atsiliepė nykštukas, – toks ir mano ketinimas, ir jau ketinau prašyti jūsų didenybės leidimo. Būsiu visiškai atsiskaitęs už dėkingumą, kurį patyriau Prancūzijoje, būsiu įvykdęs savo įsipareigojimus tėvynei tik tada, kai Anžu kunigaikštį išvysiu Lenkijos soste.

Tarusi dar keletą malonių žodelių, karalienė abiem leido eiti.

Išėjus iš Kotrynos de Mediči nykštukas pasiteiravo vyskupo:

– Ar jums nesukėlė nerimo paskutiniai karalienės žodžiai, kai ji patarė jums išvykti iš Paryžiaus saugumo sumetimais?

– Ji įpratusi kalbėti dviprasmiškai.

– Garantuoju, – atsargiai dairydamasis aplink tęsė nykštukas, – čia kažkas rezgama.

– Jūs kaip visada apsėstas politinių vizijų. Kas čia gali būti rezgama? Ir dar tokiu momentu? Juk Navaros karalius veda Prancūzijos karaliaus seserį, ir ta sąjunga kaip niekada anksčiau sutvirtins partijų ryšį. To ir reikia tikėtis.

– O aš jums sakau, – pakartojo šiek tiek įsižeidęs nykštukas, – kad mes vaikštome ant snaudžiančio ugnikalnio, kuris netrukus išsiverš. Bus pralietas kraujas, o aš kalbu tik tai, ką žinau. Admirolo vardas kunigaikščio de Gizo knygelėje pabrauktas raudonai. Randuotasis niekada neatleis už savo tėvo mirtį. Be reikalo teismai išteisino admirolą dėl tos žmogžudystės. Kunigaikščio de Gizo akyse jis liko kaltas, o kunigaikštis, kaip jūs žinote, nėra toks žmogus, kuris pasitenkintų keršydamas kerais, pavyzdžiui, badydamas adatomis vaškinę admirolo figūrėlę.

Kad išsklaidytų vyskupo nepatiklumą, nykštukas atskleidė jam karalienės, de Tavano ir de Reco planus dėl admirolo ir pasisakė ketinantis slapta įspėti admirolą dėl galbūt jo gyvybei gresiančio pavojaus.

– Nieko nesiimkite, – perspėjo Monliukas, vėl užsidarydamas įprastame atsargumo ir egoizmo kiaute, tačiau šiek tiek sutrikęs dėl paskutinių nykštuko žodžių. – Jūs visiškai be reikalo susikompromituosite. Aš patariu jums niekada neprasitarti apie tai, ką pavyko nugirsti. Admirolas visiškai pasitiki tuo, kaip su juo elgiamasi, o netrukus bus sudaryta sąjunga, užtikrinsianti jo paties ir protestantų saugumą. Jis atmes jūsų įžvalgas, taip pat, be abejo, ir visų kitų, kurie, jo nuomone, tokie pat nerimstantys ir įtartini. Beje, ar jūs galite patvirtinti, jog girdėjote, kad grasinama jo gyvybei?

– Negaliu sakyti, kad girdėjau kalbant apie žmogžudystę arba mirtį, bet piktos Gondi kalbos ir Tavano žvilgsniai pranašauja kai ką pražūtingą.

– Negi jūs tikite, kad karalienė motina galėtų įvykdyti nusikaltimą, o svarbiausia tokį, kuris niekam neduos naudos? Ką reiškia vieno žmogaus gyvybė galingai partijai? Tai tik viena hidros galva.

– Aš dėkingas karalienei, – vis dar nebaigė nykštukas, – nes ji apipylė mane malonėmis. Aš nuoširdžiai ginsiu jos interesus, jei jie neprieštaraus mano garbei, bet gerai ją pažįstu. Ta moteris mano, jog politikoje viskas leidžiama. Jei Gizui pavyks ją įtikinti, kad admirolas, protestantų siela, yra pernelyg baisus ir pernelyg pavojingas valstybei valdinys, ji tikrai nemanys, kad nelaimingo senio mirtis būtų nenaudingas nusikaltimas, kaip jūs sakote. Ji manys, kad taip pasielgti būtina dėl jos šeimos saugumo ir visuotinės ramybės.

Kaip tik tuo metu jie pasiekė vyskupo namus. Atsisveikinęs su jo ekscelencija, mūsų nykštukas politikas ramiai patraukė keliu, vedančiu į kvartalą, kuriame buvo apsistojęs.

Grįžęs namo jis panoro perskaityti Balani laišką, į kurį buvo spėjęs, kaip sakoma, vos užmesti akį. Štai kas jame buvo rašoma:

„*Ubi bene, ibi patria*.[1] Tą nuolat kartoju sau, mielas drauge, nuo tada, kai atsidūriau jūsų šalyje, nes aš, šios žemės klajūnas, be tėvų, be draugų, ištremtas dar vaikystėje, atiduotas kitų globai, vargu ar galiu

(Nukelta į 50 p.)

[1] Kur gerai, ten tėvynė (lot.).

įsivaizduoti turįs tėvynę. Prisipažinsiu jums, mano drauge. Nemanau, kad dėl savo ambicijų kada nors būsiu laimingas. Mano širdis sutverta meilei, aš būsiu laimingas tik maloniame gamtos prieglobstyje, kai mano sielą užvaldys ramybė ir dorą skatinančios mintys. Kelionė, vietų ir reginių kaita, neišvengiami susitikimai su vis naujais žmonėmis tikrai neišblaško mano minčių, priešingai, tik dar labiau jas pakursto. Kiek kartų liejau karčias ašaras dėl to, kad esu vienišas, keliaudamas per vaizdingus Vokietijos kraštus, jos gyventojų derlingais paverstus laukus leidžiantis saulei. Kai jos spinduliai apšviesdavo didingą vaizdą, išvysdavau dorus, darbščius žmones, linksmai grįžtančius iš laukų, kalnų, girių, užsimetusius ant pečių darbo įrankius. Žinojau, kad jie grįžta į savo kuklius būstus pas žmonas, seseris, motinas ir kartu pavakarieniaus. Aš pavydėdavau jų paprasto kasdienio gyvenimo, aš nebuvau su niekuo susijęs šiame pasaulyje, į svetimą žemę mane atvedė neaiškios priežastys, tad klausdavau savęs: „Kas aš toks ir iš kur atėjau?“ Vėl ir vėl prisimindavau savo liūdną likimą ir dėl visko kaltindavau tėvus: „Kodėl jie atėmė iš manęs laimę ir ką prarado patys, nepasakę man savo vardų, ir kodėl taip pasielgė? Daug pagarbos, rūpinimosi ir meilės būčiau atidavęs už jų dovanotą man gyvybę, deja, ta dovana šiandien man nelabai miela. Ar jie dar gyvi, ar kada nors juos išvysiu, ar man belieka apraudoti savo gyvenimą ir jų mirtį?“ Tokios mintys nuolat mane kamuoja ir tik sustiprina nusivylimą. Tačiau atvykau į šią vaišingą žemę, pas malonią, neliejančią tulžies tautą, ir kuo labiau pažįstu jos paprastumą ir draugiškumą, tuo labiau ji man patinka. Atsidūręs tarp tų žmonių susimąsčiau apie draugystę, pasijutau beveik laimingas. Kiekvienas lenkas man atrodė galintis būti man tėvas, ir mano širdį pirmą kartą užliejo švelnūs jausmai.

Atsidūriau toli nuo sugedusio galantiško ir palaido dvaro, kur mandagumu tik užlakuojamos ydos, ir radau čia paprastas senųjų amžių dorybes, pamačiau didingumą, bet ne pasipūtimą, dosnumą, bet ne prabangą, drąsą, bet ne žiaurumą, niekur kitur neregėjau tokio jausmų širdingumo, papročių meilumo. Doros įrodymų nereikia toli ieškoti. Kai kurie jūsų tėvynainiai man pasirodė panašūs į mano mėgstamus Graikijos ir Romos didvyrius. Nesakysiu, kad nemačiau vienos kitos dėmelės, bet jos tokios neryškios. Lenkams galima, pavyzdžiui, prikišti maištingą ir triukšmingą būdą, bet tai susiję su karšta ir sunkiai suvaldoma meile laisvei. Jie taip elgiasi ne todėl, kad sielos gelmėse būtų egoistai, ir ne dėl asmeninio suinteresuotumo, ne, jie tai daro dėl savo tėvynės interesų. Tėvynė jiems ir paskata, ir varomoji jėga.

Ką būtų galima prikišti tiems savarankiškiems žmonėms? Ar dėl to jie sukyla prieš savo valdovus, ar bando engti savo kaimynus, griebtis neteisingų užkariavimų? Taigi, manęs niekas neprašė, bet aš, mielas drauge, giriu lenkus.

Jūs, be abejo, perskaitysite mano įžvalgas Valanso vyskupui ir, be abejo, įvertinsite, kad jos prastai parašytos. Bet kitaip būti negalėjo. Mintis, kad mano pasakojimą skaitys ir vertins rimti ir griežti kritikai, mane savotiškai neramino ir, natūralu, kėlė baimę. Jums taip pat nepatiks mano pastabos apie lenkus. Jos nerišlios ir neišsamios. Bet, garbės žodis, privalėjau išgirti jūsų tautos nuoširdumą ir ištikimybę, juk negaliu taip įvertinti mūsų valdovų dvaro, kuriame klesti slapukavimas ir apgavystės, o valdovės šūkis yra *Dividere pro regnare*[1] . Galiu būti apkaltintas, kad išjuokiu Prancūzijos valdžią ir giriu lenkus už savo valstybės lėšas. Bet jau anksčiau minėjau, kad pernelyg ilgai buvau auklėjamas vienatvėje, todėl man sunku ištverti akinantį teatro, koks yra pasaulis ir dvaras, spindesį.

Pakalbėjau apie lenkus. O moterys, ką galėčiau pasakyti apie jas? Ar galiu kalbėti apie gražiausią žmonių visuomenės dalį, jei mano širdis niekada nesuvirpėjo dėl nė vienos iš jų? Galiu teigti, kad lenkės man pasirodė labai patrauklios. Gal nelabai norėsite patikėti, bet nė viena jų manęs nesugundė.

Kai susižavėdavau kuria nors, mano širdyje kildavo maloni viltis nepažinto jausmo, tokio, kokį jį įsivaizduoju, tyro, dangiško, amžino, žadinančio mintis apie rojų žemėje. Bet visada, kai nepajėgdavau ištrinti iš savo atminties to portreto, jis vėl imdavo skverbtis į mano vaizduotę, aš, pagalvojęs, kad tai ne ji, atitraukdavau. Ne, jaučiu, vadinkite mane kvailiu, maniaku, fantazuotoju, niekada mano širdis, kol nesutiks idealo, nepatirs džiaugsmo. Esu laimingas, kad jai pakanka draugiškumo įrodymų, nes tada, kol viešiu Lenkijoje, galiu drąsiai teigti: *Ubi bene ibi patria*.“

– Taip, garbės žodis, – pyktelėjo nykštukas, numetęs laišką ant stalo, – jis išprotėjo, būtina jį laikyti surištą. Po velnių, nieko nesuprantu iš to metafizinio minčių kratinio, nebent tik tuos keletą gana teisingų pastebėjimų apie mus, lenkus.

[1] Skaldyk, jei nori valdyti (lot.).

Vienatvė turbūt visiškai sujaukė jam protą. Jam tiesiog šypsosi neįtikėtina sėkmė ir jis gali susikurti sau puikią ateitį, bet vargšas berniukas niekada nieko nepasieks, jei tik dūsaus ir skųsis. Jei būtų įsimylėjęs, tai bent žinotume tos kvailystės priežastį. Bet jis toks nėra, arba įsimylėjęs chimerą. Ach, jis pernelyg kvailas, tikrai galima prarasti kantrybę, kai supranti, kad protingas, talentingas jaunuolis susigadina gyvenimą, kuris galėtų būti ir laimingas, ir puikus.

Jaunystėje besivaikęs tuščių dalykų, vėliau paniręs į politines spekuliacijas, nykštukas iš tiesų negalėjo susigaudyti jautrios, aistringos širdies romantiškose svajose, nes pats realiame gyvenime vertino tik turtą ir ambicijas.

Balani kėlė jo susidomėjimą ir nykštukas pajuto jam tikrą draugystę, gal ne be pagrindo bijojo, kad dėl keistokų pažiūrų ir perdėtų skundų jaunuolis iš tiesų taps nelaimingas. Ar mūsų džiaugsmai ir vargai nebūna perdėti dėl pernelyg lakios vaizduotės?

XV skyrius

Ieškodamas kelionės draugų, arba tiksliau – apsukrių pagalbininkų diplomatinėje veikloje, Valanso vyskupas ėmė veikti.

Jam labai išgyrė tokio La Ramė, universiteto profesoriaus, nuopelnus ir išmintį. Kadangi nuo jo nenuslėpė, kad tas vyras yra kiek keistokas ir paniuręs dėl persekiojimų, kurių sulaukė pakeitęs tikėjimą, vyskupas nusprendė pats pasiūlyti jam imtis šio darbo, tikėdamasis, jog šitaip pagerbtas jis bus sukalbamesnis.

Susieškojęs nurodytą butą, tai yra, užlipęs į penktą aukštą vedamas nevalyvos tarnaitės, kurios išvaizda nekėlė pasitikėjimo jos šeimininku, Valanso vyskupas buvo įleistas į keistoką, labai tamsią lindynę. Nors ji buvo į gatvės pusę, bet apšvietė ją tik nedidelis pastogės langelis, kurį tą akimirką buvo užstojęs didelis bjaurus katinas apvaliomis blizgančiomis akimis.

Nemalonus senos odos ir pergamento kvapas iš karto tvoskė į jautrią Monliuko nosį, įpratusią prie pačių švelniausių kvepalų.

Tarp krūvos ant grindų bet kaip išmėtytų knygų juodame odiniame fotelyje, nusitrynusiame beveik iki raudonumo, prie popieriais nukloto stalo sėdėjo Pjeras La Ramė. Išvydęs į savo kambariūkštį užėjus tokį įžymų žmogų, koks buvo Valanso vyskupas, jis nusiėmė nuo didelės smailios nosies žalius akinius ir nustebęs padėjo ant stalo.

Nemažiau nustebo ir Monliukas, išvydęs prieš save kažką panašaus į vaiduoklį. La Ramė buvo gerokai aukštesnio nei įprastas ūgio ir nedideliame kambarėlyje atrodė milžiniškas. Be to, jis buvo neįtikėtinai liesas, tikras skeletas, apvilktas žalios saržos chalatu. Jo veidas buvo kampuotas kaip ir jis pats, ypač burna. Kalbant plačiai prasivėrusi ji kėlė baimę, nes buvo bedantė ir panėšėjo į griuvėsių krūvą. Pagaliau iš tos burnos pasigirdo lyg iš po žemių sklindantis balsas:

– Kuo galiu pasitarnauti?

Vyskupas pasakė savo vardą ir kas esąs. Pjeras La Ramė pavadino jį ponu, pakvietė sėstis ant taburetės, o pats vėl susmuko fotelyje.

Kosėdamas ir vis kilnodamas prie nosies nosinaitę vyskupas pradėjo jam aiškinti, ko atėjęs, savo kalbą vis paįvairindamas daugybe komplimentų apie minimo pono La Ramė mokytumą, puikią reputaciją ir iškalbą.

La Ramė klausėsi labai ramiai. Kai vyskupas baigė kalbėti, prabilo pats.

– Tai jūs manote, pone, – tarė sardoniškai išsiviepęs iki ausų, iškėlęs ilgas liesas rankas, panašias į spragilus, – tai jūs manote, kad mano talentai, iškalba, dėl kurių jūs susidarėte kuo puikiausią nuomonę, ir, svarbiausia, mano asmenybė, padarys lenkams didelį įspūdį?

Monliukas pažėrė kelias banalias mandagumo frazes.

– Ką gi, pone, sužavėtas noriu jums pareikšti, kad jei reikėtų nors žingsnelį žengti tam, kad sudalyvaučiau jūsų Anžu kunigaikščio rinkimuose, jūs regėtumėte mane lyg įkaltą šiame fotelyje, taip, kaip dabar. Ką, aš kaip pasiuntinybės sekretorius, svarbus asmuo,– tęsė vis labiau karščiuodamasis, – turiu džiovinti savo senas smegenis, kankinti savo protą, sekti lotyniškai pasakas tiems kvailiams, tiems bepročiams, kurie nori patikėti savo laimę nieko nevertam princui– Anžu kunigaikščiui, mano tikėjimo priešui, protestantų priešui? Nesitikėkite to iš manęs, pone.

– Matau, – dar bandė įtikinti vyskupas, – kokia jūsų turtinė padėtis, tikiuosi, jog galima ją gerokai pagerinti, jūs galite palengvinti savo dalią, kad ji būtų vertesnė jūsų talentų, tad gal tai paskatins jus priimti mano pasiūlymą ir užimti pareigas.

(Tęsinys kitame numeryje)

KAUNO tarpukario modernizmo architektūra – UNESCO Pasaulio paveldo sąraše

Parengė Donatas TYTUVA

2023 m. rugsėjo 18 d. Saudo Arabijos sostinėje Rijade UNESCO Pasaulio paveldo komiteto sesijos metu į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašyta Kauno modernizmo architektūra. Tai buvo laukta, bet ir netikėta. Prieš priimant sprendimą komisijos nariai pateikė ekspertų rekomendacijas, kurias Lietuva per pusantrų metų privalės įgyvendinti.

Pritarus Kauno nominacijos įrašymui į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, UNESCO Pasaulio paveldo komitetas pažymėjo, kad „*Kauno modernizmas yra didelis vertybinis atradimas Rytų ir Centrinės Europos paveldo kontekstuose. Nominacijoje yra atskleidžiamas ir pademonstruotas Kauno modernizmo išskirtinumas, pristatytas konceptualus optimizmo architektūros naratyvas. Jo indėlis į visuotinę modernizmo istoriją yra neabejotinas. Kauno modernizmas padeda suvokti modernizmo koncepciją platesniame lauke – jo socialinę, kultūrinę, ekonominę prigimtį, sandarą ir organizaciją. Neabejojame, kad Kauno modernizmas turi išskirtinę visuotinę vertę ir nusipelno būti UNESCO pasaulio paveldo sąraše*“.

Gavus šią žinią iš Rijado, Lietuvos kultūros ministras Simonas Kairys pažymėjo, kad „*tai yra istorinis momentas, ypač turint omenyje, kad Kauno modernizmas yra gana naujas paveldas ir ypač įvertinant, kaip istoriškai, politiškai mums svarbus tas periodas, kuomet gimė ir vystėsi mūsų modernusis valstybingumas*“.

Tą dieną kartu su keliais kitais objektais į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytas ir unikalus mūsų kaimynės Latvijos miestas Kuldyga.

Kaune modernizmo architektūra formavosi 1918–1940 metais. Lenkijos kariuomenei okupavus Vilnių ir rytinę Lietuvos dalį, Kaunas tapo laikinąja Lietuvos sostine, svarbiausiu šalies politiniu, ekonominiu, kultūriniu ir švietimo centru. Tarpukariu čia dirbo daug iškilių architektų, inžinierių.

Arno Funko, Broniaus Elsbergo ir Adolfo Lukošaičio suprojektuoti Taupomųjų kasų rūmai Kaune (1939), dabar Kauno miesto savivaldybės rūmai. Nuotrauka iš: https://lietuvai.lt/wiki/Arnas_Funkas

Jie projektavo ir statė administracinius bei ūkinius pastatus, švietimo ir kultūros įstaigas, gyvenamuosius namus, vykstant satyboms dažnai vykdė ir techninės priežiūros darbus. Daugelis ano laikotarpio statinių išsiskyria savo modernia architektūra. Dalis jų priskiriami modernizmo architektūros statiniams, puošia miestą ir suteikia jam savitumo iki šiol.

2015 m. keturiasdešimt keturi Kauno tarpukario modernizmo architektūros objektai buvo įtraukti į Europos paveldo objektų sąrašą. 2017 m. Kaunui suteiktas UNESCO dizaino miesto vardas, na o 2023-aisiais, kaip jau minėta, Kauno modernizmo architektūra įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Jame yra dar ir keturi kiti mūsų šalies objektai: Vilniaus istorinis centras, Kuršių nerija, Kernavės archeologinė vietovė ir Struvės geodezinis lankas.

Tarpukariu Kaune dirbo, nemažai pastatų, priskiriamų modernizmo architektūrai, suprojektavo, pastatė iš Žemaitijos kilę inžinieriai, architektai. Žymiausi iš jų – Bronius (Bronys) Elsbergas, Antanas Jokimas, Algirdas Šalkauskis. Apie juos skaitykite straipsnyje „Kauno tarpukario architektai žemaičiai“ (p. 53–55).

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Kauno tarpukario architektūra įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą“, lrt.lt: https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2079277/kauno-tarpukario-architektura-irasyta-i-unesco-pasaulio-paveldo-sarasa.

KAUNO tarpukario architektai žemaičiai

Parengė Donatas TYTUVA

Bronius (Bronys) Elsbergas

Bronius (Bronys) Elsbergas (1901–1998) – architektas. Gimė 1901 m. rugpjūčio 20 d. Raseinių rajono Pasandravio kaime (buvusio Šiluvos valsčiaus teritorija). 1924 m. baigęs Šiaulių gimnaziją pradėjo studijuoti Lietuvos universiteto Technikos fakultete. 1825 m. studijas tęsė Tulūzos universitete (Prancūzija), o nuo 1927 m. – Briuselio (Belgija) universiteto Dailės ir amatų mokykloje, kurią aukso medaliu baigė 1931 metais. Po studijų sugrįžo į Lietuvą ir čia 1932–1935 m. dirbo bendrovės „Pienocentras“ Technikos skyriuje. Čia jis rengė projektus standartinėms pieninėms (iš viso suprojektavo apie 50 mūrinių ir tiek pat medinių pieninių), suprojektavo didelius „Pienocentro“ šaldytuvus, kurie buvo pastatyti netoli Kauno Žaliojo tilto.

1935–1941m. dirbo Lietuvos kariuomenės Ginklavimosi valdyboje. Tuo laikotarpiu suprojektavo modernias dideles artilerijos dirbtuves Linkaičiuose (dab. Radviliškio rajonas).

1941–1944 m. buvo Kauno miesto savivaldybės Statybos skyriaus inžinierius, turėjo savo projektavimo biurą. Gyvendamas Kaune vienas ir kartu su kitais suprojektavo apie 120 įvairių pastatų, iškilusių Kaune ir Lietuvos periferijoje, tarp jų ir bendrovės „Maistas“ administracinį pastatą, sandėlius Klaipėdoje, šešių aukštų Valstybės taupomųjų kasų rūmus Kaune (1939 m., kartu su architektais Arnu Funku ir Adolfu Lukošaičiu), kuriame dabar veikia Kauno miesto savivaldybės administracijos pastatas. Vienas iš jo projektuotų gyvenamųjų namų stovi Jauno Maironio gatvėje (namo Nr. 36). Jis buvo suprojektuotas pagal iš Šiaulių apskrities kilusio advokato, visuomenės veikėjo BenediktoGrėbliūno-Grėbliausko užsakymą. Tai asimetriško fasado keturių aukštų namas su šlaitiniu stogu. Priekinio fasado pirmajame aukšte prasidedantis erkeris iškeltas iki pat stogo karnizo. Balkonų kampai užapvalinti. Pastatą puošia tarp balkonų ir pagrindinio fasado langų kiekviename aukšte esančios trys vertikalios juostos. Dešinėje pastato ašyje – nedideli balkonai su betoninėmis juostomis ir baliustrados su apskrito metalo elementais. Galiniame pastato fasade – įvairių dydžių balkonai su horizontaliomis juostomis iš gipso. Modernizmo architektūros bruožų turi ir daugelis kitų jo projektuotų gyvenamųjų pastatų, tarp jų ir Škėmos 5 aukštų, Tercijono ir Sliesoraičio 4 aukštų namai Kaune. Čia ant B.Elzbergo suprojektuotų pastatų yra pritvirtintos lentelės, kuriose pateikiama informacija, kas yra šių statinių architektas.

B. Elsbergo 1930 m. suprojektuotas gyvenamasis namas Kaune, Putvinskio g. 60. Fotografas Tomas Lopata

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje B. Elzbergas pasitraukė į Vakarus, įsikūrė Paryžiuje ir čia 1945–1949 m. dirbo architektu. 1949-aisiais jis atvyko į JAV. Dirbo Naujojo Džersio valstijos Kelių departamente. Čia jis projektavo tiltus.

B. Elsbergas mirė 1998 m. kovo 27 d. JAV Naujojo Džersio valstijos Brigantino mieste.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Bronys Elsbergas“, *Lietuvių enciklopedija,* Bostonas, 1955, t. 5, p. 488–489.

2. Jolita Kančienė, „Bronius Elsbergas“, *Vi-*

(Nukelta į 54 p.)

Jono Jablonskio gimnazijos (buvusios pradžios mokyklos) pastatas Kaune. 1930–1931 m. Projekto autorius Antanas Jokimas. Nuotrauka iš: https://jablonskis.kaunas.lm.lt/

Kauno Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia (A. Juozapavičiaus pr. 60). 1938 m. Jos projektą parengė Algirdas Šalkauskis, Adolfas Netyksa, Pranas Markūnas. Nuotrauka iš: www.pinterest.com

suotinė lietuvių enciklopedija: https://www.vle.lt/straipsnis/bronius-elsbergas/.

3. „The House of Lawyer B. Grebliunas-Grebliauskas“, *Architectuul.com*: https://architectuul.com/architecture/the-house-of-lawyer-b-grebliunas-grebliauskas.

Antanas Jokimas

Antanas Jokimas (1894–1964) – inžinierius, architektas, pedagogas. Gimė 1894 m. rugsėjo 1 d. Jurbarko valsčiaus Juodaičių kaime. 1921 m. Sankt Peterburge baigė Civilinių inžinierių institutą. 1922–1940 m. dirbo Kauno miesto savivaldybės Statybos skyriuje, 1923–1957 m. dirbo dėstytoju Kauno Aukštesniojoje technikos mokykloje (nuo 1945 m. – Kauno politechnikumas).

Jo projektuoti pastatai turi dekoratyvių formų: vieni – retrospektyvizmo, kiti – modernizmo bruožų.

Tarp žymiausių A. Jokimo darbų – kartu su danų architektu M. Frandsenu parengta, 1923 m. liepos 5 d. patvirtinta Kauno plėtros projektinė schema.

A. Jokimas dažnai pastatus projektuodavo, jų techninę darbų priežiūrą vykdydavo kartu su kitais architektais, inžinieriais. 1929 m. jis kartu su architektu F. Vizbaru suprojektavo Vinco Kudirkos mokyklą Kauno Trakų gatvėje. Kaune pagal E. A. Fryko 1930 m. projektą (konstruktorius P. Markūnas, statybos rangovai broliai D. ir G. Ilgovskiai) iškilo Ugniagesių rūmai (Kanto g. 1), kurių statybos techninę darbų priežiūrą vykdė inžinierius A. Jokimas ir architektas J. Peras. A. Jokimas dirbo ir statant žydų mokyklą (dabar Juozo Naujalio muzikos gimnazija) Karaliaus Mindaugo prospekte (1931 m.), J. Jablonskio mokyklą (dabar gimnazija) Aušros gatvėje (1931–1932), SSRS pasiuntinybės pastatą (dabar gyvenamasis namas, Laisvės alėja 6, 1937 m.).

A. Jokimas mirė 1964 m. lapkričio 17 d. Kaune.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Jolita Kančienė, „Antanas Jokimas“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: https://www.vle.lt/straipsnis/antanas-jokimas/.

2. „Antanas Jokimas“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija:* https://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Jokimas

Algirdas Šalkauskis

Algirdas Šalkauskis (1903–1979) – inžinierius, architektas, iš Joniškio kilusio gydytojo Julijono Šalkauskio (1849–1933) sūnus.

Gimė 1903 m. spalio 7 d. Šiauliuose. 1921 m. baigė Šiaulių gimnaziją. Vėliau studijavo architektūrą Vokietijos Drezdeno miesto Saksonijos aukštojoje technikos mokykloje (ją baigė 1927 m.). Grįžęs į Lietuvą dirbo Lietuvos geležinkelių valdyboje,

Karo butų valdyboje, iki 1940 m. – Vidaus reikalų ministerijos Statybos ir sauskelių valdyboje, Komunalinio ūkio komisariato Statybos skyriuje, o vokiečių okupacijos metais – Statybos valdyboje.

1938 m. parengė Kauno Šančių Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios projektą. Jis yra ir Kauno Vaikų lopšelio klinikos, Karo ligoninės virtuvės, skalbyklos, administracinio pastato, Kalvarijos psichiatrinės ligoninės pastato, iškilusio virš buvusių kareivinių griuvėsių, Pajuostės kareivinių projektų autorius. A. Šalkauskis projektavo 1939 m. Lietuvos paviljono Pasaulinėje parodoje Niujorke įrangą. Gyvendamas Lietuvoje vienas ir kartu su kitais kolegomis parengė Šventosios uosto projektą, septyniolikos Lietuvos miestų ir miestelių, tarp jų Birštono, Kulautuvos ir kt. planus.

Kaune jis yra suprojektavęs ir privačių namų: 1929 m. kartu su Vladu Švipu parengė Vladimiro Šilkarskio namo Perkūno alėjoje, 1933 m. – Kazimiero Jokanto namo E. Ožeškienės gatvėje Nr. 20 (buv. Nr. 16) projektą.

1944 m. artėjant frontui pasitraukė iš Lietuvos. 1948 m. įsikūrė Kanadoje. Ontario provincijoje dirbo elektrinių įstaigoje brėžinių kontrolieriumi.

A. Šalkauskis mirė 1979 m. liepos 3 d. Toronte (Kanada).

Plačiausiai žinomas 1932 m. suprojektuotas Kauno tarpukario modernizmo pastatas – Kauno Kristaus prisikėlimo bazilika (Prisikėlimo bažnyčia, Žemaičių g. 31). Architektas Karolis Reisonas

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Algirdas Šalkauskis“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Algirdas_%C5%A0alkauskis.

Viename žymiausių Kauno tarpukario modernizo pastatų (1929–1936 m.) dabar veikia Vytauto Didžiojo karo muziejus ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus (adresas: K. Donelaičio g. 64 / V. Putvinskio g. 55). Projekto autoriai: Vladimiras Dubeneckis, Karolis Reisonas, Kazimieras Kriščiukaitis. D. Mukienės nuotrauka

Rugsėjo 24-osios koncertas Plungės Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje sutraukė gausų būrį muzikos mylėtojų. L. Liūnienės nuotrauka

(Atkelta iš 3 p.)

likdami į repertuarą įtrauktus Lietuvos kompozitorių Algirdo Martinaičio, Anatolijaus Šenderovo, Ramintos Šerkšnytės, Vyrauto Barkausko, Fausto Latėno kūrinius. Solo kūrinius atliko Rasa Vosiliūtė (smuikas), Kristina Morozova (smuikas), Barbora Domarkaitė (smuikas), Dovilė Juozapaitienė (altas). Dirigavo Modestas Pitrėnas.

Rugsėjo 2-ąją Žirgyno koncertų salėje muzikos gerbėjų laukė Klaipėdos kamerinis orkestras. Jo meno vadovas – violončelininkas Mindaugas Bačkus, pasižymintis ambicingomis, įsimenančiomis programomis. Šį kartą orkestras melomanus nudžiugino ne tik pasirinktu įvairių šalių ir laikotarpių kompozitorių kūrybos repertuaru, bet ir išskirtiniu Ukrainos nacionalinės operos solistės Kseniyja Bakhritdinova debiutiniu pasirodymu. Ši dainininkė iš Kyjivo į Lietuvą atvyko vejama karo audros. Klausantis jos atliekamų dainų kiekvienas tą deną pajautė atsiveriančią kraujuojančią karo iškankintos Ukrainos širdies žaizdą.

Festivalio programą rugsėjo 3-čiąją (šiemet jau tryliktąjį kartą) praturtino žirgų konkūro varžybos Tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio taurei laimėti. Dėl svetingo plungiškių priėmimo ir dosnaus prizinio fondo tokios varžybos Lietuvos raitelių yra itin vertinamos. Šiųmečio konkūro taurių steigėjai: Lietuvos Respublikos Seimo narys Jurgis Razma, Plungės rajono savivaldybės meras Audrius Klišonis, Plungiškių draugija, Lietuvos Respublikos Ūkininkų sąjungos Plungės skyrius.

Konkūro metu žiūrovus džiugino meistriški raitelių pasirodymai, besivaržančiųjų azartas, šventinė atmosfera. Žirgyno įsteigimo šimtmečio proga žemaitukai savo jėgas išbandė naujai parengtoje rungtyje.

Rugsėjo 9-ąją publiką nudžiugino premjera –

Groja Žemaitijos krašto muzikos ir meno mokyklų jungtinis stygininkų orkestras (dirigentas T. Ambrozaitis). Plungė, 2023 m. rugsėjo 16 d.

Rugsėjo 24 d. Plungės Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje vykusio XVIII Tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio baigiamojo renginio akimirkos. Bažnyčioje koncertavo Lietuvos kamerinis orkestras (vadovas S. Krylov), Valstybinis choras „Vilnius“ (vadovas A. Dambrauskas) ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos prof. V. Prudnikovo dainavimo klasės studentai E. Liškauskaitė, E. Bukytė, G. Gečas, A. Miniotas. Dirigavo J. Domarkas. S. Narkaus nuotraukos

festivalio scenoje pirmą kartą koncertavo Lietuvos simfoninis pučiamųjų orkestras, kurio augimui, kūrybinei sėkmei didelę įtaką daro kompozitoriaus ir šio kolektyvo vadovo Antano Kučinsko profesionalus gebėjimas klasikinę muziką pristatyti šiuolaikiškai, įtaigiai, nebijant į scenos erdvę įvesti papildomų vizualizacijų, meno raiškų. Festivalio žiūrovams nuostabą kėlė drąsus, pilnas fantazijos siuitos „Planetos“ išpildymas. Naujumo, kitoniškumo kūrinio atlikimui suteikė menininko Džiugo Katino parengta ir išpildyta vaizdo projekcija, kurią papildomai suaktyvino šviesų dailininko Rimanto Petrausko sukurtas erdvinis šviesų spektaklis. Vesti per muzikines G. Hoist „Planetas“ batuta buvo patikėta jaunosios kartos dirigentui Karoliui Variakojui.

Festivalio unikalumas – tai tradicija tapęs Žemaitijos krašto muzikos ir meno mokyklų jungtinis stygininkų orkestro koncertas, kurio metu atiduodama pagarba tapytojui ir lietuvių profesionaliosios muzikos pradininkui Mikalojui Konstantinui Čiurlioniui (1875–1911).

M. K. Čiurlionis – vienas ryškiausių ir žymiausių lietuvių kūrėjų, kurio gyvenimo ir kūrybos kelias jį atvedė į Plungę ir šiam miestui suteikė reprezentuojančios kultūros istorijos statusą.

Tradicijos saugomos ir tęsiamos. Kaip ir kasmet, kai M. Oginskio parkas tyliai „matuojasi“ spalvingą rudens rūbą, plungiškiai ir miesto svečiai rugsėjo 16 d. festivalio sumanytojų buvo pakviesti švęsti lietuvių kompozitoriaus M. K. Čiurlionio gimtadienį. Šiais metais ta proga apie šimtas styginiais instrumentais grojančių jaunųjų muzikantų į Plungę atvyko iš Klaipėdos Eduardo Balsio menų gimnazijos, Klaipėdos Jeronimo Kačinsko, Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio, Palangos Stasio Vainiūno, Šilutės, Gargždų, Akmenės rajono, Telšių, Kretingos, Plungės Mykolo Oginskio muzikos ir meno mokyklų. Jų jungtinį orkestrą M. K. Čiurlionio atminties keliais subtiliai, įtaigiai vedė dirigentas Tomas Ambrozaitis.

Rugsėjo 24-ąją vyko festivalio baigiamasis koncertas – ryškiausias akordas jubiliejų pynėje. Jo programa buvo dedikuota Plungės Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios 90-čiui. Koncertas vyko šioje bažnyčioje. Skambėjo Lietuvos kamerinio orkestro (vadovas Sergej Krylov), Valstybinio choro „Vilnius“ (vadovas Artūras Dambrauskas) ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos prof. Vladimiro Prudnikovo dainavimo klasės studentų Elzės Liškauskaitės (sopranas), Emilijos Bukytės (mecosopranas), Giedriaus Gečio (tenoras), Alfredo Minioto (bosas) atliekami kūriniai. Dirigavo Lietuvos kultūros ir meno premijos laureatas, Plungės garbės pilietis, festivalio meno vadovas Juozas Domarkas. Šis koncertas – tai išskirtinė pagarba buvusiems liturginės muzikos atlikėjams, kūrėjams bei šių tradicijų tęsėjams. Tai padėka bažnyčios statytojams, dvasininkams, kurie puoselėjo ir puoselėja šią šventovę, parapijiečiams, kurie ieško ir randa maldas, giesmes ir užtarimą šiuose Dievo namuose.

Visų XVIII tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio koncertų vedėjas buvo muzikologas Viktoras Gerulaitis.

Festivalis baigėsi, bet... viltinga nata, nuskambėjusia su humoru iš Viktoro Gerulaičio lūpų, jog tikrai sulauksime ir dvidešimt ketvirtojo, ir du šimtai ketvirtojo festivalio...

Žemaitijos sostinėje atidaryta TELŠIŲ žydų atminties ekspozicija

Šių metų rugsėjo 22 d. Telšiuose skambėjo varpas, kviečiantis į atmintį, į pagarbą, į sugrąžintą stebuklą – į iš griuvėsių krūvos atgimusią istorinę aukštąją rabinų mokyklą – Telšių ješivą. Tą dieną čia buvo atverta dar viena muziejinė erdvė – Žemaičių muziejaus „Alka“ padalinys Telšių ješiva, atidaryta Telšių žydų atminties ekspozicija, kurioje nuo šiol saugomas ir aktualizuojamas žydų kultūros paveldas. Tą pačią dieną ant Telšių ješivos pastato fasado atidengtas paminklas žydų gelbėtojams – Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklas tiems, kurie gelbėjo žydus, dalijosi su jais paskutiniu duonos kąsniu ir karšta sriuba, o svarbiausia – mylėjo Žmogų.

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklo atidengimo akimirkos

Pasaulio tautų teisuoliais atminimo ženklas Telšiuose

Antrojo pasaulinio karo metais pasaulyje, kuriame vyravo moralinis nuosmukis, dalis žmonių tiesiog stebėjo, kaip buvo žudomi jų kaimynai žydai, kiti bendradarbiavo su nusikaltėliais ar prisidėjo prie žydų naikinimo, tačiau buvo ir tokių, kurie parodė drąsą ir aukščiau už viską iškėlė žmogiškumą. Jie šiandien vadinami Pasaulio tautų teisuoliais.

Siekdami prisiminti ir pagerbti Žemaitijos gyventojus, gelbėjusius žydus nacių okupacijos metais, Telšių rajono savivaldybė kartu su Žemaičių muziejumi „Alka“ ir Vilniaus dailės akademijos Telšių fakultetu 2021 m. inicijavo Žydų gelbėtojų atminimui skirtą Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklo sukūrimą. To darbo ėmėsi skulptorius, Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto docentas Mindaugas Šimkevičius.

Iškilmių metu jis pasakė: „Atminimo ženklą kūriau lyg savotišką pasakojimą. Tai nėra lyg statiškas akcentas, kurį galėtų skaityti iš vieno taško. Kūrinys išsidėstęs per visą fasadą. Pačią kompoziciją padiktavo pastatas, kur galima matyti vertikaliąją ir horizontaliąją ašis. Horizontaliojoje dalyje atsiranda bronzinės plaketės ir dedikacijos bei tekstas iš Babilono Talmudo, kuris „perrašytas“ šešiose akmens plokštėse žydų gelbėtojams: „Išgelbėjęs vieną gyvybę, išgelbėja visą pasaulį“. Vertikaliąją kūrinio dalį sudaro du meniniai objektai: bronzinis reljefas atvaizduoja kairiąją palto pusę su atlapu ir šešiakampe žvaigždės formos kiauryme širdies plote. Kiek aukščiau – „baltojoje“ trikampėje fasado dalyje matoma iš mažų akmenėlių sulipdyta „Dovydo žvaigždė“ – ano meto vilties, atgimimo bei

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklo atidengimo akimirkos, renginių organizatoriai, svečiai, skulptorius M. Šimkevičius (apačioje kairėje)

prisikėlimo ženklas. O taip pat ir neišgyvenusiųjų šviesaus atminimo ženklai – maži spalvoti akmenėliai, susilieję į bendrą žydų tautos kančios, vilties bei atgimimo/prisikėlimo istoriją“.

Prisidėjo rėmėjai

Prieš Atminimo ženklo atidengimo ceremoniją kalbėdamas Telšių rajono savivaldybės meras Tomas Katkus trumpai apžvelgė Telšių ješivos istoriją, pristatė skulptoriaus M. Šimkevičiaus kūrinį ir akcentavo dar vieno meno ženklo Žemaitijos sostinėje atsiradimo svarbą. Iškilmių metu meras Žemaičių muziejui „Alka“ perdavė išskirtinės vertės dovaną – jadą (tai Toros rodyklė, kuria, skaitant Toros tekstą, vedžiojamos eilutės).

Tam, kad šio Atminimo ženklo sukūrimo idėja Telšiuose būtų realizuota, finansinę paramą skyrė Telšių rajono savivaldybė, akcinė bendrovė „Telteksa“, Lietuvos teisininkų draugija, privatūs rėmėjai Miša Jakobas, Rafael Michael, Bela Segal, Larisa Lempertienė ir Romena Kazlauskė.

Telšių ješivos ekspozicija

„Telšių ješiva nėra tik ekspozicija kaip statiškas objektas. Tai yra gyvas istorijos paminklas. Žydiškoji kultūra yra labai svarbi Telšių miesto dalis ir tai, kaip mes šiandien gyvename, yra suformuota iš to laikotarpio, kai Telšiuose gyveno didelis procen-

(Nukelta į 60 p.)

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklo atidengimo akimirkos, renginių organizatoriai, vedėjai, svečiai. Viršuje iš kairės: Eva Stonkevičienė, Linas Ulkštinas, Tomas Katkus

tas žydų bendruomenės narių. Telšių ješiva – šiandien yra pasakojimas apie tai, kas mes esame, kuo buvome ir, tikiuosi, kas mes būsime“, – renginio metu kalbėjo Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorė Eva Stonkevičienė.

Telšių ješivos ekspozicija įrengta remiantis Žemaičių muziejaus „Alka“ muziejine vertybe – atminties knyga „Telšiai“. Esminiai šio naujo muziejinio objekto akcentai: pastato ir eksponuojamų muziejinių vertybių unikalumas, dar ir šiandien pasaulyje gyvas Telšių ješivos studijų metodas bei nesibaigianti žydų istorija, rašyta ir teberašoma visų Telšių apskrityje Holokaustą išgyvenusių bei su šiuo regionu susijusių žmonių prisiminimais.

„Ekspozicija kalba apie gyvenimą. Apie tai, kas vyko Telšiuose tuo metu, kai miestas turėjo vieną svarbiausių aukštųjų mokyklų – Telšių ješivą, apie tai, kokių tradicijų laikėsi Telšių žydų bendruomenė, kaip susitikdavo, kaip bendraudavo studentai, dėstytojai, kokios ryškios asmenybės anuomet vaikščiojo Telšių gatvėmis. Pasakojama ir apie tą gyvenimą, kurį gyveno paprasta žydų bendruomenė: apie krautuvininkus, apie vežėjus, apie ritualinius skerdikus, apie tuos dalykus, kurie vieningi ir svarbūs kiekvienam žmogui“, – lankytojams atvertą erdvę pristatė Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorės pavaduotoja Ingrida Vaitiekienė.

Sugrąžinta atmintis

„Ši diena – lyg stebuklas, nes aš turiu galimybę sugrįžti į praeitį ir išgirsti apie tai, ką kalbėjo mano senelis ir apie tai, ką kalbėjo mano tėvas. Kai mane pakvietė į Telšių ješivos vidų, aš vos neapsiverkiau: čia taip viskas jauku, graudu, kad neišlieti ašaros šiandien būtų ypatingai drąsu. Dėkoju visiems telšiškiams, muziejaus darbuotojams už sugrąžintą atmintį ir bent dalelytę to, kas buvo prarasta“, – renginio dieną kalbėjo Telšių miesto Garbės pilietis Miša Jakobas.

Telšių ješivos atidarymo ir Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklo atidengimo akimirkos, renginių dalyviai. Groja (viršuje dešinėje) pianistė Marta Finkelštein

Atminimo ženklo ir Telšių žydų atminties ekspozicijos atidarymo iškilmėse dalyvavęs Izraelio ambasadorės Lietuvoje pavaduotojas, pirmasis sekretorius Erez Golan pažymėjo, kad kitų kultūrų kuriami įvairūs atminties įprasminimo ženklai žydų tautai turi itin didelę reikšmę: „Daugelyje šalių fokusuojamasi į Holokaustą, kalbama kas nutiko, kiek žmonių buvo nužudyta, kaip ir kur žydų bendruomenė buvo sunaikinta. Bet daug svarbiau yra kalbėti ne tik apie Holokaustą ir tragišką bendruomenės sunaikinimą, tačiau ir apie klestintį žydų gyvenimą iki Holokausto daugelyje Europos miestų, ypatingai Lietuvoje. Taigi mes norime, kad žmonės, kurie gyvena šiandien, žinotų, jog jų tėvai ar seneliai turėjo kaimynus ir draugus – žydus, kad šie žmonės daugiau sužinotų apie žydų ir lietuvių gyvenimą drauge, tarpusavio ryšius. Apie žydų istoriją, jų gyvenimą: rūbus, tradicijas, religiją. Ir tai nėra vien tik žydų istorija, tai kartu yra Lietuvos ir visos Europos istorija. Aš manau, kad sužinodami daugiau apie čia gyvenusius žydus, mes sužinome, kokie žmonės tai buvo. Tai padeda suvokti Holokausto tragediją ir geriau suprasti, kodėl taip svarbu kalbėti apie žydų istoriją iki Holokausto ir įamžinti šiuos įvykius“.

Telšių žydų atminties ekspozicijos atidarymo ir Atminimo ženklo Pasaulio tautų teisuoliams atidengimo iškilmėse dalyvavo ir būrys muziejininkų, kitų kultūros darbuotojų, pedagogai, Lietuvos žydų bendruomenės narių, Telšių rajono savivaldybės atstovų, Lietuvos žydų religinės bendrijos pirmininkas Simas Levinas, Lietuvos tautinių bendrijų pirmininkas Daumantas Levas Todesas, Žemaičių muziejaus „Alka“ į lietuvių kalbą išleistos knygos „Telšiai. Atminties knyga“ vienas projekto fundatorių, kuratorių bei šios iniciatyvos pradininkas Philip Šapiro su žmona Aldona, Telšių Žemaitės dramos teatras direktorius Deividas Rajunčius, Žemaitijos turizmo informacijos centro direktorius Egidijus Vaškelevičius ir kt. Renginį vedė Telšių kultūros centro direktorius Linas Ulkštinas, muzikinę programą atliko pianistė Marta Finkelštein.

Nuotraukos Gedo Girdvainio
Žemaičių muziejaus „Alka“ informacija

Sosėpažink so Žemaitėjės pėlekalnės

Tuokė galėmībė ė dėdėlem ė mažam siūla muokītuojė Barnėškienė Rita kningelie „ŽEMAITĖ GĪVENĖMS“ (Plungė, 2022, p. 70)

Ėšbraukīk doutus Žemaitėjės pėliakalnius. Brauktė gali ė skersou, ėr ėšėlgou, ė skīpā, ėr i vėršo, ėr i apatė. Toukart nu pradīū skaitīk raidės, katruos palėka neėšbrauktas, ė parskaitīsi da dvėjū pėliakalniu pavadėnėmus.

B	Š	A	T	R	Ė	Ū	V	P	A	K	O	T	O	V	I	E	N	U	Ė
J	E	Ė	M	E	D	Ė	T	U	N	E	I	N	I	T	O	U	R	V	T
Ū	I	R	E	G	M	A	L	Ī	S	T	A	N	E	L	I	U	I	S	A
S	I	W	Ž	B	J	U	Q	O	K	L	Y	J	T	Q	O	P	E	J	R
M	B	L	O	O	O	Ž	I	O	G	Ė	N	I	Ė	N	U	D	U	V	Ė
X	N	T	A	S	V	S	O	K	Y	E	M	W	Y	Y	Ū	C	N	Ū	T
B	Ū	K	P	K	E	I	Ė	H	Š	Z	L	C	P	R	Z	Y	E	I	O
T	D	Q	O	U	R	J	E	L	A	Ė	C	I	P	M	A	P	I	N	U
O	Z	P	D	M	V	A	Ė	N	E	K	K	S	N	L	U	P	R	R	M
S	E	M	E	K	E	L	V	N	U	N	U	S	H	D	O	V	G	E	B
G	E	T	A	T	U	T	E	S	Ė	I	R	K	U	Č	I	S	E	Ž	U
U	I	K	L	E	P	Ž	O	U	D	L	U	A	K	A	T	E	G	S	S
N	Q	I	P	T	Y	N	I	E	N	I	P	U	Š	Ė	D	R	N	Ė	A
O	D	H	D	O	M	T	I	C	T	E	O	A	R	S	N	Z	J	U	G
G	E	J	M	S	Ā	S	F	A	K	R	I	B	P	B	F	Ė	A	U	N
A	K	T	S	P	D	Q	G	Z	I	C	A	G	Q	K	D	F	M	J	I
R	F	Q	O	E	Q	Ė	C	U	Q	T	D	C	L	N	A	S	Q	H	D
I	S	U	M	M	R	G	D	L	I	V	N	Z	I	A	H	W	H	Q	N
Ū	L	P	K	G	F	J	E	U	G	Ė	R	K	O	N	T	Ū	L	J	O
S	Ė	L	A	K	U	A	L	P	E	I	L	I	H	U	V	S	W	F	G

BĖRŽOVIENU, DŽIOGĖNIENU, GEGRIENU, GELINDIENU, GĖRKONTŪ, GETAUTĖS, GONDINGAS, GRĖGATIU, INDĖJĖS, JAZDAUSKĖŠKIU, LEKEMĖS, LIEPLAUKALĖS, LUOPĀTIU, MEDSIEDIU, MĖKĪTŪ, MUOTERĀTĖ, NOGARIŪ, OŽPELKIU, PAKOTOVIENU, PAPLĖNĖJĖS, POČKUORIU, RUOTĖNIENU, SPRŪDĖS, STALGIENU, STANELIŪ, STĖRBATIU, ŠARNELĖS, VARKALIŪ, VĖMBOTŪ, ŽERNIŪ.

Žemaitiu abėcelė

Žemaitiu abėcelė sodara 32 raidės:

A a [ā]
Ā ā [ėlguoji ā]
B b [bė]
C c [cė]
Č č [čė]
D d [dė]
E e [ē]
Ē ē [ėlguoji ē]
Ė ė [ė]
Ę ę [ėlguoji ē]
F f [ėf]
G g [gė, gie]
H h [hā, haš]
I i [i]
Ī ī [elguoji ī]
J j [jot]
K k [kā]
L l [el]
M m [ėm]
N n [ėn]
O o [o]
Ō ō [ēlguoji ō]
P p [pė]
R r [ėr]
S s [ės]
Š š [ėš]
T t [tė]
U u [ū]
Ū ū [ēlguoji ū]
V v [vė]
Z z [zė, zet]
Ž ž [žė, žet]

Pradiek pažinti so žemaitė suodība išsėaiškindams žuodiu reikšmė

A
Ablė – oblius
Adīna – valanda
Alkierius – kambarys, skirtas namiškiams arba svečiams miegoti
Apcūgas – replės
Apėnt – vėl
Arpoutė – arpuoti (vėtyti) grūdus
Asablīvs – tam tikras, ypatingas
Aulīs – avilys

B
Baguots – turtingas
Balgalvė – ramunė
Batarėika – prožektorius
Bėrbals – motorinis dviratis
Biesos – velnias
Blezdinga – kregždė
Bliūds – dubuo
Bodavuotė – statyti
Bodinks – pastatas
Bokiets – puokštė
Bormašīnė – gręžtuvas
Brags – stoginė ant keturių karčių

C
Ciongs – skersvėjis
Cīrolis – vieversys
Cėbolaiškė – svogūnių laiškai
Cėbolīnė – sriuba iš vandens, silkės ir svogūnų

Č
Čīdītėis – tyčiotis
Čiut čiut – vos vos

D
Dėvuons – užtiesalas
Dekis – apklotas
Dīvs – stebėtinas dalykas
Druotės – viela
Dūlis – dūminė

E
Etažerė – atvira spintelė, skirta knygoms susidėti

Ē
Ēšeinama – lauko tualetas
Ēštrėvuotė – iškentėti

G
Gaspadėnė – šeimininkė
Gėžielis – pameistrys
Godė – tintuvas dalgiui
Gonkelės – priebutis
Griešītė – nusidėti
Griūšis – kriaušė
Gruobā – žarnos

I
I rinki – aplinkui

K
Kamara – klėties kambarys
Karklės – vartai iš karčių
Karšinčios – senolis
Kavuonės – slėpynės
Kepalošos – kepurė
Keravuotė – saugoti
Kiuocis – krepšys
Klebets – rankena su liežuvėliu
Kleckā – kukuliai
Klemaris – įtaisas, skirtas durims uždaryti
Klėmka – durų rankena
Kompielios – kurortas
Konkuolīnė – kukulių sriuba
Kontėns – patenkintas
Korė – kalakutė
Koskelė – skarelė
Kramė – galva
Krėsnas – spirgai
Krežis – krepšys
Krūzielis – puodelis
Kūjātis – plaktukas
Kūlis – akmuo
Kūtė – tvartas

Barnėškienės Ritas kningelės „Žemaitė gīvenėms“ (Plungė, 2022 m.) vėršielis. Dailininkė Valužienė Bruonė

Kvetiera – nuomojamas kambarys, užvažiuojamas kiemas
Kvietka – gėlė

L
Laidaris – užtvaras prie tvarto
Ledaunīčė – ledainė (patalpa)
Liekarstvas – vaistai
Longėnė – kambarys su daug langų

M
Majednė – keistai
Manta – turtas
Matuonītė – apgaudinėti
Meistarnė – dirbtuvės
Mėslītė – galvoti
Mitrė – vikriai, greitai

N
Nuognė – labai
Nusėbrocintė – nusibrozdinti

O
Obladė – vasarinė virtuvė
Oknuolis – vinis pasagoms
Ožkūtė – užtvartė
Ožolksmie – pavėsis

(Nukelta i 64 p.)

P
Palags – stogelis
Papoikėnėmā – pagražinimai
Pastrajītė – papuošti
Patruovas – patiekalai
Pažīčiuotė – paskolinti
Peludė – pastatas pelams
Pėštaliets – pistoletas
Pietnīčė – penktadienis
Pilīčė – dildė
Pīlūtis – ančiukas
Pirankas – užuolaidos
Plincė – blynai
Prakals – priekalas
Pribuorā – prietaisai, įrankiai
Prīšėninkė – priemenė
Portėgrapčėks – fotografas
Puonėvalė – per prievartą

R
Rėndielios – puodas
Riedītėis – ruoštis, rengtis
Rokoutėis – kalbėtis
Ruoda – kalba

S
Sarmatītėis – gėdytis
Siednios – namo patalpa
Sīla – jėga
Skleps – rūsys
Skrabėnelė – skardinėlė, dėžutė
Skrībelis – skrybėlė
Skombals – varpas
Slinkis – tinginys
Sluovikielis – stiklainėlis
Smetuons – grietinė
Sniokis – smakras
Sosiedūs – kaimynystėje
Spakainė – ramiai
Spuotkielis – indelis
Stėgavuotėis – ginčytis
Stīpīnės – kojūkai
Stuovīla – figūra
Striuoks – skuba

Š
Šalbierka – liemenė
Šarkakuojė – garšva
Šieps – spinta
Šiuopėris – vairuotojas
Šmėrgelis – galąstuvas
Šnėrpštuoks – veržtuvas
Šniūrs – virvė
Šniūrelka – siaura liemenė po krūtine
Špīžarnė – svirno patalpa, sandėliukas
Špuosos – pokštas

T
Tekiels – galąstuvas
Tašlėmpė – plokščias prožektorius
Takarnė – tekinimo staklės
Tonkė – dažnai
Torielka – lėkštė
Tapolīnė – tepalas iš taukų ir topolių žedų

U
Uošos – osas, rantyta kartis katilui pakabinti

V
Varažītė – burti
Varstuots – darbastalis
Vazaunė – ratinė
Vazuoniks – vazonas
Veizietė – žiūrėti
Vėdelčė – šakutė
Vėnzarnė – rūkykla
Viedros – kibiras
Viešščē – daiktai
Vuožuotė – galvoti, mąstyti

Z
Zalietas – piršlybos
Zlastės – pyktis, apmaudas
Žousītis – žąsiukas
Zuovieskė – vyriai

Ž
Žardėina – kiemas prie kluono
Žardėnė – iš karčių surėstas statinys, skirtas kam nors džiovinti
Žėčkā – raudoni siūlai, įausti į marškinių rankoves
Žiorsts – prijuostė
Žiuogspėras – pjuvenos
Žlogts – skalbiniai

Parėngta pagal žuodīnieli, paskelbta Barnėškienės Ritas kningelie „Žemaitė gīvenėms“ (Plungė, 2022 m.)

Akimirkos iš šiemet XVIII Tarptautiniame Mykolo Oginskio festivalio metu jau tryliktą kartą Plungėje vykusių žirgų konkūro varžybų Tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio taurei laimėti. 2023 m. rugsėjo 3 d. Almos Totorytės ir Sauliaus Narkaus nuotraukos

XVIII Tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio Plungėje baigiamojo koncerto akimirka. 2023 m. rugsėjo 24 d.

Sauliaus Narkaus nuotrauka